

Maria Bulgaru
Anastasia Oceretnîi

TINERETUL STUDIOS: DIMENSIUNI ALE IDENTITĂȚII SOCIALE

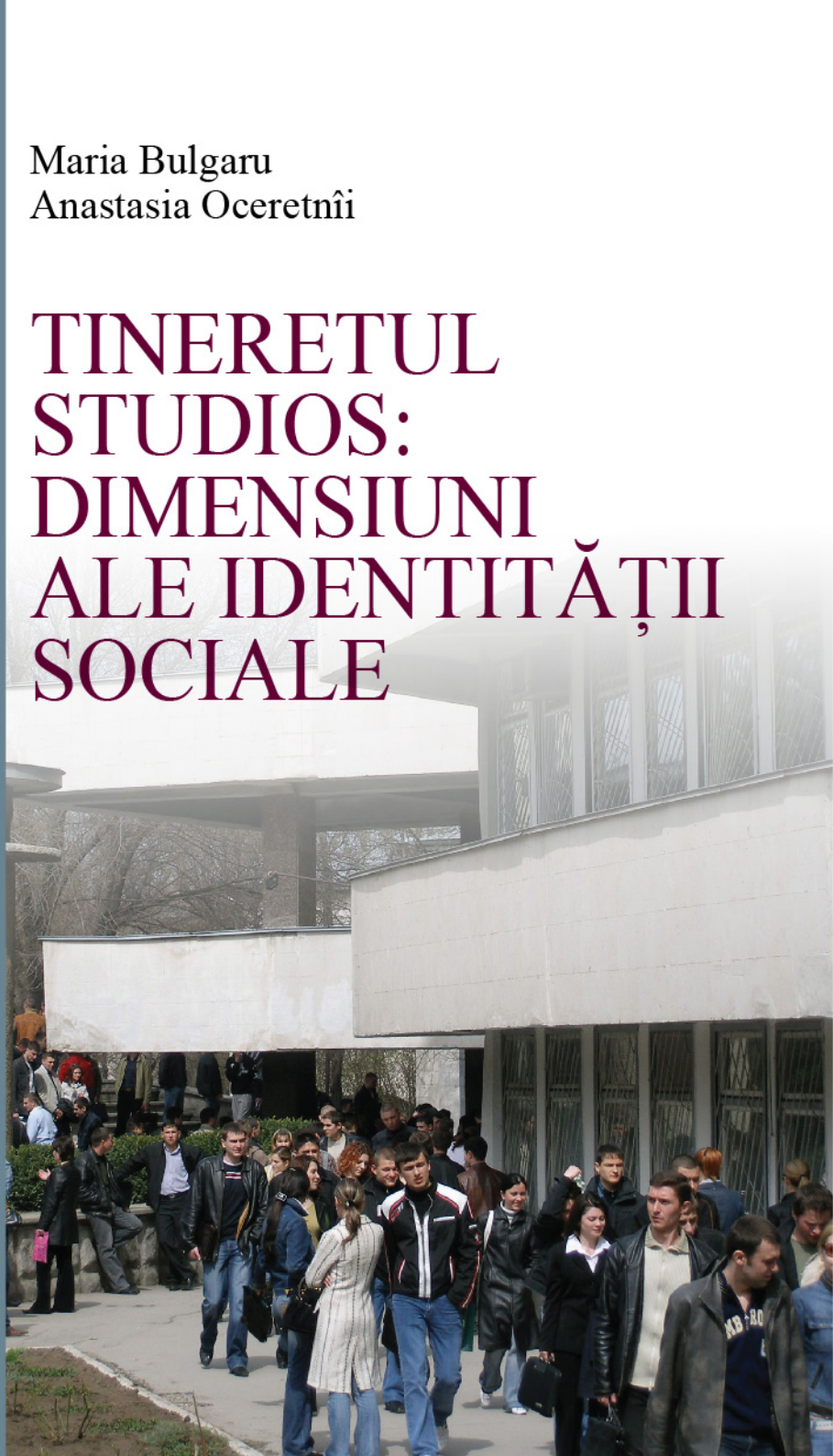


Commission européenne
TEMPUS



Imts
licence master travail social
N° 217-2008/2009

Chișinău-2012



UNIVERSITATEA DE STAT DIN MOLDOVA
Facultatea de Sociologie și Asistență Socială

Maria BULGARU
Anastasia OCERETNÎ

**Tineretul studios:
dimensiuni ale identității sociale**

Chișinău - 2012

CZU 316.344-053.6
B 91

Recomandat de Consiliul Facultății de Sociologie și Asistență Socială

* * *

Lucrarea este adresată tuturor celor interesați de problemele tinerilor, în general, și de cele ale tineretului studios, în particular. Accentul este pus pe constituirea personalității tânărului din perspectiva identității sale sociale și pe rolul învățământului superior în formarea personalității studentului. În lucrare, aspectele teoretice sunt axate pe rezultatele diverselor cercetări empirice, inclusiv realizate de autori.

Lucrarea poate servi ca suport didactic la cursurile „Sociologia tineretului”, „Sociologia personalității”, „Sociologia timpului liber”, „Sociologia culturii”, „Metode cantitative de cercetare a fenomenelor sociale” și altele.

Redactor: Ariadna STRUNGARU

Tehnoredactare computerizată: Oleg BULGARU

Descrierea CIP a Camerei Naționale a Cărții

Bulgaru, Maria

Tineretul studios: dimensiuni ale identității sociale / Maria Bulgaru, Anastasia Oceretnîi ; Univ. de Stat din Moldova, Fac. de Sociologie și Asistență Socială. – Ch. : CEP USM, 2012. – 212 p.

– 320 ex.

ISBN 978-9975-71-224-8

316.344-053.6

B 91

**Lucrarea a fost editată cu suportul Proiectului Tempus ETF-JP-00471-2008
„Profesionalizarea învățământului în asistența socială”**

© USM, 2012

© M.Bulgaru, A.Oceretnîi

ISBN 978-9975-71-068-8

CUPRINS

| | |
|---|-----|
| <i>Argument în favoarea inovației și insistenței pe tărâmul sociologiei.....</i> | 5 |
| CUVÂNT ÎNAINTE..... | 7 |
| I. PERSONALITATEA ȘI IDENTITATEA SOCIALĂ..... | 10 |
| 1.1. Perspective teoretice asupra personalității..... | 10 |
| 1.2. Structura personalității. Tipuri de personalitate..... | 18 |
| 1.3. Identitatea socială – componentă de bază a personalității..... | 29 |
| 1.4. Tipuri de identitate socială. Strategii identitare..... | 58 |
| II. TINERETUL STUDIOS: PARTICULARITĂȚI DE GRUP SOCIAL..... | 72 |
| 2.1. Tineretul: dimensiuni conceptuale..... | 72 |
| 2.2. Studențimea – parte componentă a grupului de tineret..... | 86 |
| 2.3. Testul „Cine sunt eu?” – o metodologie specifică de cercetare a identității sociale a studenților..... | 99 |
| 2.4. Tipologii ale studențimii..... | 108 |
| III. ASPECTE ALE CONSTITUIRII IDENTITĂȚII SOCIALE A STUDENTULUI..... | 141 |
| 3.1. Factori și condiții de formare a identității sociale..... | 141 |
| 3.2. Rolul învățământului superior în formarea personalității studentului | 154 |
| 3.3. Influența grupurilor de apartenență asupra constituirii identității sociale a studentului..... | 165 |
| 3.4. Cultura grupului studențesc..... | 177 |
| 3.5. Rolul valorilor împărtășite de către studenți în cristalizarea identității sociale | 187 |
| BIBLIOGRAFIE SELECTIVĂ..... | 209 |

Argument în favoarea inovației și insistenței pe tărâmul sociologiei

Tinerețea nu este un simplu atribut al unei vârste; ea nu apare în plinătatea valorii sale ideale de la sine, ci trebuie cucerită, învățată și produsă. Atributele de inteligență, imaginație și creativitate, plasticitatea, orientarea spre cooperare cu ceilalți și capacitatea de adeziune la idealurile colective sau valorile morale înaintate, proprii tinereții ideale, sunt rezultatul educației și autoeducației personalității în condiții sociale adecvate.

Evident, tinerețea, ca autocreație, presupune prezența unor condiții exterioare – macro- și microsociale – care să permită și să favorizeze acest proces, căci tinerii nu trăiesc într-o lume închisă și izolați de mediul social, viața lor pulsează în ritmul schimbărilor sociale. Or, transformările sociale se reflectă în mod direct asupra acestui grup social pe cât de inventiv, pe atât de sensibil și receptiv la tot ce se întâmplă în lume.

Lucrarea „Tineretul studios: dimensiuni ale identității sociale” scoate în evidență dificultățile cu care se confruntă tinerii în procesul formării și afirmării lor ca personalitate, cu o poziție civică și o identitate socială bine conturate. În acest sens, autorii lucrării abordează o problemă deosebit de importantă pentru societatea moldovenească: formarea noilor contingente de intelectuali prin prisma consolidării identității sociale, proces condiționat de o multitudine de factori, în centrul cărora se află instituția de învățământ superior reprezentată de cadrele didactice.

Opțiunea în favoarea inovației și insistenței pe tărâmul sociologiei este justificată de faptul că la momentul actual nu dispunem de o lucrare monografică în care identitatea tineretului studios ar fi cercetată conceptual și în baza unei abordări inter- și multi-disciplinare. Lucrarea construiește un cadru teoretic solid, autorii utilizând cu acuratețe

concepțiile fundamentale necesare și o metodologie de analiză caracterizată printr-o competență de apreciat.

Autorii prezintă pe larg metodologia de cercetare a identității sociale, ceea ce le-a permis să stabilească relevanța fiecărei metode de analiză a acestui fenomen. Prin aplicarea diferitelor metode de investigare, sunt elucidate caracteristicile studențimii ca parte componentă a tineretului, particularitățile definiției în stabilirea propriei identități sociale, modalitățile de interacțiune a studenților cu grupuri sociale diverse, cultura și semnificația sistemului axiologic al grupului de tineret universitar.

Lucrarea, a cărei utilitate incontestabilă o argumentez, reprezintă un veritabil ghid pentru toți cei interesați de problemele tinerilor, în special pentru cei încadrați în procesul de învățământ superior. Pe parcursul evoluției studiului, autorii avansează anumite supoziții, pe care ulterior le susțin prin argumente atât teoretice, cât și practice, în așa fel demonstrând conținutul profund științific și valoarea aplicativă evidentă a lucrării.

În același timp, lecturând studiul, se desprinde concluzia că autorii au reușit să croiască un început de drum în analiza avansată a rezultatelor studiilor sociologice. Astfel, tandemul dintre experiență și tinerețe se fructifică reușit în cazul acestei lucrări, care, sper, va fi utilizată cu insistență de către studenți, masteranzi și doctoranzi, profesori, toți cei interesați de problemele tineretului.



Tatiana Comendant,
doctor în sociologie,
conferențiar universitar,
prorector pentru activitate științifică
și studii postuniversitare la
Academia de Muzică, Teatru și Arte Plastice

CUVÂNT ÎNAINTE

Tineretea reprezintă un stadiu important în dezvoltarea și formarea personalității umane, o perioadă de tranziție către condiția de adult. Tineretea este o etapă de cristalizare a viitorului status al persoanei, a unui stil de viață și a unei orientări profesionale, culturale și valorice proprii.

Esența tineretului ca grup social este relevată în procesul de realizare a funcției de reproducere a structurii sociale. Moștenind și perpetuând relațiile sociale existente, fiecare nouă generație asigură păstrarea integrității societății și participă la ameliorarea și transformarea acesteia pe baza potențialului inovator. În același timp, tineretul este grupul social care exercită influență asupra organizării și dezvoltării vieții sociale, existând astfel o intercondiționare reciprocă. În acest context, modelele de dezvoltare a tinerilor impulsionează evoluția societății în ansamblu.

Pe lângă familie, în care începe să se contureze personalitatea tânărului, un rol determinant în acest proces revine învățământului preuniversitar și celui universitar. În cadrul învățământului preuniversitar copilul deprinde anumite reguli de conduită instituționalizate, își formează aptitudini de a fi parte a grupului, interiorizând valori și norme specifice respectivului grup. Acestea sunt dezvoltate pe parcursul încadrării copilului în toate nivelurile învățământului, iar formarea lui ca membru deplin al societății și împlinirea lui ca personalitate se potențează în cadrul școlii superioare. Pe lângă menirea clasică a învățământului superior - de a pregăti cadre calificate pentru viața economică, aici are loc formarea agenților activi ai societății ce se caracterizează printr-o identitate personală și socială specifică acestui grup.

Odată cu afirmarea tinerilor în societate prin încadrarea masivă a acestora în învățământul superior, în special după anii '50 ai secolului al XX-lea, studiul rolului studenților ca grup social devine o problemă abordată tot mai frecvent în cercetările sociologice. Spre deosebire de alte categorii sociale, studenții dispun de proprietăți caracteristice, pe de o parte, unui interval de vârstă, iar, pe de altă parte – unei grupări ce reunește tineri din toate categoriile sociale, devenind o forță semnificativă în realizarea transformărilor sociale.

Ca agent al schimbării, pentru o perioadă limitată de timp, studentul contribuie, prin statutul său de intelectual în devenire, la funcționalitatea instituțiilor universitare. Când se discută despre studenți, accentul, de obicei, cade pe rolul instituției de învățământ, al facultății ca structură organizată în devenirea acestuia, dat fiind că anume aici el își desfășoară activitatea de pregătire și intră în comunicare cu profesorul. Nu poate fi omis, însă, și rolul societății în formarea studentului.

În același context, menționăm că în perioada de maturitate socială are loc formarea identității sociale și preluarea de noi poziții sociale de către tineri, procese care sunt adesea expuse unor anumite erori și riscuri, în special când sunt preluate modelele de autorealizare și alese strategiile de viață. Activitățile tinerilor și modul lor de viață se desfășoară în anumite condiții sociale, care comportă anumite riscuri pentru aceștia. Totodată, transformările economice, politice și culturale ce se derulează în societate favorizează incertitudinea și îngrijorarea pentru viața de mâine. Deci, în această perioadă, când tânărul se formează ca agent activ al societății, el trebuie să aibă proiectate dimensiunile identității sale sociale. Analiza particularităților de constituire a identității sociale a tineretului studios contemporan este scopul principal al prezentului studiu.

În acest context, lucrarea este adresată tuturor celor interesați de problemele tinerilor, în general, și de cele ale tineretului studios, în particular. Accentul este pus pe constituirea personalității tânărului din perspectiva identității sale sociale și pe rolul învățământului superior în formarea personalității studentului. În lucrare, aspectele teoretice sunt axate pe rezultatele diverselor cercetări empirice, inclusiv realizate de autori.

Lucrarea poate servi ca suport didactic la cursurile „Sociologia tineretului”, „Sociologia personalității”, „Sociologia timpului liber”, „Sociologia culturii”, „Metode cantitative de cercetare a fenomenelor sociale” și altele.

I. PERSONALITATEA ȘI IDENTITATEA SOCIALĂ

Perspective teoretice asupra personalității

Structura personalității. Tipuri de personalitate

Identitatea socială – componentă de bază a personalității

Tipuri de identitate socială. Strategii identitare

1.1. Perspective teoretice asupra personalității

De la începuturile sale, societatea umană se află în continuă transformare. Grupuri, comunități sau națiuni, diverse forme sau structuri de organizare apar și dispar, suferă modificări sau schimbări. Ceea ce rămâne despre fiecare persoană este o poveste mai mult sau mai puțin ascunsă undeva în memoria umanității. Forma sub care rămâne este cea a unei etichete ce poartă semnul literei I*, pentru că studiul oricărei entități este în final un studiu al identității sale.

Născut și educat în cadrul societății, individul dispune de dreptul moral de a reprezenta această societate, de a-i personifica cultura și civilizația. Totodată, individul uman simte nevoia de a se implica, de a participa direct la rezolvarea problemelor sociale. Pătruns de această idee, el nu dorește să treacă prin lume în stare de impersonalitate, să dispară fără a lăsa nici o urmă. Tendința omului de a deveni personalitate nu este dictată de vanitate, ci de dorința de a-și afirma cea mai profundă esență umană la care a ajuns prin muncă de-a lungul istoriei, munca fiind în ultimă instanță creatoare de personalitate¹.

* Din engleză, prin „I” se înțelege „Eu”.

¹ A se vedea: Jeleu J. *Omul și ipostazele personalității sale*. - București: Editura Didactică și Pedagogică, 1995, p.11.

Domeniul personalității umane este unul cu o istorie îndelungată, suscitând interesul din cele mai vechi timpuri, acestui termen atribuindu-se mai multe conotații.

Multiplele sinteze asupra personalității propun diferite modele de abordare și interpretare care raportează despre structuri bine articulate, perfect coerente. Noțiuni precum individualitate, unitate, distincție (P.Janet), organizare dinamică (G.Allport), organism, ansamblu integrat (J.Nuttin) servesc pentru a sugera ideea de organizare unică a fiecărei personalități umane².

Personalitatea umană este o sinteză bio-psiho-social-istorică și culturală, acestea fiind ipostazele pe care le cuprind cele mai multe dintre definiții. Două constatări pot fi prilejuite de încercările de a caracteriza satisfăcător personalitatea:

- orice definiție oglindește diverse aspecte ale comportamentului;

- nici o definiție nu este justă sau falsă; ea este doar mai apropiată concepției cercetătorului.

Alături de punctul de vedere, potrivit căruia personalitatea este văzută ca o unitate existând exclusiv în individ, ca „emanație” a trăsăturilor sale, s-a dezvoltat un punct de vedere, conform căruia personalitatea este o construcție socială, „esența” sa putând fi identificată în cadrul procesului interacțional care are loc între indivizi. Specificul personalității trebuie căutat nu prin înregistrarea unui număr cât mai mare de trăsături, reunite în această „sinteză” unică pentru fiecare individ, ci în modul în care individul interacționează cu ceilalți. În acest context, P.Janet menționa că personalitatea reprezintă un ansamblu de operații, de acte mici și mari, care servesc individului pentru a construi, menține și

² A se vedea: Neculau A. *A trăi printre oameni*. - Iași: Junimea, 1989, p.14.

perfecționa unitatea sa și pentru a se distinge de restul lumii, precizând că distincția este, în primul rând, socială, apoi materială³.

În evoluția ideilor, concepțiilor și teoriilor asupra personalității din perspectiva identității sociale pot fi conturate patru perspective de abordare. Astfel, *perspectiva atomistă* se bazează, pe de o parte, pe descompunerea personalității în elementele sale componente în vederea studierii legalităților lor de funcționare, iar, pe de altă parte, pe descoperirea elementului primar, ultim sau a constituentului fundamental al acesteia. Perspectiva dată se regăsește și în concepția behavioristă privind personalitatea umană. Cu toate că exponenții acestei concepții tindeau spre evidențierea omului ca pe un tot unitar, în cele din urmă se recurgea la studiul doar a unor funcții ale acestuia (gesturi, vorbire, obiceiuri), ajungându-se, astfel, la împărțirea unității și integralității personalității într-o multitudine de elemente sau părți constitutive. Or, analiza funcțională a diferitelor elemente luate separat dă rezultate pozitive numai atunci când ni le reprezentăm (sau când le considerăm) ca verigi intermediare ale unui întreg indivizibil. Dar tocmai această abordare lipsește interpretării atomiste, ea rămânând adepta diviziunii excesive a elementelor.

Spre deosebire de perspectiva atomistă, *perspectiva structurală* pornește nu de la parte, ci de la întreg, nu de la elementele componente, ci de la modul lor de organizare, aranjare, ierarhizare în cadrul sistemului social. Din această perspectivă, personalitatea umană este concepută ca fiind o structură globală, unitară, ce dispune de subsisteme integrate, astfel încât ceea ce se petrece într-o parte a structurii influențează ceea ce se petrece într-o altă parte a ei. Personalitatea este interpretată în termeni de trăsături sau de factori și prin modul lor de corelare. Din perspectiva acestei modalități interpretative, personalitatea devine *un ansamblu de trăsături* sau *o configurație de trăsături*. În acest sens, este elocventă

³ A se vedea: Neculau A. *A trăi printre oameni*. - Iași: Junimea, 1989, p.28.

definiția formulată de către J.P.Guilford, după care personalitatea unui individ este o configurație specifică de trăsături⁴. Unicitatea și originalitatea personalității provin nu din natura, felul sau numărul trăsăturilor, ci din modul concret de organizare, structurare și interacțiune a acestora.

Perspectiva structurală asupra personalității este superioară celei atomiste din două puncte de vedere:

– în primul rând, ea subliniază caracterul *global* și *unitar* al personalității, apărut ca consecință a interacțiunii părților sale componente;

– în al doilea rând, ea sugerează *dinamica* acestui întreg, datorită modului concret și diferit de structurare și evoluție în timp a elementelor componente.

Unul dintre promotorii acestei perspective teoretice, cercetătorul american K.Lewin, desprindea existența a trei stadii în evoluția structurilor personalității:

– *stadiul structurilor primare*, globale, puțin diferențiate și slab saturate în conexiuni interne;

– *stadiul structurilor semidezvoltate*, caracterizate prin constituirea și diferențierea unor sisteme de legături noi, prin diversificarea funcțională în interiorul structurilor inițiale;

– *stadiul structurilor dezvoltate, maturizate*, în care apar clar delimitate și individualizate diferite tipuri de structuri și maximal amplificate conexiunile de tip reglator dintre ele⁵.

Autorii preocupați de studiul personalității umane au identificat elemente comune perspectivei structurale și celei atomiste, tinzând să le confunde la un moment dat una cu alta. Acest fapt se face vădit atunci când cercetătorii sunt interesați nu atât în a stabili

⁴ A se vedea: Zlate M. *Eul și personalitatea*. - Iași: Trei, 1999, p.14-15.

⁵ A se vedea: Turliuc M.N. *Imaginar, identitate și reprezentări sociale*. - Iași: Universitatea „Alexandru Ioan Cuza”, 2004, p.8-47.

corelațiile dintre trăsăturile și factorii de personalitate, cât în descoperirea și inventarierea cât mai multora dintre acestea. În literatura de specialitate sunt evidențiați diverși factori de personalitate, aceștia variind de la un autor la altul. Astfel, J.French, analizând 109 lucrări axate pe această tematică, a identificat 400 factori de personalitate, numărul cărora însă ar putea fi redus la 200, din considerentul că mulți sunt sinonimi. J.P.Guilford a enumerat 55 factori principali, iar R.Cattell a evidențiat 100 factori de personalitate, stabiliți cu certitudine. O asemenea diversitate și multitudine de factori, insuficient corelați și ierarhizați, ar putea duce mai mult la subminarea unității personalității decât la constituirea și închegarea ei. Perspectiva structurală se concentrează în exclusivitate pe studiul interiorității personalității.

O altă perspectivă de interpretare a personalității umane este ***perspectiva sistemică***, care pornește de la interpretarea personalității ca un sistem, ca un ansamblu de elemente aflate într-o interacțiune ordonată. Din această perspectivă de abordare, personalitatea umană apare ca fiind unitatea integrativă superioară. Ea are o semnificație metodologică importantă pentru interpretarea personalității, ghidând și orientând demersurile de investigație. Dat fiind faptul că se realizează la niveluri mult prea înalte, se pierd adeseori din vedere elementele și contextele concrete, situaționale ale existenței personalității.

Orientată spre surprinderea personalității concrete este ***perspectiva psihosocială***. În acest caz accentul se pune pe manifestările personalității în situațiile și conjucturile sociale particulare, în sistemul interrelațiilor, în funcție de statuturile și rolurile sociale, de nivelurile sale de aspirație și așteptare, de structura atitudinilor și opiniilor sale. Ea se concentrează asupra analizei, interpretării și explicării a două aspecte importante: pe de o parte, asupra modului în care personalitatea umană se raportează și relaționează cu o altă personalitate, iar, pe de altă parte, asupra

modului în care, în urma acestor interrelații, se formează pe sine însăși.

Omul, ca ființă socială, nu poate exista decât în cadrul relațiilor sociale, iar ansamblul acestor relații sociale, așa cum a fost preluat, interiorizat și sedimentat de către fiecare individ în parte, constituie tocmai *esența personalității*. Calitatea personalității depinde de calitatea relațiilor sociale; ca urmare, *dacă dorim să formăm personalitatea, mai întâi trebuie să construim și să amenajăm corespunzător relațiile sociale din mediul în care aceasta își desfășoară activitatea*.

Omul nu trăiește într-un vid social, el se implică direct în multitudinea și varietatea relațiilor sociale concrete. A.Kardiner vorbea despre existența unei „personalități de bază” înțeleasă ca o configurație particulară, comună tuturor membrilor unui grup social, unei societăți și manifestată într-un stil de viață⁶. Acest nucleu al personalității se formează însă tocmai prin asimilarea condițiilor exterioare de viață. Ideea apare și mai clar conturată la R.Linton, care susținea existența unor „personalități de statut”, adică a acelor personalități ce se formează ca urmare a deținerii de statute, a sumării unor roluri de către indivizi. Sistemul de statute și roluri, cărora individul trebuie să le facă față, își lasă amprenta atât asupra structurii interne a personalității, cât și asupra manifestărilor sale exterioare⁷.

Sociologul francez J.Stoetzel consideră că în abordarea personalității putem utiliza două puncte de vedere: unul *substanțialist*, care se referă la conținutul personalității, și altul *situațional*, care indică modul de manifestare a personalității, modul cum se implică ea în relațiile și situațiile sociale. Între aceste două

⁶ A se vedea: Zlate M. *Eul și personalitatea*. - Iași: Trei, 1999, p.19.

⁷ A se vedea: Linton R. *Fundamentul cultural al personalității*. - București: Editura Științifică, 1968, p.156.

modalități de abordare există o strânsă interacțiune: manifestările personalității în cadrul relațiilor interumane sunt în funcție de substanța sa, iar substanța personalității se creează treptat, tocmai prin preluarea și interiorizarea efectelor unor asemenea manifestări. Amploarea relațiilor persoanei cu mediul social își lasă amprenta asupra structurii intraindividuale a persoanei, iar combinațiile interne ale însușirilor de personalitate, formate și stabilizate în timp, reglează volumul și măsura frecvenței contactelor sociale ale persoanei, exercită o influență asupra formării propriului mediu de dezvoltare a persoanei⁸.

Din cele menționate *supra* generalizăm faptul că perspectiva psihosocială presupune o triplă interpretare a personalității: **situațională, relațională, grupală**. A *interpreta personalitatea situațională* înseamnă a o raporta permanent la situația în care se află, pe care o produce, ale cărei influențe le generează, dar și le suportă, ceea ce semnifică a considera personalitatea ca produs al împrejurărilor, capabilă de a le cunoaște, dirija și depăși. A *interpreta personalitatea relațională* înseamnă a o „scoate” din granițele și limitele sale proprii și a o pune în fața altei persoane pentru a vedea cum se adaptează, cum cooperează cu aceasta. A *interpreta personalitatea grupală* semnifică a lărgi numărul persoanelor cu care aceasta vine în contact, a o raporta la scopurile și activitățile comune ale grupului, a o face părtaşă la viața de grup. În acest caz grupul este considerat nu doar ca un simplu context în care individul există și activează, ci și ca un veritabil instrument de formare a personalității.

Cu toate limitele acestei perspective, concretizate în tendința de a dizolva uneori persoana în roluri, de a o „pierde” în multitudinea diferitelor situații sociale, ea contribuie totuși la înțelegerea nuanțată a constituirii treptate a personalității, a selectării, sedimentării și

⁸ A se vedea: Golu M. *Psihologie socială*. - București: Editura Didactică și Pedagogică, 1974, p.88.

cristalizării în sine a influențelor mediului extern, îndeosebi ale celui social, în formarea identității sociale a individului.

O privire de ansamblu asupra mai multor definiții date personalității evidențiază câteva caracteristici ale acesteia:

– *Globalitatea*: personalitatea cuiva este constituită din ansamblul de caracteristici care permit descrierea acestei persoane, identificarea ei printre celelalte. Orice construcție teoretică validă referitoare la personalitate trebuie să permită, prin operaționalizarea conceptelor sale, descrierea conduitelor și a aspectelor psihofizice care fac din orice ființă umană un exemplar unic.

– *Coerența*: majoritatea teoriilor postulează ideea existenței unei anumite organizări și interdependențe a elementelor componente ale personalității. Postulatul coerenței este indispensabil studiului structurilor de personalitate și al dezvoltării lor. Personalitatea nu este un ansamblu de elemente juxtapuse, ci un sistem funcțional format din elemente interdependente. De aici rezultă a treia caracteristică:

– *Permanența (stabilitatea) temporală*: dacă personalitatea este un sistem funcțional, în virtutea coerenței sale, aceasta generează legi de organizare a căror acțiune este permanentă. Deși o persoană se transformă, se dezvoltă, ea își păstrează identitatea sa. În definirea personalității se apelează frecvent la formula: „personalitatea este unică și irepetabilă”⁹. Astfel, ființa umană are conștiința existenței sale, sentimentul continuității și identității personale, în ciuda transformărilor pe care le suferă de-a lungul întregii sale vieți¹⁰.

Cele trei caracteristici – globalitate, coerență, permanență – evidențiază faptul că personalitatea este un sistem. Una dintre

⁹ A se vedea: Neculau A. *A trăi printre oameni*. - Iași: Junimea, 1989, p.27.

¹⁰ A se vedea: Dafinoiu I. *Personalitatea. Metode de abordare clinică. Observația și interviul*. - Iași: Polirom, 2002, p.31.

definițiile care evidențiază cel mai bine aceste caracteristici este cea dată de G.Allport (1981), prin care personalitatea este înțeleasă ca organizare dinamică în cadrul individului a acelor sisteme psihofizice, care determină gândirea și comportamentul său caracteristic.

Personalitatea se referă la ansamblul sistemelor organizate, care determină conduita. Cercetătorul francez M.Reuchlin (1992) definea personalitatea ca fiind o caracteristică relativ stabilă a modului de a fi al unei persoane în ceea ce privește felul de a reacționa la situațiile în care ea se găsește.

De-a lungul timpului au fost formulate o serie de definiții și teorii asupra personalității umane, fiecare evidențiind anumite aspecte. În încercarea de a inventaria cât mai multe componente ale personalității, de a depista structurile, sistemele și subsistemele personalității etc., cercetătorii pierd adeseori din vizor însăși personalitatea. Or, în personalitatea integrală sau totală a omului nu sunt atât de semnificative însușirile, „configurațiile de trăsături”, structurile, sistemele și subsistemele personalității, dar modul particular de integrare și utilizare comportamentală a acestora.

1.2. Structura personalității. Tipuri de personalitate

Dezvoltarea studiilor asupra personalității umane a determinat conturarea unor perspective diferite cu referire la structura personalității.

Cercetătorul rus К.К.Платонов a propus o clasificare a elementelor componente ale structurii personalității umane, luând ca bază relațiile dintre biologic și social. În urma analizelor, autorul evidențiază 4 substructuri: substructura direcționării, substructura experiențelor, substructura formelor de reflectare a realității și substructura proprietăților biopsihice, specificul cărora este reflectat în Tabelul 1.

Tabelul 1

Componentele structurii personalității după К.К. Платонов

| Descriere succintă a substructurii | Conținutul substructurii | Interrelațiile dintre biologic și social |
|--|---|--|
| Substructura direcționării | Convingerile, concepțiile despre lume, interesele, idealurile | Nivel social (cel biologic lipsește) |
| Substructura experiențelor | Cunoștințele posedate, deprinderile, talentele | Nivel social-biologic (cu precădere social decât biologic) |
| Substructura formelor de reflectare a realității | Particularitățile proceselor de cunoaștere (gândirea, memoria, atenția, percepțiile etc.), particularitățile proceselor emoționale (emoțiile, sentimentele) | Nivel bio-social (cu precădere biologic decât social) |
| Substructura proprietăților biopsihice | Viteza proceselor nervoase, concordanța proceselor de excitare și altele | Nivel biologic (cel social practic lipsește) |

În structura personalității, elaborată de К.К. Платонов, se includ particularitățile biologice ale omului, pe care autorul pune un accent deosebit, relevând că personalitatea umană se formează îndeosebi sub influența mediului social¹¹.

Cercetătorul rus А.Леонтьев consideră că în structura personalității nu trebuie de inclus premisele determinate biologic ale omului, cum ar fi temperamentul, caracterul sau cunoștințele, căci personalitatea ia naștere doar într-o societate umană, iar omul își începe istoria sa ca individ înzestrat cu anumite posibilități și particularități naturale¹². Din cele expuse deducem că temperamentul

¹¹ А se vedea: Платонов К.К. *Структура и развитие личности*. - Москва: Наука, 1986, p.138.

¹² А se vedea: Леонтьев А.Н. *Деятельность. Сознание. Личность*. - Москва: Политиздат, 1977, p.173.

și caracterul reprezintă, mai degrabă, trăsături ale individului și nu ale personalității. A.Леонтьев susține că omul nu se naște personalitate, dar se formează în procesul de îndeplinire a diferitelor activități în societate.

Una dintre cele mai relevante teorii privind structura personalității este lansată de J.Jelev, care analizează legătura dintre individ, individualitate și personalitate, acestea constituind componentele fundamentale ale omului ce trăiește într-un mediu social¹³. *Individul* are o menire pur biologică, care are rolul de a perpetua specia umană. Dar, în societatea în care are loc o dezvoltare acerbă a tehnologiilor și a culturii, stadiul de individ nu este suficient. În acest context, *individualitatea*, ce reprezintă sinteza organică a programului genetic și social, devine o valoare socială net superioară decât însuși individul. Deși individualitatea conține întreaga bogăție a individului real, ea rămâne închisă în sine și inexistentă pentru societate atâta timp cât nu se exteriorizează, nu se materializează în fapte concrete și nu devine un bun al celorlalți oameni. Tocmai această afirmare socială a individualității, în care individul nu rămâne doar obiect al acțiunilor sociale, dar devine și subiect al acestora, reprezintă calea spre transformarea individualității în *personalitate*. Individualitatea este aceea care imprimă personalității unicitate și irepetabilitate. Astfel, individul devine personalitate nu prin transformarea sa într-un „centru al tuturor relațiilor sociale”, dar prin asimilarea și exercitarea conștientă și responsabilă a rolurilor sociale. Ultima componentă în structura personalității o reprezintă *măștile sociale*, la care omul recurge sau este nevoit să recurgă în diferite situații¹⁴. Sub acestea se ascunde adevărata personalitate a omului, așa cum este el și cum se manifestă

¹³ A se vedea: Jelev J. *Omul și ipostazele personalității sale*. - București: Editura Didactică și Pedagogică, 1995, p.78.

¹⁴ A se vedea: Bulgaru M. (coord.) *Sociologie*. Vol.II. - Chișinău: CE USM, 2003, p.13-14.

în cadrul activităților sociale. Astfel, structura concentrică a personalității scoate în evidență caracteristica de sistem, între componentele căruia există relații, fiecare din ele contribuind la dezvoltarea celeilalte.

În abordarea personalității a fost preluată și teoria lui S.Freud, dezvoltată la începutul secolului al XX-lea. După S.Freud, în structura personalității se regăsesc trei componente, numite „sisteme”:

- *Sinele* – include necesitățile biologice și instinctele omului, care sunt izvorul energiei psihice.
- *Eul* – este componenta ce dirijează relaționarea cu mediul extern, rolul său fiind de a menține și dezvolta organismul uman în conformitate cu realitatea.
- *Supraeul* – reprezintă dezvoltarea personalității ca sistem, care îndeplinește funcția de control prin intermediul valorilor, normelor și idealurilor sociale.

Astfel, personalitatea, funcționând ca un întreg, include *Sinele* ca componentă biologică, *Eul* – ca componentă psihologică și *Supraeul* – ca componentă socială.

Conceptul de Eu a fost dezvoltat ulterior de către C.H. Cooley, G.H. Mead și R.Linton, care analizează structura personalității prin prisma structurii Eu-lui. Potrivit teoriei lui C.H. Cooley (1902), personalitatea umană se constituie din trei elemente:

- imaginea privind cum noi suntem percepuți de ceilalți;
- imaginea privind reacția lor la comportamentul nostru;
- imaginea privind feed-back-ul nostru la reacția celorlalți¹⁵.

Eul a fost privit întotdeauna ca ceva misterios, ieșit din comun, ca o entitate ce domină viața psihică a individului, singura răspunzătoare pentru comportamentul său. Este cert faptul că identitatea rămâne a fi un concept complex și contradictoriu. Pe de o

¹⁵ A se vedea: Turliuc M.N. *Imaginar, identitate și reprezentări sociale*. - Iași: Universitatea „Alexandru Ioan Cuza”, 2004, p.60-61.

parte, se mobilizează, inclusiv etimologic, ideea de a fi identic, de a fi asemănător cu alte obiecte sau ființe din lumea socialului; pe de altă parte – ideea de unicitate și cea de distincție, de diferențiere de Celălalt. Astfel, identitatea socială oscilează între diferențiere radicală și similaritate totală.

Studiile sociologice înfățișează Eul ca activ, schimbător, chiar multiplu. De fapt, evoluția persoanei în mediul social impune un concept despre Sine dinamic și schimbător. W.James consideră că avem tot atâtea Eu-ri câte grupuri există a căror opinie ne interesează¹⁶. În lucrările lui G.H. Mead *Eu-rile depind de numărul de roluri pe care le joacă actorul social*.

Fondatorul interacționismului în sociologie, G.H.Mead (1934), a dezvoltat concepția de Eu, caracterizând personalitatea ca Eu compus din 2 componente: una „sociologică” – Eul social, care este o interiorizare a rolurilor sociale și una mai personală – Eul psihologic¹⁷. Eul unei persoane se dezvoltă plecând de la judecăți pe care Celălalt le emite asupra sa în cadrul unui context social în care persoana și acest celălalt interacționează.

De fapt, Eul psihologic și Eul social sunt elemente constitutive ale Eu-lui, care rezultă din interacțiunea dintre cele două componente. Eul psihologic reprezintă aspectul creator al Eu-lui care răspunde atitudinilor interiorizate ale Celuilalt, pe când Eul social este tocmai acest ansamblu organizat de judecăți ale Celuilalt pe care Eul și le asumă.

În fond, Eul este, pentru G.H. Mead, un proces; el reiese din trecut, din interacțiunea cu Celălalt, având o funcție ce poate fi calificată drept ajustare la o situație dată. Eul este un sistem interactiv și autoreglator de reflecții, sentimente și motive raportate

¹⁶ A se vedea: Ashmore R.D., Jussim L.J. *Self and identity: fundamental issues*. - Oxford: University Press, 1997, p.78-79.

¹⁷ A se vedea: Doise W., Deschamp J.Cl., Mugny G. *Psihologie socială experimentală*. - Iași: Polirom, 1996, p.37.

la propria persoană. El reprezintă un sistem dinamic, compus dintr-un mozaic de gânduri, sentimente și motive, care ne definesc și ne direcționează, având și puterea de a ne distruge chiar¹⁸.

În contextul analizelor anterioare, menționăm că J.Turner distinge trei niveluri în definirea Eu-lui:

– *nivelul supraordonat*, la care Eul este definit ca și ființă umană. Categorizarea Eu-lui la acest nivel determină stabilirea unei identități umane în baza comparației între specii;

– *nivelul intermediar*, la care Eul este analizat ca membru al unui grup. La acest nivel, prin comparație intergrupuri, se obține o identitate socială a Eu-lui;

– *nivelul subordonat*, la care Eul este definit ca ființă singulară, făcându-se referire la o identitate personală, rezultată din comparația în cadrul grupului sau interpersonală¹⁹.

În majoritatea lucrărilor, Eul este analizat din perspectiva a patru componente: *cognitivă*, *afectiv-evaluativă*, *comportamentală* și *motivațională*.

– *Componenta cognitivă* cuprinde conceptul de Sine, înglobează modul în care individul se percepe pe sine însuși.

– *Componenta afectiv-evaluativă*, sau stima de sine, cuprinde modul în care individul se poziționează față de sine însuși din punct de vedere afectiv și evaluativ, în mod special reacțiile afective față de sine însuși.

– *Componenta comportamentală*, sau autoperceperea/Eul observat și autoprezentarea/Eul prezentat celorlalți, semnifică Eul care se materializează într-un comportament și care poate deveni obiect de observare sau este special modelat spre a fi „vândut pe piața relațiilor interumane”.

¹⁸ A se vedea: Nastas D. *Dinamica identității sociale în contextul relațiilor între grupuri*. - Iași: Universitatea „Alexandru Ioan Cuza”, 2005, p.12.

¹⁹ Ibidem, p.97.

– *Componenta motivațională*, sau motivele Eul-ui, înscriu în sine procesele motivaționale, care sunt determinate de faptul că oamenii gândesc despre modul în care sunt, au anumite reacții afective și evaluative cu privire la propria ființă și urmăresc formarea unor impresii despre sine în mintea celorlalți.

Astfel, teoriile prezentate conduc spre ideea existenței în structura personalității a unei componente importante – identitatea socială – care se reflectă în anumite tipuri de personalitate.

Se știe că unii oameni se comportă așa cum sunt ei, iar alții – așa cum își închipuie că sunt sau cum cred că așteaptă ceilalți să se comporte. Pe de altă parte, în relațiile interpersonale contează cum se manifestă omul în relațiile cu ceilalți. Astfel, o importanță considerabilă în construirea personalității are faptul *ce* reprezintă omul în realitate, *ce* crede el că este, *ce* dorește să fie, *ce* gândește despre alții, *ce* consideră că gândesc alții despre el, comportamentul său fiind dependent de unul sau altul dintre aceste elemente sau de modul particular de integrare și funcționare a acestora²⁰.

Acest fapt impune ideea existenței în personalitatea totală a omului a mai multor „fațete”. Astfel, pot fi identificate: *personalitatea reală*, așa cum este ea în realitate; *personalitatea autoevaluativă*, adică imaginea pe care o are individul despre sine; *personalitatea ideală*, adică cea dorită, cea imaginată, pe care individul aspiră să și-o formeze; *personalitatea percepută*, ce reprezintă imaginea individului despre alții; *personalitatea proiectată*, adică ce crede persoana că gândesc alții despre ea; *personalitatea manifestată*, cea exteriorizată prin comportament. Toate aceste „fațete” nu au valoare în sine, dar din interacțiunea lor apare însăși personalitatea umană. Relațiile de cooperare, conflictuale sau de orice altă natură dintre ele vor contribui la o configurație unică a personalității integrale sau totale a omului.

²⁰ A se vedea: Zlate M. *Eul și personalitatea*. - Iași: Trei, 1999, p.50.

1. *Personalitatea reală* este constituită din ansamblul proceselor, funcțiilor, tendințelor și însușirilor de care dispune omul la un moment dat și pe care le poate pune oricând în disponibilitate, fapt ce îi asigură identitatea și durabilitatea în timp. Cu alte cuvinte, ea cuprinde totalitatea elementelor biologice, psihologice și sociale, care interacționează reciproc, ceea ce și îi face pe unii cercetători să definească omul ca ființă complexă bio-psiho-socială.

2. *Personalitatea autoevaluativă* cuprinde totalitatea reprezentărilor, ideilor, credințelor individului despre propria sa personalitate, incluse, de regulă, în ceea ce se numește imaginea de sine. Este vorba despre felul cum se percepe persoana pe sine însăși, ce loc își atribuie în raport cu ceilalți. Imaginea de sine reprezintă un integrator și organizator al vieții individului, cu un impact major în alegerea valorilor și scopurilor²¹; ea este nucleul central al personalității, constantă orientativă a ei, element definitoriu al statutului și rolului său social.

3. *Personalitatea ideală* reprezintă fațeta pe care individul dorește să o obțină. Ea se referă nu la ceea ce este un individ în realitate sau la ceea ce crede el despre sine, ci la ceea ce ar dori să fie, cum ar dori să fie. Ea reprezintă personalitatea proiectată în viitor, idealul ce trebuie atins, modelul pe care individul și-l propune să-l construiască pe parcursul vieții. Din perspectiva caracteristicilor sale, personalitatea ideală se impune prin funcțiile sale stimulative, impulsionându-l pe individ spre acțiune, căutare și reținerea celor mai favorabile modalități și mijloace de acțiune și comportament, care să îi asigure o adaptare și integrare eficientă și concordantă la solicitările mediului social. Acest tip de „fațetă” are valoare de ghid orientativ în raport cu conduita concretă. Prin intermediul procesului de învățare socială personalitatea ideală are șanse de a se transpune în personalitate reală.

²¹ A se vedea: Perju-Liiceanu A. *Cunoașterea de sine și comportamentul autoevaluativ* // Revista de psihologie, 1981, nr.1, p.246.

4. *Personalitatea percepută* înglobează ansamblul reprezentărilor, ideilor, aprecierilor cu privire la alții. În modul în care o persoană își formează imaginea de sine, în același mod ea își formează și o imagine despre alții, care ghidează comportamentul său față de aceștia. Dacă o persoană crede că o alta este deschisă în comunicare și comportament cu ea, atunci feed-back-ul va fi identic; în caz contrar situația se inversează. Mecanismul esențial al formării unei asemenea imagini este atribuirea. Imaginea despre alții este o creație proprie a persoanei, deci ea va fi influențată de posibilitățile persoanei cunoscătoare, de scopul, motivațiile, aspirațiile sale etc. G.Allport consideră că unii oameni dispun doar de capacitatea de judecată stereotipă, în timp ce alții dispun de o sensibilitate interpersonală²². Percepția altuia sau imaginea despre altul se înscrie ca un fapt în personalitatea cuiva, reglându-i nemijlocit relațiile cu ceilalți.

5. *Personalitatea proiectată* este ansamblul gândurilor, sentimentelor, aprecierilor pe care un individ crede că le au, le nutresc ceilalți față de el. Cercetătorul român V.Ceașu o denumește „imaginea de sine atribuită lumii”, adică ce crede o persoană că cred alții despre ea. Raportată la relațiile interpersonale, ea implică ghicirea alegerilor sau respingerilor făcute de o altă persoană sau de întregul grup social referitoare la sine. O asemenea imagine este uneori expresia celor mai intime dorințe ale individului de a apărea în „ochii lumii”, iar în alte cazuri – reacția comportamentului celorlalți față de persoana respectivă. Un exemplu elocvent ar fi acela prin care un student poate crede că un profesor îl consideră ca fiind inteligent, fie pentru că el dorește nespuse de mult acest lucru, fie pentru că profesorul i-a atribuit această calitate de nenumărate ori. În acest caz (și în alte cazuri) „imaginea de sine atribuită lumii” îl conduce pe individ la elaborarea și punerea în funcțiune a unor

²² A se vedea: Zlate M. *Eul și personalitatea*. - Iași: Trei, 1999, p.56.

comportamente expectative, el așteptându-se ca și ceilalți să se comporte față de el corespunzător imaginii pe care crede el că o au alții despre persoana sa. Or, această imagine este cea mai nesigură ca valoare de cunoaștere. Ea face ca individul să plutească în incertitudine, în nesiguranță, dar nu e exclus faptul ca ea să fie aproape adevărată.

6. *Personalitatea manifestată* cuprinde ansamblul trăsăturilor și însușirilor ce-și găsesc expresia în modalitățile proprii, specifice de exteriorizare a comportamentului. Personalitatea manifestată este una sintetică, care înglobează în sine fie părți sau laturi ale celorlalte fațete, fie toate fațetele articulate și integrate între ele. Manifestarea personalității depinde de mai mulți factori, cei situaționali deținând prioritate: în unele situații, anumite atitudini sau comportamente pot fi inhibitate, în altele nu. Personalitatea manifestată este punctul de intersecție dintre individual și social, în care se pot produce fie dezacorduri sau acorduri, ceea ce și îi conferă o traiectorie unică personalității totale. Oricum, aceasta rămâne a fi fațeta cu o pronunțată deschidere spre social.

Toate aceste fațete ale personalității dispun de o natură, structură și funcționalitate proprie, distincte, care o individualizează în raport cu celelalte. Totodată, ele nu sunt izolate una de alta, dar, dimpotrivă, se întrepătrund, se intersectează unele cu altele. Datorită relațiilor de cooperare sau de conflict, de asociere sau discrepanță dintre ele, personalitatea umană comportă o „înfățișare” unică.

Toate aceste „fațete” nu au valoare în sine, dar din interacțiunea lor apare însăși personalitatea umană. Relațiile de cooperare, conflictuale sau de orice altă natură dintre ele vor contribui la o configurație unică a personalității integrale sau totale a omului.

Cercetătorul român M.Zlate evidențiază faptul că în urma procesului de interacțiune a fațetelor personalității pot să apară diverse tipuri de personalitate, cum ar fi:

– *tipul unitar și armonios dezvoltat*, care se caracterizează prin coerența și compatibilitatea tuturor fațetelor personalității. Acest tip de personalitate trăiește în armonie cu sine și cu ceilalți;

– *tipul instabil*, caracterizat prin acțiunea independentă, necorelată a fațetelor personalității. Este vorba despre o instabilitate generalizată, adică atât între fațetele personalității, cât și în interiorul fiecăreia dintre ele;

– *tipul dedublat*, care cunoaște discrepanțe dintre exterior și interior, latent și manifest, real și imaginar. La fel ca și în cazul tipului instabil, dedublarea se poate realiza atât în interiorul fiecărei fațete a personalității, cât și între acestea. Deci, una poate fi imaginea de sine a individului pe care acesta și-o atribuie în mod efectiv, cu care se identifică, în care crede, și cu totul o altă imagine de sine poate fi cea pe care, dintr-un considerent sau altul, el o afișează în exterior. Aceștia sunt oameni care una gândesc și alta spun, una gândesc și spun, însă cu totul altceva fac etc.;

– *tipul accentuat*, caracterizat prin supremația uneia sau alteia dintre fațetele personalității. Toate fațetele personalității vor fi „asimilate”, subordonate de personalitatea reală²³.

Acest model de abordare a personalității presupune conceperea unitară și integrală a personalității umane, o unitate în diversitate a personalității, concretizată în unitatea și diversitatea fațetelor acesteia, a relațiilor și interdependențelor dintre ele.

Sintetizând punctele de vedere acceptate în literatura de specialitate, menționăm că *personalitatea reprezintă o structură (un sistem ierarhizat), nu o juxtapunere de trăsături sau caracteristici întâmplătoare*. În acest context, structura personalității umane este una complexă, existând diferite concepții care pun în evidență elementele componente sau substructurile personalității umane. Caracteristicile tipurilor de personalitate expuse *supra* sunt repere și pentru studierea personalității studentului, ele regăsindu-se în constituirea identității lui sociale.

²³ A se vedea: Zlate M. *Eul și personalitatea*. - Iași: Trei, 1999, p.50-58.

1.3. Identitatea socială – componentă de bază a personalității

Multitudinea abordărilor asupra personalității fac referință și la conceptul de identitate socială, în special atunci când se vorbește despre personalitate modală, care se formează sub influența culturii și reprezintă un număr anumit de trăsături de personalitate care se întâlnesc la majoritatea membrilor unei societăți, dar nu la toți²⁴.

Abordarea identității din perspectivă sociologică înglobează în sine elucidarea particularităților de dezvoltare și de transformare a personalității. Or, procesul de devenire a personalității este unul complex, care scoate în evidență multitudinea de influențe sociale ale diversilor factori.

Identitatea, ca concept, a fost considerată a fi unul ambiguu, polivalent, ea rămânând o noțiune încărcată de istoricitate, ce depinde de contextul social. Studiul noțiunii de identitate își are originea în preocupările filosofilor antici privind cunoașterea de sine: de la dictonul „Cunoaște-te pe tine însuși!” al lui Socrate și până la întrebarea „Cine sunt eu?” pe care și-a pus-o Platon. Aristotel a examinat problemele identității în legătură cu teoria noțiunilor și a definiției, menționând că identitatea este un fel de unitate, o unitate de existență a unei pluralități sau aceea care rezultă din considerarea mai multor lucruri ca unul²⁵. Ulterior, Descartes a plasat raționalitatea subiectului în inima adevărului prin intermediul afirmației: „Mă îndoiesc, deci cuget; cuget, deci exist”. Mai apoi Im.Kant propune un subiect al cunoașterii autonome care formează și este format, iar G.W.F.Hegel surprinde în dialogul identității cu alteritatea originea caracterului social al identității²⁶.

²⁴ A se vedea: Mihăilescu I. *Sociologie generală*. - București: Universitatea din București, 2000, p.65.

²⁵ A se vedea: Botezatu P. *Introducere în logică*. - Iași: Polirom, 1998, p.28.

²⁶ A se vedea: Turliuc M.N. *Imaginar, identitate și reprezentări sociale*. - Iași: Universitatea „Alexandru Ioan Cuza”, 2004, p.52.

Ulterior, noțiunea de identitate s-a dezvoltat grație contribuțiilor diverse ale antropologiei, psihanalizei, psihologiei sociale și sociologiei, în cadrul cărora problematica identității sociale apare, mai mult sau mai puțin, centrală sau periferică. În toate aceste domenii construcția identității apare ca fiind, concomitent, subiectivă și socială.

Noțiunea de identitate propune o definiție a individului situată la intersecția dintre domeniul sociologic și cel psihologic. În definirea individului, ea permite să reflectăm asupra importanței apartenențelor sociale. Reflecția asupra identității sociale pune problema generală privind integrarea actorilor sociali într-un spațiu social (recunoașterea unei apartenențe) și, în același timp, problema că acești actori caută un loc specific în acest spațiu, adică caută să se distingă și să se singularizeze. În acest context, J.P.Codol (1979) menționează că această preocupare majoră – obiect al unor dezbateri foarte vechi atât în filosofie, religie sau ideologie, cât și în psihologie – este pur și simplu un conflict între afirmarea și necesitatea individuală și afirmarea și necesitatea colectivă; între căutarea unei identități personale și căutarea unei identități colective; între ceea ce constituie în același timp diferență individuală și similitudine cu celălalt; între vizibilitatea socială și conformism; pe scurt – între individ și grup.

Literatura de specialitate fixează identitatea alături de similitudine și comunitate, unitate și permanență, în opoziție cu alteritatea, diferența și distincția. În acest context, identitatea este proprietatea a ceea ce este identic.

Definirea conceptului de identitate ca un ansamblu de circumstanțe care fac o persoană să fie tocmai acea persoană determinată este vagă. În ea accentul se pune pe procedurile de atribuire a unei identități legale, pe identificarea ce permite poziționarea indivizilor în interiorul unor categorii definite din punct de vedere social și legitimate de instanțe care aparțin unor niveluri

diferite (caracteristici demografice, etnice, profesionale etc.). Această definiție este insuficientă, deoarece nu permite înțelegerea relațiilor dintre nivelul individual și cel colectiv, dintre identitatea pentru sine sau de sine și identitatea pentru celălalt.

În multitudinea de studii asupra identității se pot observa două niveluri distincte de referire: *nivelul individual* și *nivelul social*. Această dihotomie, identitate personală – identitate socială, care este de fapt o reflecție a opoziției individ – societate, pare a fi un invariant. Cercetătorul francez P.Tap (1986) susține că identitatea se înscrie între două poziții: singular și plural, intern și extern, a fi și a acționa, *ego* și *alter*, apărare și ofensivă, înrădăcinare și migrare, asimilare și discriminare, inserție și marginalizare²⁷.

Identitatea se confundă cu ceea ce la oameni rămâne constant – cu ideile, sentimentele sau atitudinile lor. Nu este vorba despre constantă mecanică, ci despre adecvare permanentă a diferențelor, care permite menținerea sentimentului continuității. După cum menționează G.A.Kelly, viața este o modalitate de a utiliza prezentul astfel încât să legăm viitorul de trecut într-o manieră originală. Autorul se referea la continua dezvoltare umană și la recunoașterea importanței perspectivei temporale în definirea identității. Aceleași aspecte sunt precizate și de P.Weinreich, care afirmă că *identitatea cuiva este definită ca totalitatea interpretărilor cu privire la propria sa persoană, în condițiile în care interpretările de sine actuale, prezente, exprimă continuitatea dintre interpretările propriului Eu, așa cum a fost el în trecut, și modalitățile de interpretare a propriului Eu, așa cum aspiră să fie în viitor*.²⁸

Această definiție a identității cuprinde unele trăsături fundamentale ale conținutului identității, care include atât *identitatea*

²⁷ A se vedea: Botezatu P. *Introducere în logică*. - Iași: Polirom, 1997, p.10.

²⁸ A se vedea: Tuliuc M.N. *Imaginar, identitate și reprezentări sociale*. - Iași: Universitatea „Alexandru Ioan Cuza”, 2004, p.64.

actuală (sau identitatea de fapt), așa cum este ea percepută în realitate, cât și *identitatea ideală* (sau identitatea de valoare), așa cum ar trebui să fie aceasta din perspectiva idealurilor proprii. Interacțiunea dinamică dintre aceste părți ale identității determină direcția de dezvoltare a identității pe parcursul timpului.

Alte interpretări oferă identității alte două semnificații, și anume: o *percepție obiectivă*, prin care identitatea este văzută ca ansamblu al caracteristicilor pertinente, definind un subiect și permițând identificarea lui din „exterior”. Din această perspectivă, identitatea rezultă din poziția subiectului între cultură și societate, din apartenența sa la diferite categorii sociale. Acestei perspective îi corespunde identitatea socială. O altă semnificație este *percepția subiectivă* pe care o are un subiect despre individualitatea sa. Este vorba aici despre un ansamblu organizat de sentimente, reprezentări, experiențe și proiecte de viitor, raportate la Sine. Această viziune se suprapune identității individuale/personale.

O privire asupra altor orientări științifice este în măsură să îmbogățească noțiunea de identitate în încercarea de a construi o definiție sociologică. Pentru unii psihologi și psihanalisti, identitatea este în primul rând *sentimentul subiectiv și tonic al unei unități personale și al unei continuități temporale*, principiu care conferă o coerență multiplicității de experiențe sociale ale individului. Pentru alții, situați în tradiția freudiană, *divizarea și discontinuitatea* ar caracteriza construirea identității prin intermediul conflictului (dintre *Eu, Sine și Supraeu*). Ambele concepții, dintre care una privilegiază armonia, iar cealaltă disonanța, trebuie considerate. Amândouă identifică construirea identității ca proces care trebuie studiat în perspectivă diacronică.

Abordarea modernă a identității scoate în evidență rolul interacțiunii atât în geneza, cât și în dinamica acesteia: *conștiința de sine se formează în raport cu altul*. Interacțiunile în care se antrenează oamenii sunt multiple: afective, economice, de schimb, de

putere etc. Acest lucru se reflectă în structura identității, conferindu-i un caracter multidimensional. Nu este vorba despre o juxtapunere a dimensiunilor, ci despre o structurare a lor, despre interdependență și funcționalitate. Cercetările moderne asupra identității au pus în evidență *paradoxul unității diacronice*: în timp ne schimbăm, dar rămânem noi înșine.

Psihologia socială abordează sub alt aspect noțiunea de identitate socială. La W.James, C.H.Cooley sau G.H.Mead, în pofida divergențelor dintre opiniile lor, identitatea este deja clar încadrată în relația dintre individual și colectiv, dintre persoane și grupul lor de apartenență, în acest caz dezvoltându-se concepția cu privire la identitatea socială. Astfel, ea își are rădăcinile în ceea ce, cel puțin la început, nu este identic și se îmbogățește din această diferență.

Psihologia socială și sociologia anilor '60-'70 ai secolului al XX-lea au fost influențate de apariția unei noi teorii de abordare a identității, și anume – *teoria identității sociale*. Apariția ei se datorează, în primul rând, schimbărilor sociale și intensificării proceselor de discriminare. Fondatori ai teoriei identității sociale, formulate științific în anul 1986, sunt H.Tajfel, J.Turner și colegii lor de la Universitatea de Bristol (Marea Britanie).

Începând doar cu lucrările lui H.Tajfel, identitatea este concepută, atât pe plan individual, cât și colectiv, ca o construire a unei diferențe, o elaborare a unui contrast, o punere în relief a unei alterități²⁹. H.Tajfel a explicat fenomenul identității sociale prin intermediul relațiilor dintre un grup de apartenență (in-group) și un grup din afară sau de referință (out-group).

În concepția lui R.Merton, grupul de apartenență prezintă un număr de oameni care interacționează unii cu alții în conformitate cu anumite modele stabilite anterior³⁰. În această definiție sociologul

²⁹ A se vedea: Bourhis R.Y., Leyens J..Ph. *Stereotipuri, discriminare și relații intergrupuri*. - Iași: Polirom, 1997, p.103.

³⁰ A se vedea: Voinea M. *Sociologie generală și juridică*. - București: Holding Reporter, 1997, p.63.

american pune accentul pe setul de stataturi și roluri, pe modele stabilite anterior, cărora indivizii trebuie să le facă față. Apartenența la grup se obține fie prin naștere (familie), fie prin alegere (grupuri profesionale, politice, religioase), fie prin repartiție făcută de persoane cu putere de decizie (în special, în cadrul grupurilor formale). Apartenența la grup se datorează raporturilor și contactelor stabilite, prin participarea membrilor la realizarea sarcinilor, funcțiilor și activităților grupului, prin identificarea cu aspirațiile și idealurile grupului.

În cadrul teoriei lui H.Tajfel sunt formulate două concepte de bază: *cel al identității personale* și *cel al identității sociale*. Identitatea personală conține atribute specifice individului, care îl fac unic și diferit de altul, ceea ce se aseamănă cu concepția lui G.Allport asupra personalității în formă idiografică, unde individul este un unicat. În concepția lui C.Camilleri, identitatea se confundă cu ceea ce în noi rămâne același, precizând însă că noi nu rămânem aceiași. Astfel, cu toate că identitatea este trăită ca o constantă, ea nu este totuși o constantă mecanică.

Identitatea socială se referă la faptul că un individ este caracterizat prin trăsături de ordin social, care determină apartenența sa la un grup, categorie, poziție pe care o ocupă în structura socială. Această identitate este împărtășită de cei ce ocupă aceleași poziții, care au apartenențe comune, ceea ce trimite spre polul de asemănare. În același timp, sentimentul de apartenență și fenomenul de identificare cu grupul nu sunt posibile decât în raport cu alte grupuri de non-apartenență. Astfel, în procesul de identificare socială individul se vede asemănător cu Noi, dar diferit de Ei.

Cercetătoarea de la Universitatea Montreal (Canada), M.Zavalloni, a definit conceptul de identitate prin prisma a patru dimensiuni, făcând referire la componentele personalității:

– conștiința unei identități individuale trebuie considerată ca un sentiment pozitiv, prezent în toate aspectele Eu-lui;

- stabilitatea caracterului personal;
- sinteza pe care o constituie Eul este concepută ca o formă de integrare a Eu-lui;
- o solidaritate internă cu idealurile și cu identitatea de grup³¹.

O abordare care permite medierea individual/social aparține lui L.Baugnet, în concepția căruia identitatea trebuie concepută pornind de la procesele de formare și transformare a realului, mediate prin discurs. Identitatea s-ar construi astfel prin procese sociocognitive de reprezentare și categorizare a realului comun. Identificarea acestui real comun duce la recunoașterea unui conținut în interiorul unor frontiere stabilite de subiectul colectiv, pe care îl poziționează în roluri active sau pasive, de actor sau observator, exprimând astfel angajarea sau neangajarea acestuia într-un real reprezentat.

Această idee este întâlnită și în lucrările lui Cl.Dubar. Pentru autor, identitatea nu este ceea ce rămâne necesar „identic”, ci rezultatul unei „identificări” contingente. Este rezultatul unei duble operații: *diferențiere* și *generalizare*³². Prima vizează definirea diferenței, ceea ce face singularitatea a ceva sau a cuiva în raport cu cineva sau cu altceva, identitatea însemnând diferență. A doua încearcă să definească punctul comun unei clase de elemente diferite, identitatea incluzând și apartenența comună. Astfel, identitatea este ceea ce ne diferențiază de ceilalți, fiind, din această perspectivă, diferiți unul de altul, dar și ne dă sentimentul de a fi un tot unitar și sistem, identitatea întrunind caracteristicile esențiale ale grupului.

În lucrarea sa, Cl.Dubar face o analiză concomitentă a celor două concepte: identitate personală și identitate socială, cea din urmă

³¹ A se vedea: Turliuc M.N. *Imaginar, identitate și reprezentări sociale*. - Iași: Universitatea „Alexandru Ioan Cuza”, 2004, p.65.

³² A se vedea: Dubar Cl. *Criza identităților*. - Chișinău: Știința, 2003, p.9.

fiind în anii '50 ai secolului al XX-lea, pentru unii sociologi, sinonimă cu categoria de apartenență; în alți termeni, cu categoria socioprofesională, instrument de analiză al Institutului Național pentru Statistică și Cercetări Economice din Franța. Acest instrument a permis cunoașterea evoluției structurii sociale și a relațiilor statistice din această apartenență, considerată importantă, și un ansamblu variat de comportamente, atitudini, opinii în materie familială, profesională, religioasă, politică etc.³³ Poziția acestor sociologi poate fi explicată prin faptul că apartenența „obiectivă” la o categorie determină „manierele de a face, de a simți și de a gândi” (Em.Durkheim)³⁴.

Pentru alți cercetători, menționează Cl.Dubar, identitatea socială este o noțiune ambiguă, în măsura în care apartenențele sunt multiple și în care nici una nu se mai poate impune în „mod obiectiv” ca principală. Drept variabile de analiză a comportamentelor și a opiniilor sunt, conform autorului, originea culturală, locul de trai, generația sau apartenența religioasă. Multiplicând variabilele de apartenență, ajungem la o imagine mult mai complexă și tulburătoare a societății decât perspectiva precedentă. Apartenența multiplă și schimbătoare a persoanelor în societățile moderne constituie o problemă sociologică redutabilă.

Pentru alți sociologi, problematica identității sociale a ocupat un loc din ce în ce mai important în cercetările lor și implică analiza relațiilor „subiective” față de categoriile de identificare. Ei au privilegiat alte materiale decât statisticile (spre exemplu convorbirile), alte demersuri interpretative și alte problematice decât cele precedente, încercând să înțeleagă felul în care funcționau procesele de identificare în interiorul organizațiilor particulare (unei mari

³³ A se vedea: Dubar Cl. *Criza identităților*. - Chișinău: Știința, 2003, p.12.

³⁴ A se vedea: Durkheim E. *Regulile metodei sociologice*. - Iași: Polirom, 2002, p.35.

întreprinderi, de exemplu). În acest fel, intensificarea cercetărilor în domeniu începe la sfârșitul anilor '70 – începutul anilor '80 ai sec. al XX-lea, când criza economică producea transformări importante în gestiunea locurilor de muncă și pe piața muncii.

Astfel, identitatea socială se referă la faptul că un individ este caracterizat prin trăsături de ordin social, care semnaleză apartenența sa la un grup, categorie, poziție pe care o ocupă în structura socială. Aceste identități sunt împărțite de cei ce ocupă aceleași poziții, care au apartenențe comune, ceea ce trimite spre polul de similitudine. În același timp, sentimentul de apartenență și fenomenul de identificare cu grupul nu sunt posibile decât în raport cu alte grupuri de non-apartenență. Astfel, în procesul de identificare socială individul se vede asemănător cu Noi, dar diferit de Ei.

Studiile asupra identității sociale operează în definirea acesteia cu așa concepte precum: conținutul, structura și procesele formării identității sociale, care permit evidențierea specificului acesteia³⁵. *Conținutul* este descris ca fiind alcătuit din variate componente referitoare la întreaga construcție a identității umane, astfel încât, oricum ar fi o persoană, particularitățile ei se exprimă în identitatea sa. Acesta evidențiază aspectul multidimensional și structurat al identității sociale, dat de situațiile diverse în care individul acționează, de rolurile jucate și de grupurile din care face parte.

Componentele conținutului identității pot fi prescrise, dobândite sau adoptate. *Componentele prescrise*, precum sexul, vârsta, culoarea pielii, sunt involuntare. *Componentele dobândite* se referă la atributele voluntare și la unele apartenențe de grup, cum ar fi: profesia, grupul politic. *Componentele adoptate* se referă la rolurile interactive, adoptate într-o manieră complementară, de supraordonare sau subordonare.

³⁵ A se vedea: Turliuc M.N. *Imaginar, identitate și reprezentări sociale*. - Iași: Universitatea „Alexandru Ioan Cuza”, 2004, p.62.

Delimitarea dintre aceste componente nu este una rigidă și strictă. Etnicitatea persoanei, spre exemplu, îi este atribuită, în sensul că ea, persoana, nu poate alege grupul etnic în care s-a născut, dar e și dobândită, în sensul că semnificația ei este o problemă de alegere personală, de decizie proprie.

O primă abordare a identității sociale evidențiază trăsăturile sale interactive și situaționale, ea concentrându-se asupra *proceselor* identității care au loc la nivelul interacțiunii sociale. Procesele de auto- și heteroreprezentare, negociere a identității și strategiile identitare sunt procesele prin care se dezvoltă și se menține identitatea socială.

O altă abordare a identității sociale se concentrează asupra trăsăturilor sale mai persistente, orientându-se asupra subiectivității unui individ, asupra gândurilor și sentimentelor cu privire la sine. În cadrul acestei perspective, identitatea devine o entitate complexă, ale cărei procese importante sunt: *identificarea, autocategorizarea și autoevaluarea*.

Cu toate acestea, cele două abordări sunt căi complementare de explicare a identității sociale. Acceptarea acestui fapt înseamnă, implicit, afirmarea faptului că identitatea nu este ceva static, de neschimbat, ci o realitate dinamică. Dar, în pofida caracterului schimbător al identității sociale, în funcție de circumstanțe și timp, subiectul păstrează conștiința unității și continuității sale, fiind recunoscut și de ceilalți ca identitate.

În literatura de specialitate identitatea socială este prezentată ca fiind compusă din 4 dimensiuni esențiale, care înglobează în sine cele 4 dimensiuni ale Eu-lui:

– *autocategorizare socială* (componenta cognitivă) care corespunde recunoașterii apartenenței la un grup sau la o categorie socială;

– *stima de sine* (componenta evaluativă) ce reprezintă o conotație evaluativă pozitivă sau negativă legată de apartenența la un grup;

– *angajamentul afectiv* (componenta afectivă) ce corespunde semnificației personale și intensității legăturii afective față de grupul sau categoria respectivă;

– *comportamentul intergrupuri* (dimensiunea comportamentală) care este prezent ori de câte ori indivizii care aparțin unui grup interacționează, colectiv sau individual, cu un alt grup sau cu membrii acestuia în baza identificării sociale³⁶.

Pentru H.Tajfel identificarea socială este un proces care implică aceste dimensiuni, exteriorizându-se în comportamentul intergrupuri. Astfel, H.Tajfel definește identitatea socială ca acea parte a conceptului de Sine care rezultă din recunoașterea apartenenței la un grup social (sau la mai multe grupuri sociale) împreună cu evaluarea și semnificația emoțională determinate de acea apartenență. Analiza acestei definiții relevă o operaționalizare tridimensională a identității sociale: *indivizii își dau seama că fac parte dintr-un grup determinat, trăiesc emoțional acest lucru și valorizează apartenența la respectivul grup*³⁷.

Definițiile și perspectivele prezentate denotă faptul că identitatea socială se construiește din interacțiunea concomitentă a două procese: de asociere și diferențiere, de interiorizare a normelor și valorilor unui grup și de comparare cu un altul. În urma celor menționate se poate afirma că identitatea socială poate fi definită ca o dimensiune a identității unui subiect referitoare la poziția sa în structura socială, cum ar fi apartenența la una dintre categoriile biopsihologice (sex, vârstă), la un grup (socioprofesional, etnic,

³⁶ A se vedea: Nastas D. *Dinamica identității sociale în contextul relațiilor între grupuri*. - Iași: Universitatea „Alexandru Ioan Cuza”, 2005, p.14.

³⁷ A se vedea: Chelcea S. (coord.) *Memorie socială și identitate națională*. - București: INI, 1998, p.11.

național etc.), la un rol social (familiar, profesional, instituțional etc.), la o afiliere ideologică (biserică, partide, mișcări sociale etc.).

În definirea și explicarea identității sociale au fost formulate un șir de teorii, care pot fi divizate în două grupe: substanțialiste/esențialiste și interacționiste/constructiviste. În mod clasic, Em.Durkheim și C.H.Cooley sunt asociați mai mult cu perspectiva *esențialistă* (substanțialistă), în vreme ce M.Weber este considerat ca cel care pune bazele concepției *constructiviste* (interacționiste) asupra identității sociale.

Abordările esențialiste pretind că identitatea este bazată pe legături primordiale sau naturale, biologice sau culturale. Problematika identității sociale își are originea în precizările lui Em.Durkheim cu privire la conștiința colectivă, care au fost dezvoltate și de alți autori. Sociologul francez introduce conceptul de conștiință colectivă pe baza ideii de comunitate de ofensă: actele criminale formează sentimente care, pentru un sistem social dat, se află în toate conștiințele. Aceste sentimente se „disting de altele doar prin această caracteristică, și anume, prin faptul că sunt comune majorității indivizilor ai aceleiași societăți”. În consecință, el definește conștiința colectivă ca fiind „totalitatea credințelor și sentimentelor comune cetățenilor aceleiași societăți”, care „formează un sistem determinat ce are propria sa viață”³⁸. Conștiința colectivă are o viață independentă, supra-individuală și un caracter diacronic, nu se schimbă în cadrul unei generații și conectează generațiile: „este independentă de condițiile particulare în care sunt indivizii plasați; ei trec și ea rămâne. Este aceeași în Nord și în Sud, în orașele mari sau mici, în diferitele profesii. Mai mult decât atât, ea nu se schimbă cu fiecare generație, ci conectează generațiile succesive între ele. Este

³⁸ A se vedea: Bucur C.I., Popa A., Rusu H. *Identitatea etno-culturală la români în contextul procesului de integrare europeană. Studiu de caz comparativ rural-urban în județul Sibiu* // Revista de Politica Științei și Scientometrie, număr special, 2005, p.2.

ceva complet diferit de conștiințele particulare, cu toate că nu se realizează decât prin ele. Este tipul psihic al societății, un tip care are proprietățile sale, condițiile sale de existență, propriul mod de dezvoltare, la fel ca și pentru tipurile individuale, chiar dacă de cu totul altă manieră”. Așadar, conștiința colectivă (ceea ce vom numi identitate socială) este o suprastructură care este atât credință, cât și sentiment, care e împărtășită de membrii unei societăți, dar care are totuși propria viață.

Plecând de la conceptul de grup primar, caracterizat prin strânsă asociere și interacțiune, C.H.Cooley introduce ideea conform căreia indivizii se identifică emoțional cu grupul, drept consecință a relațiilor din cadrul grupului, dezvoltându-se un sentiment de noi. Indivizii se identifică nu cu unul sau altul din componența grupului, ci cu unitatea, cu întregul grup. Oricum, grupul primar, ca unitate socială universală, nu este izolat sau independent de restul societății în care există, ci se reflectă în spiritul acesteia. Din acest motiv, într-o perspectivă mai largă, dincolo de limitele grupului primar, sentimentul de noi capătă semnificația apartenenței la comunitatea mai largă. „Rezultatul asocierii intime înseamnă o anumită fuziune a indivizilor într-un întreg comun, așa încât sinele fiecăruia reprezintă, cel puțin în anumite privințe, viața comună și obiectivul grupului. Probabil, cel mai simplu mod de a descrie întregul este prin cuvântul „noi”; întregul implică un fel de simpatie și identificare mutuală pentru care „noi” este expresia naturală. Fiecare trăiește cu sentimentul întregului și își regăsește propriile obiective în acel sentiment”³⁹. Ca și la Em.Durkheim, observăm aici ideea de fuziune a personalităților într-un întreg comun, interpretată de fapt ca identitate socială.

³⁹ A se vedea: Cooley C.H. *Society and Individual*. - În: Hatch M.J., Schultz M. *Organizational identity. A reader*. - Oxford: University Press, 2004, p.16-30.

Conform acestor abordări, identitatea socială are un caracter de suprastructură și, de aceea, este perenă. Principalele procese cu caracter psihic sau psihosocial, cărora li se acordă atenție în textele incluse în această categorie, sunt afectivitatea și memoria, în special memoria colectivă. Cu toate acestea, nu lipsesc nici reprezentările sau percepțiile, însă rolul lor a fost minimalizat în interpretările ulterioare. La această categorie pot fi raportate teoriile sau concepțiile primordialiste, perenialiste sau sociobiologice.

Sociologul american Ed. Shils este considerat printre primii care teoretizează identitatea socială ca fiind primordială. Concepția cercetătorului este parțial dezvoltată din ideea lui F. Tönnies de comunitate și cea a lui C. H. Cooley de grup primar. Ed. Shils argumentează că oamenii sunt legați nu doar prin interacțiune, coerciție, interes sau atașament la un sistem de valori centrale, dar că mai există ceva în spatele acestora. Aceste proprietăți, care trebuie luate în considerare, sunt anumite trăsături organice și fizice, proprietăți ale organismului aflat în relație cu mediul, dar care nu sunt conectate la structura socială. Din această cauză ele nu derivă din interacțiune. „Atașamentul față de ceilalți membri ai grupului de rudenie nu este doar un rezultat al interacțiunii, este datorat unei anumite semnificații inefabile atribuite legăturii de sânge”⁴⁰. Astfel, în concepția lui Ed. Shils identitatea socială se formează în interiorul familiei, care este purtătoarea unei tradiții.

În schimb, pentru antropologul american Cl. Geertz identitatea socială este consecința imediată a faptului că oamenii sunt născuți în circumstanțe date: o anumită comunitate, regiune, limbă, religie și practici sociale. Autorul subliniază că individul își modelează identitatea socială pornind de la un *dat ontologic*, reieșit din inserarea individului într-o anumită cultură. El menționează atât legăturile de sânge, cât și cele culturale, insistând asupra celor din

⁴⁰ A se vedea: Shils Ed. *Tradition*. - Chicago: The University of Chicago Press, 1981, p.14.

urmă: „alăturarea directă și legăturile de rudenie, dar, dincolo de ele, acel dat care își are originea în însuși faptul de a te fi născut într-o comunitate religioasă, de a vorbi aceeași limbă sau de a împărtăși anumite practici sociale...Omul este legat vrând-nevrând de rudele sale, de vecinii săi, de cei care îi împărtășesc credința”⁴¹.

Sociologul și antropologul american P.Van den Berghe este considerat reprezentantul cel mai important al sociobiologismului, care preia ideea de legătură de sânge de la Ed.Shils. În concepția acestuia, identitatea socială este o formă extinsă a nepotismului. „Toate organismele sociale sunt programate biologic să fie nepotiste, adică să se comporte favorabil (sau altruist) cu ceilalți în funcție de gradul de rudenie reală sau percepută”⁴².

Concepția lui H.R.Isaac asupra identității sociale este, probabil, cea mai apropiată de tipul ideal esențialist. Conceptul pe care îl propune este cel de identitate de grup – fundamentală sau de bază (basic group identity). Prin modul în care își construiește conceptul, se observă o renunțare la toate valențele cognitiviste ce pot fi identificate la Ed.Shils, Cl.Geertz sau la P.Van den Berghe. Această identitate socială, în percepția autorului, este undeva acolo, în cultura noastră, în corpul nostru, ne înzestreză și își lasă amprenta: „toate trăsăturile fizice caracteristice ale grupului, achiziționate de-a lungul unui lung proces de selecție, se regăsesc, în primul rând, în corpul noului-născut”; „trecutul cultural al grupului îl amprentează sau înzestreză printre altele cu naționalitate, afiliere regională sau tribală, limbă, religie și sistem de valori”⁴³. În

⁴¹ A se vedea: Inglis F. *Clifford Geertz: culture, custom and ethics*. - Cambridge: Polity Press, 2000, p.19-20.

⁴² A se vedea: Barnard A., Spencer J. *Encyclopedia of social and cultural anthropology*. - London: Routledge, 2002, p.191-192.

⁴³ A se vedea: Bucur C.I., Popa A., Rusu H. *Identitatea etno-culturală la români în contextul procesului de integrare europeană. Studiu de caz comparativ rural-urban în județul Sibiu // Revista de Politica Științei și Scientometrie, număr special, 2005, p.4.*

consecință, este identitatea socială pe care un individ, chiar dacă ar vrea să o abandoneze, nu o poate.

Printre cele mai cunoscute obiecții aduse primordialiştilor și perenialiştilor o regăsim pe cea a lui J.Eller și R.Coughlan, referitoare la caracterul emoțional/afectiv al identității sociale și pe cea a lui F.Barth, referitoare la caracterul diacronic al identității sociale ca și dat cultural, aceștia încadrându-se în *abordările constructiviste* privind identitatea socială.

Sociologul german M.Weber, spre deosebire de Em.Durkheim și C.H.Cooley, folosește explicit conceptul de identitate socială în relație cu două categorii sociale: *rasa* și *etnia*. Spre deosebire de contemporanii săi, M.Weber avansează ideea că identitatea socială nu este construită în interiorul unui grup sau al unei societăți, ci prin comparație, prin percepție și judecată subiectivă asupra similarităților și diferențelor între grupuri/societăți. Diferențele nu sunt doar culturale, dar și fizice, în acest sens M.Weber acordându-le atenție egală. Odată ce existența diferențelor este asumată, nu este nevoie de o reevaluare permanentă, existența lor fiind perpetuată. La ideea de judecată subiectivă pe baza percepției diferențelor sau similarităților, M.Weber adaugă și alte dimensiuni: memorii individuale și colective asupra evenimentelor din trecut, un sentiment al onoarei și prezența acțiunilor politice.

Întemeietorul interacționismului simbolic G.H.Mead studiază în lucrările sale legăturile dintre „spirit, sine și societate” din punctul de vedere al unui „behaviorist social”. El consideră că interacțiunea socială, la care iau parte indivizii, stă la originea conștiinței lor individuale „care se referă la puterea de a provoca în sine un ansamblu de reacții definite care aparțin celorlalți membri ai grupului”⁴⁴. Nu putem face o distincție sigură între propriul nostru

⁴⁴ A se vedea: Doise W., Deschamp J.Cl., Mugny G. *Psihologie socială experimentală*. - Iași: Polirom, 1996, p.54.

sine și cel al altora, deoarece al nostru nu există și nu intră în experiența noastră decât în măsura în care și sinele celorlalți există și intră ca atare în experiența noastră.

În opinia lui G.H.Mead, Sinele se dezvoltă în două faze:

– în prima fază, Sinele apare din simpla organizare a atitudinilor specifice pe care le au ceilalți față de el și față de ei înșiși în cadrul actelor sociale specifice la care iau parte împreună cu el;

– în cea de a doua fază a dezvoltării complete a Sinelui, acesta nu este constituit doar prin organizarea atitudinilor individuale specifice, ci și prin organizarea atitudinilor sociale ale celuilalt generalizat sau ale grupului social ca un tot căruia Sinele îi aparține⁴⁵.

G.H.Mead a fost unul dintre primii care au considerat conștiința de sine nu ca pe un fenomen legat unic de individ, ci, din contra – ca un rezultat al proceselor sociale în care individul este înglobat. Odată cu apariția conștiinței de sine, intervin interacțiunile particulare dintre indivizi speciali (de exemplu, între membrii familiei), dar și așteptările și reprezentările cu un caracter mai general, vehiculate de societate relativ la membrii săi. El a încercat să demonstreze că fiecare actor social își percepe identitatea socială, adoptând punctul de vedere al altora și al grupului social de apartenență. Ca urmare, sentimentul de identitate este în mai mică măsură un dat substanțial al individualității decât rezultatul procesului de socializare. În concepția sociologului, la formarea sentimentului de identitate iau parte două tipuri de factori: unul particular și situațional, celălalt general și societal. G.H. Mead menționează că instituțiile sociale joacă un rol important în elaborarea socială a așteptărilor și reprezentărilor de natură

⁴⁵ A se vedea: Mead G.H. *The Self: The „I” and the „Me”*. - În: Hatch M.J., Schultz M. *Organizational identity. A reader*. - Oxford: University Press, 2004, p.30-35.

generală⁴⁶. Influențat de G.H.Mead, P.Berger definea identitatea socială ca identitatea ce are legătură cu realitatea psihologică, dar ea are întotdeauna un specific: *este un construct social*. Astfel, identitatea socială poate fi privită ca o locație într-o lume construită social, încât oamenii se definesc prin grupurile din care fac parte⁴⁷.

Influența lucrărilor lui G.H. Mead o regăsim și în studiile lui M.Kuhn, care, împreună cu T.S. McPartland, a dezvoltat în anul 1954 testul de măsurare a conceptului de sine și a identității sociale, denumit „Twenty Statements Test” (Testul celor 20 de enunțuri). Ipoteza acestei tehnici constă în faptul că conduita unui individ depinde de identitatea sa, iar identitatea sa decurge din locul pe care îl ocupă în societate*.

În concepția lui M.Kuhn, fiecare om are în componența individualității sale unele componente stabile, neschimbătoare de la o situație la alta. El a prezentat conceptul de Sine ca un obiect, ca fiind cauză și consecință a comportamentului social. Sociologul de orientare interacționist-simbolică considera Sinele ca un concept important în dezvoltarea identității proprii fiecărei persoane ce se formează în interacțiunile sociale. El menționa că Sinele este forța de mediere dintre structura socială, caracterizată prin diverse rețele, și comportamentul individual sau de grup. M.Kuhn a preluat și a dezvoltat teoria rolurilor a lui T.Parsons, subliniind importanța rolurilor în funcționarea Sinelui și a identității sociale⁴⁸.

Reprezentantul Școlii de la Chicago T.Parsons definea identitatea socială ca o integrare a status-rolurilor individului ca

⁴⁶ A se vedea: Paranjipe A.C. *Self and identity in modern psychology and Indian thought*. - New York: Plenum Press, 1998.

⁴⁷ Ibidem, p.89.

* Acest instrument specific de măsurare a identității sociale va fi analizat în continuare.

⁴⁸ A se vedea: Augoustinos M., Walker I. *Social cognition: an integrated introduction*. - London: The Bath Press, 2002, p.97.

răspuns și a status-rolurilor celorlalți – ce constituie ansamblul mediului social. *Teoria rolurilor* afirmă că rolul corespunde unui statut și, prin urmare, unei apartenențe la o categorie socială. Prin intermediul rolurilor, indivizii își construiesc activ identitatea socială, ca o sinteză a normelor sociale și a experienței lor personale⁴⁹. Rolurile sociale asumate contribuie la socializarea, la integrarea persoanelor și la asumarea responsabilităților. Ele modelează personalitatea, conferindu-i calități care inițial aparțineau doar rolului jucat, nu și persoanei puse să interpreteze acest rol. Identitatea socială este definită pornind de la analiza rolurilor interacționale⁵⁰. În funcție de rolurile jucate, personalitatea și identitatea socială se modelează fie pozitiv, fie negativ. De aceea, este important pentru tineri ca mediul lor social să fie orientat valoric pozitiv pentru a fi interiorizate aceste aspecte.

Interacționismul simbolic, dezvoltat de Școala de la Chicago, a formulat un demers inductiv care vizează studiul acțiunii colective și nemijlocit al identității sociale. Important este de a explica în ce fel se constituie categoriile vieții sociale în cursul activităților ansamblurilor complexe de grupuri de indivizi care cooperează sau se află în opoziție unele față de altele. Este vorba, de asemenea, de explicarea comportamentului actorilor sociali ce întreprind acțiuni cărora ei le acordă semnificații construite cu ocazia interacțiunilor sociale. Exemplul dezvoltat de H.Becker arată în ce fel se modelează identitățile deviante. *Outsider-ul* (cel din afară) este individul „considerat ca străin de grup” și, în același timp, cel care consideră că „cei care îl judecă sunt străini de universul său”. Trebuie, deci, elucidate situațiile în care norma este aplicată sau încălcată, dar și

⁴⁹ A se vedea: Wood J.L. *The role of systematic theory in Parsons general theory of action: the case of the pattern variables*. – În: *Talcott Parsons: critical assessments*. Vol.4. - London: Routledge, 1992, p.103-116.

⁵⁰ A se vedea: Turliuc M.N. *Imaginar, identitate și reprezentări sociale*. - Iași: Universitatea „Alexandru Ioan Cuza”, 2004, p.76-77.

procesele care pe unii îi determină să o respecte, iar pe alții să o respingă. Devianța este, în acest sens, „o proprietate nu a comportamentului însuși, ci a interacțiunii dintre persoana care comite actul și cele care reacționează la acest act”⁵¹. Ea este „produsul unei tranzacții efectuate între un grup social și un individ care, în ochii grupului, a încălcat o normă”. H.Becker propune, astfel, un model secvențial de constituire a unei identități sociale printr-o serie de angajări în grupuri deviante organizate. Se ajunge la o *teorie a etichetării*, în care se pune accentul pe procesul de atribuire a identității. Stigmatizarea apare aici ca o predicție care contribuie la propria realizare. Conștientizarea și acceptarea etichetei favorizează sentimentul apartenenței la grupul deviant. Construirea identității sociale apare ca o construire a imaginii de sine, a unui sentiment de excludere sau de participare la grupuri sociale mai mult sau mai puțin organizate, de acceptare sau respingere a unor norme, valori și semnificații. Ea este impusă prin intermediul atribuirii de etichete și statusuri (identitatea pentru celălalt), fiind acceptată și interiorizată prin intermediul sentimentului de apartenență (identitatea de sine).

Antropologul american E.Erikson a dezvoltat o perspectivă comparabilă, fundamentând conceptul de identitate socială pe interacțiunea dintre mecanismele psihologice și factorii sociali. Astfel, sentimentul de identitate rezultă, pe de o parte, dintr-o tendință inconștientă a subiectului de a stabili o continuitate în experiența sa subiectivă și de a căuta un sentiment de unitate și coerență pornind de la multitudinea de identificări din copilărie. Pe de altă parte, sentimentul de identitate se sprijină pe identificările cu modelele propuse de grupurile sociale cărora subiectul le aparține. Identificarea apare astfel a fi reciprocă: grupul recunoaște individul

⁵¹ A se vedea: Becker H. *Outsiders. Etudes de sociologie de la deviance*. - Paris: Metailie, 1985, p.38.

ca pe un membru al său, iar individul se recunoaște în modelele identificatorii propuse de grup. Astfel, „individul se judecă el însuși în lumina a ceea ce descoperă a fi modul în care alții îl judecă în comparație cu ei înșiși și prin intermediul unei tipologii semnificative în ochii lor”⁵².

În această perspectivă, conceptul de identitate socială pare să trimită concomitent la:

- un sentiment conștient al specificității individuale;
- un efort inconștient care tinde să realizeze continuitatea experiențelor trăite;
- la participarea individului la idealurile și modelele culturale ale grupului, ca fiind pozitiv.

E.Erikson subliniază că identitatea socială nu este o sumă a acestor diferite forme de identificare, ci constituie o sinteză dinamică ce rezultă dintr-un proces de asimilare și acomodare a acestor identificări și din interacțiunea dintre dezvoltarea personală și influențele sociale. Deci, formarea identității sociale pune în joc procese de reflecție și de observație simultane.

Ulterior, J.Eller și R.Coughlan încearcă să argumenteze că primordialismul, în fond, nu are ce căuta în științele sociale, datorită faptului că din perspectiva acestuia identitatea este bazată pe emoții pre-existente, nederivate și neanalizabile, adică nu sunt născute în interacțiunea socială. Acest fapt conduce la o mistificare a emoțiilor și la o desocializare a fenomenului. F.Barth menționează că nu putem diagnostica identitatea unei unități sociale în funcție de trăsăturile sale culturale, deoarece acestea nu doar că nu sunt unice în totalitate, dar și se schimbă în timp⁵³. În general, F.Barth este considerat cel care schimbă perspectiva asupra identității sociale, mutând accentul

⁵² A se vedea: Bourhis R.Y., Leyens J.Ph. *Stereotipuri, discriminare și relații intergrupuri*. - Iași: Polirom, 1997, p.104.

⁵³ A se vedea: Barnard A., Spencer J. *Encyclopedia of social and cultural anthropology*. - London: Routledge, 2002, p.192.

de pe cultură pe cogniție. Identitatea socială nu este un fenomen generat în interiorul unei societăți, ci în procesul de interacțiune între societăți. Identitatea socială se construiește în procesele de interacțiune socială și, în acest caz, capătă relevanță și sens. Diferențele semnificative sunt date de înțelegerile împărtășite și de criteriile de apreciere a valorii și performanței. De aceea, identitatea cuiva se poate schimba, dacă performanța sa, bazată pe standarde valorice, este inefficientă sau inadecvată social.

În același timp, D.L.Horowitz dezvoltă teoria lui F.Barth asupra granițelor sociale. Cercetările sale conduc la ideea că identitatea socială este produsul auto- și heteroatribuirii, fiind contextuală și multiplă⁵⁴. Dânsul diferențiază între identitate individuală și colectivă. La nivel individual, identitatea socială ar putea fi mai mult o problemă de trăsături sau elemente culturale: limbă, religie, obiceiuri, iar la nivel colectiv e o problemă de granițe, prin identitatea socială membrii colectivității delimitându-se de nemembri.

Dezvoltând ideile lui F.Barth, cercetătorul P.Brass prezintă identitatea socială nu doar ca o construcție a actorilor sociali, ci ca o construcție politică. Ea este creația elitelor, care fabrică și manipulează elementele culturii grupurilor mai largi de care aparțin, pentru a-și atinge scopurile. P.Brass identifică trei vectori pe care conceptul de identitate socială poate fi construit:

- *obiectivi*: „markerii culturali obiectivi pot fi limba sau dialectul, un port distinctiv sau obiceiuri alimentare, religie sau rasă”;
- *subiectivi*: autodefiniri ale identității;
- *comportamentali*: modalități specifice de comportament și interacțiune⁵⁵.

⁵⁴ A se vedea: Cordell K., Wolff S. *Ethnic conflict: causes, consequences and responses*. - Cambridge: Polity Press, 2009, p.38.

⁵⁵ A se vedea: Skhong L.H. *In search of Chin identity: a study in religion, politics and ethnic identity in Burma*. - Copenhagen: NIAS Press, 2003, p.252.

Practic, constituirea unei identități sociale este procesul trecerii de la stadiul de categorie la cel de comunitate, este o consecință a acțiunii elitelor, ceea ce semnifică manipularea unor trăsături culturale selective și un efort de a aduce congruență între o mulțime de simboluri.

În abordările ulterioare, identitatea socială își pierde din ce în ce mai mult din caracterul static și unic, accentul fiind plasat tot mai mult pe ideile de negociere, categorie, multiplicitate, imaginație, fluiditate. Spre exemplu, în concepția lui R.Jenkins, influențată de ideile lui G.H.Mead și F.Barth, identitatea socială este un produs al relaționării proceselor de definire internă și externă, ca rezultat al negocierii. Identificarea cu grupul (internă) și categorizarea (externă) nu trebuie văzute, însă, ca două procese separate, ci ca doi poli ai aceluiași continuum, combinându-se în relații specifice și dependente de situație. Ea are un dublu caracter: nominal (adică, un nume, în sensul identificării cu un nume) și virtual (adică, o experiență, în sensul acumulării unei experiențe)⁵⁶.

Pentru C.Calhoun, identitatea de trib, etnică, națională, de rasă este categorică; trăsătura definitorie este identificarea prin atribute similare ca membru al unei categorii de membri ce sunt asemănători⁵⁷. Identitatea socială este categorică, pentru că se bazează pe plasarea membrilor în aceleași „grupări”, mai degrabă pe baza similarității decât a relațiilor dintre ei. Markerii identificării sunt cultura, comportamentul și atitudinile⁵⁸.

⁵⁶ A se vedea: Kaufmann J.C. *L'Invention de soi. Une theorie de l'identite.* - Paris: Hachette, 2004, p.40-41.

⁵⁷ A se vedea: Calhoun C.J. *Social theory and politics of identity.* - Oxford: Blackwell Publishers Inc., 1994, p.9-11.

⁵⁸ A se vedea: Perumal J. *Sketching the identity politics divide and its implications for transformative education // Social identity.* Journal for the study of race, nation and culture, 2006, nr.6, vol.12, p.730.

Sociologul englez St.Hall respinge, însă, ideea unui proces finit de formare a identității sociale, menționând că aceasta este într-un proces permanent de reconstrucție și refinisare: „În loc să ne gândim la identitate ca la un fapt deja împlinit, ar trebui să ne gândim la identitate ca la o producție, care nu este niciodată completă, fiind întotdeauna în proces”⁵⁹. Pornind de la această afirmație, constatăm că identitatea socială nu trebuie percepută ca ceva complet și desăvârșit, deoarece procesul de formare este unul continuu, în care influențele grupurilor sociale sunt majore.

Teoria practicii și conceptul de habitus, dezvoltate de sociologul francez P.Bourdieu, contribuie dintr-un alt unghi la elucidarea problemei construcției identitare. Habitusul este definit ca sisteme de dispoziții durabile, structurate în calitate de principii generatoare și organizatoare de practici și de reprezentări, care pot fi adaptate în mod obiectiv scopului lor⁶⁰. Noțiunea de habitus, integrând practici individuale și colective, permite ieșirea din dilema individual/colectiv, interioritate/exterioritate, identitate pentru sine/identitate pentru celălalt, apartenență/atribuire. Instrument de interiorizare a exteriorității, habitusul dă individului ocazia de a dezvolta practici trăite ca o creație liberă și imprevizibilă, chiar și atunci când acestea sunt înscrise, din punct de vedere social, în limitele legate de condițiile de construire a acestui habitus. Eficacitatea socializării este legată de transformarea diferențelor sociale sau instituționale în diferențe individuale. Probabilitatea obiectivă de a dobândi un anumit status social este trăită drept speranță subiectivă de a aparține unui grup. Astfel, teoria habitusului

⁵⁹ A se vedea: Bucur C.I., Popa A., Rusu H. *Identitatea etno-culturală la români în contextul procesului de integrare europeană. Studiu de caz comparativ rural-urban în județul Sibiu* // Revista de Politică Științei și Scientometrie, număr special, 2005, p.5.

⁶⁰ A se vedea: Hillier J., Rooksby E. *Habitus: a sense of place*. - Cornwall: Ashgate Publishing Company, 2005, p.88-89.

face legătură între identitatea individuală și identitatea de grup. Ea pune accentul pe condiționările sociale și pe omogenitatea practicilor și reprezentărilor colective, dar totodată ia în calcul și diversitatea.

Pentru sociologi, problema centrală este, deci, cea a producerii identităților individuale și sociale. Identitatea este o definiție socială a unei realități individuale, personală – în cazul actorilor singurari, impersonală – în cazul colectivităților. Organizarea socială este cea care îi dă forma sa organizării Sinelui.

Alături de abordările teoretice în domeniu, una dintre teoriile de referință este teoria identității sociale a lui H.Tajfel și J.Turner. Cercetătorii au analizat identitatea socială, evidențiind următoarele caracteristici:

- Indivizii tind să-și mențină sau să-și crească stima de sine – ei încearcă să ajungă la o concepție pozitivă despre sine;
- Grupurile sociale sau categoriile (și apartenența la ele) sunt asociate unor conotații pozitive sau negative. Astfel, identitatea socială poate fi pozitivă sau negativă în funcție de evaluările acelor grupuri, care contribuie la identitatea socială a unui individ;
- Evaluarea propriului grup se face în funcție de alte grupuri specifice, prin intermediul comparațiilor sociale și în termenii atribuțiilor sau caracteristicilor încărcate de valoare. Comparațiile, care au ca rezultat o diferență pozitivă între grupul de apartenență și un alt grup, produc o creștere a prestigiului, iar comparațiile, care rezultă dintr-o diferență negativă, antrenează o scădere a prestigiului⁶¹.

Pornind de la aceste caracteristici, H.Tajfel și J.Turner au dedus următoarele *principii* teoretice cu privire la identitatea socială:

- Indivizii tind să ajungă sau să mențină o identitate socială pozitivă;

⁶¹ A se vedea: Neculau A. *Personalitatea – o construcție socială*. - În: Neculau A. (coord.) *Psihologie socială. Aspecte contemporane*. - Iași: Polirom, 1996, p.56.

– Identitatea socială pozitivă se bazează, în mare parte, pe comparațiile favorabile făcute între grupul de apartenență și alte grupuri de referință;

– Atunci când identitatea socială este nesatisfăcătoare, indivizii tind să-și părăsească grupul pentru a se alătura unui grup pozitiv comparativ cu grupul de apartenență, ori să-și evidențieze grupul într-un sens pozitiv⁶².

Astfel, teoria identității sociale scoate în evidență modul de formare și funcționare a identității sociale, în sensul că individul se vede pe sine ca parte a grupului doar dacă acest grup îi conferă o identitate socială pozitivă; în caz contrar, grupul este părăsit de membrii săi.

Problematica identității sociale, sub diferitele ei ipostaze, tinde să capete iarăși actualitate, dar adesea fără a se realiza o analiză atentă a noțiunii ca atare. Astfel, se observă tendința de a confunda identitatea (atât ca fenomen, cât și ca noțiune) cu imaginea de sine sau cu imaginea grupului. Tocmai această confuzie dintre respectivele noțiuni asociate (sub nici o formă identice) face ca *teoria identității a lui L.Krappmann* să fie utilă în clarificarea relației menționate.

Trecând în revistă dezvoltările teoretice formulate până la ora respectivă, L.Krappmann lansează o teorie originală asupra problemei identității sociale. Încă de la începutul studiului, cercetătorul clarifică punctul lui de vedere în ceea ce privește analiza identității sociale, care este unul opus sociologilor fenomenologi. Aceștia din urmă considerau identitatea socială ca rezultată a procesului socializării primare, formându-se sub influența mediului social înconjurător, putând fi schimbată foarte greu. Însă, sociologul

⁶² A se vedea: Lorenzi-Cioldi F., Doise W. *Identitate socială și identitate personală*. - În: Bourhis R.Y., Leyens J-Ph. *Stereotipuri, discriminare și relații intergrupuri*. - Iași: Polirom, 1997, p.57-58.

german L.Krappmann menționează că identitatea socială reprezintă performanța realizată de individ cu scopul implicării în acțiunea socială comună și în comunicare. Cercetătorul precizează că identitatea socială este ceva dinamic și nu trebuie confundată cu imaginea „rigidă” pe care o are individul despre sine⁶³.

Teoria lui L.Krappmann are ca punct de plecare interacționalismul simbolic, bazându-se mai ales pe scrierile lui G.H.Mead și A.Strauss. Alegerea făcută este motivată, în primul rând, prin faptul că reprezentanții acestei orientări au încercat să dezvăluie și să descrie sociologic anumite aspecte ale comportamentului uman care în analizele anterioare au fost psihologizate. Potrivit interacționalismului simbolic, structura psihică a individului reprezintă o internalizare și o reproducere a sistemului social înconjurător. De aici rezultă și un alt merit al abordării interacționaliste, și anume că: deschide drumul spre o teorie a socializării, care analizează mecanismele sociale ce influențează formarea structurii psihice a individului. În acest sens, L.Krappmann, abordând identitatea socială, propune o analiză a relațiilor dintre deprinderile, care fac posibilă și intermediază interiorizarea, și caracteristicile sistemului social. Astfel, identitatea socială nu poate fi descrisă independent de interacțiunile în care se angajează indivizii.

Analizând abordările psihanalitice (S.Freud, E.Erikson), L.Krappmann consideră că identitatea este prea strâns legată de autostereotipii și de anumite identificări, concepute prea rigid. Concluzionând, cercetătorul accentuează nevoia unei abordări mai complexe, mai dinamice a identității, fără a o reduce sau a o echivala cu imaginea de sine a individului.

⁶³ A se vedea: Veres V. *Teoria sociologică a identității la Lothar Krappmann*, 1995. p.2-3.

http://web.adatbank.transindex.ro/pdfdok/web1_16_Veres.pdf

Mergând mai departe, L.Krappmann se oprește la concepția lui G.H.Mead privind diferențierea dintre Eu și Sine, adică dintre Eul construit de individ și Eul reactiv, care este o reacție la comportamentele și atitudinile mediului social față de individ. Pornind de la teoria lui A.Strauss, care accentuează importanța datelor biografice ale individului în situațiile de interacțiune și, în consecință, în construirea identității, L.Krappmann critică interacționismul simbolic pentru faptul că nu explică capacitatea lui *Eu* de a reacționa la așteptările exprimate de *Sine*. Identitatea este concepută, astfel, ca un element al interacțiunii sociale, și nu ca o dimensiune psihică a individului. În final, L.Krappmann atrage atenția asupra posibilității și nevoii de studiere a identității sociale a indivizilor. Identitatea, fiind activizată în cadrul interacțiunilor, poate fi observată și studiată empiric și în situații experimentale. În concluzie, menționăm că L.Krappmann propune studiul identității sociale doar în contextul interacțiunilor sociale, ceea ce favorizează conturarea caracteristicilor de personalitate și stabilirea relațiilor cu membrii grupului. Această idee este preluată și dezvoltată în studiile noastre în vederea explicării constituirii identității sociale a tineretului studios.

În pofida divergențelor dintre autori, există, totuși, puncte de consens în cercetările asupra identității sociale. J.Kastersztein enumeră câteva dintre acestea:

- perspectiva dinamică asupra identității, în sensul că identitatea este concepută ca un proces care integrează diferite experiențe ale individului;

- importanța acordată interacțiunii în ceea ce privește *geneza și dinamica identitară, între indivizi, grupuri, structuri sociale*. În cadrul rețelelor de interacțiune, familiale sau sociale, care situează un individ în lume, se construiește și se reconstruiește ansamblul de trăsături, care îl definește, prin care se deosebește de ceilalți și prin care este recunoscut de către aceștia;

– *aspectul multidimensional și structurat al identității*, care se referă la faptul că situațiile de interacțiune sunt diferite, ceea ce presupune răspunsuri identitare diferite. Aceste identități nu se assemblează printr-o juxtaponere, ci sunt integrate într-un tot unitar, structurat, mai mult sau mai puțin coerent și funcțional;

– *accentuarea asupra adaptabilității și variabilității, plasticității structurilor identitare*, prin care identitatea nu este un dat, ci o configurație de posibilități de dezvoltare, care se pot sau nu actualiza, sau care se actualizează și apoi dispar;

– *acceptarea aspectului de unitate diacronică* – în pofida caracterului de mișcare și a caracterului schimbător, subiectul păstrează o conștiință a unității și continuității sale și este recunoscut de către alții ca fiind identitate;

– *abordarea identității în termeni de strategii identitare*, care exprimă ideea că indivizii și grupurile au o oarecare capacitate de alegere a grupului de apartenență și de referință, adică au o anumită capacitate de a decide asupra unei părți a Eu-lui. Conceptul de strategie identitară subliniază tocmai caracterul relațional și dinamic ale acesteia;

– *pluralitatea identităților*, care postulează că nu există identități unice, universale și a-istorice. Fiecare individ sau grup poate dispune succesiv sau chiar simultan de mai multe identități, a căror materializare depinde de contextul istoric, social și cultural.

Astfel, a fost repusă în discuție problema privind interpretarea naturii identității sociale, deoarece era implicit admis că ea este o entitate în sine, constituind un tot cu frontiere definite, format în totalitate la vârsta adultă. Ipoteza unei identități unice, universale și a-istorice nu mai poate fi susținută. Putem afirma, deci, că fiecare individ și fiecare grup poate dispune succesiv sau chiar simultan de mai multe identități, a căror împlinire depinde de contextul social, istoric și cultural.

Teoriile prezentate *supra* scot în evidență faptul că formarea identității sociale reprezintă un proces complex, fiind dependent de condițiile sociale și de poziția individului în mediul social, ceea ce în capitolele ulterioare va fi confirmat și de rezultatele unui șir de cercetări empirice cu referire la identitatea socială a tineretului studios.

1.4. Tipuri de identitate socială. Strategii identitare

Numeroasele studii sociologice, psihologice, antropologice asupra identității conțin multiple realizări ale problemei vizând tipurile de identitate socială dezvoltate de către oameni pe parcursul vieții.

Sociologul englez M.Castells notează că, din perspectivă sociologică, toate identitățile sunt constructe sociale, iar procesul de construire a identității se realizează într-un context marcat de „puterea relațiilor sociale”. Cercetătorul distinge trei forme sau origini ale construirii identității, fiecare tip determinând organizarea socială. Astfel, el distinge: *identitatea legitimată*, care este produsul unor instituții sociale pentru a-și extinde și întări dominația, aceasta fiind concepută pentru a genera o societate civilă caracterizată prin organizații și instituții clare ca structură și actori sociali organizați, care să reproducă structura dominantă. Un al doilea tip de identitate, la care se referă autorul, este *identitatea de rezistență*, care se dezvoltă ca o reacție la structurile dominante. Prezența acestui tip de identitate a dus la formarea noilor comunități. *Identitatea proiectată* este un al treilea tip de identitate, fiind rezultatul unor construcții sociale de proiecție culturală ce se caracterizează prin redefinirea poziției sociale cauzată de dorința transformării structurii sociale în ansamblu. În acest caz, construirea identității este un proiect la o viață diferită, care poate fi văzută ca o depășire a identității

opresate⁶⁴. În concepția lui M.Castells, formarea identității sociale este determinată de caracterul relațiilor sociale și de contextul social-istoric.

Cercetătorul canadian J.Marcia (1966), utilizând datele lui E.Erikson, a conturat patru etape în formarea identității, luând în calcul identificarea profesională, religioasă și politică a tânărului:

- „*identitatea ștearsă, neapreciată*” – se caracterizează prin aceea că individul nu și-a format niște convingeri clare, nu și-a ales profesia și nu s-a confruntat cu criza de identitate;

- „*identificarea timpurie*” – apare atunci când persoana s-a inclus în rețeaua de relații sociale, dar nu a făcut-o independent, ca urmare a crizei trăite, dar ca rezultat al opiniilor și părerilor altora, urmând alte exemple;

- *etapa „de moratoriu”* – caracterizată prin faptul că persoana se află în procesul crizei de autoapreciere, alegând din multiplele modele de dezvoltare unicul, pe care îl poate considera al său propriu;

- *identitatea „împlinită, adultă*” – caracterizată prin faptul că criza s-a sfârșit, individul trecând de la „căutarea de sine” la dezvoltarea proprie⁶⁵.

J.Marcia concretizează că un rol important în formarea identității sociale aparține familiei și sistemului de relații familiale.

Aceste etape sunt reflectate în teoria statusurilor identității a lui J.Marcia, teorie ce a impulsionat studiile în domeniul identității sociale atât în sociologie, cât și în psihologie.

În cele ce urmează ne vom referi la tipologia dată de R.Sainsaulieu (1977) cu privire la identitatea profesională,

⁶⁴ A se vedea: Perumal J. *Sketching the identity politics divide and its implications for transformative education // Social identity*. Journal for the study of race, nation and culture, 2006, nr.6, vol.12, p.732.

⁶⁵ A se vedea: *Identity Status Theory*.

<http://www.learning-theories.com/identity-status-theory-marcia.html>

evidențiind patru tipuri de identitate la locul de muncă, tipologie care ajută la înțelegerea funcționării identității sociale, în general. Pentru caracterizarea acestei abordări a identităților se evidențiază 3 dimensiuni: *situația muncii, relațiile de grup și raporturile cu cei ierarhic superiori, percepția viitorului apropiat*. Identitățile sunt analizate în corelație cu categoriile sociale legitime (sex, vârstă, naționalitate, nivel de calificare):

- *Identitatea fuzională* – este caracteristică situațiilor puternic constrânse, controlate și raționalizate, care privează individul de orice inițiativă, de orice putere asupra îndeplinirii sarcinilor sale și de orice control asupra viitorului său în organizație sau întreprindere. Mijloacele, prin care individul iese din izolare, sunt *solidaritatea cu colegii săi de muncă și/sau supunerea față de autoritatea ierarhică directă*. În lipsa identității personale, el încearcă să construiască o identitate colectivă, care să-i ofere un suport în spațiul social. Practic, persoana fuzionează cu colectivul în care activează, preluând comportamentele. Astfel, acest tip de identitate se formează în lipsa unor conștientizări clare a procesului de formare a acesteia.

- *Identitatea de retragere* – apare, în același tip de situație, la muncitorii puțin calificați. Nesatisfăcuți sau lipsiți de motivare, aceștia refuză încadrarea în relații interpersonale și în grupuri formale sau informale. Atelierul este pentru ei o lume a obligației și a impersonalității: impunerea sarcinilor, supunerea obligatorie față de superiori. Ei au o concepție instrumentală despre muncă, principalele lor investiții sociale fiind altundeva. Persoanele care împărtășesc acest tip de identitate au preluat normele și valorile grupului, minime ca importanță, doar din considerentul nevoii de a activa. Potrivit lui R.Sainsaulieu, acest tip de identitate este specific muncitorilor specializați, femeilor, tinerilor și imigranților.

- *Identitatea de negociere* – se raportează la mediu, apelând la calificarea profesională, la competențele tehnice și

responsabilitate. Aceste funcții valorizate permit indivizilor recunoașterea socială, negocierea cu egalii lor și cu cei superiori, afirmarea unei identități individuale. Persoanele cu o astfel de identitate participă activ în activitatea grupurilor formale sau informale, în care își afirmă propriile capacități de a fi stăpâni în anumite situații complexe. Această identitate se întâlnește, mai ales, la muncitorii specializați și la cadrele de producție.

- *Identitatea de afinitate* – apare atunci când există posibilități de promovare rapidă sub forma mobilității socioprofesionale. Munca este reprezentată de relații privilegiate cu colegii sau superiorii. Grupul de apartenență nu mai are aceeași conotație ca în cazul identității de negociere. Mai degrabă, este vorba despre o identificare cu grupuri de referință de rang superior, prin dezvoltarea unor relații de asemănare. Aceasta ar fi identitatea tinerilor absolvenți de facultate, a tehnicienilor, a cadrelor, a funcționarilor și muncitorilor⁶⁶.

În lucrările sale, Cl.Dubar, bazându-se pe tipologia lui R.Sainsaulieu, dezvoltă noțiunea de „identitate profesională”. Pornind de la investigații aprofundate în întreprinderi și de la convorbiri biografice cu eșantioane aleatorii de salariați, sunt studiate: *lumea trăită a muncii* (situații obiective de muncă și semnificațiile pe care le acordă individul); *relațiile de muncă* (locul ocupat în colectivul de muncă, relațiile interpersonale și dezvoltarea grupurilor informale, dar și percepția subiectivă a acestor relații și sentimentul de apartenență la atelier, serviciu, întreprindere); *traectoria profesională și perceperea viitorului* (descrierea diferitelor etape: mobilitate, promovare etc., dar și viziunea subiectivă asupra profesiei și speranțele de schimbare).

⁶⁶ A se vedea: Ferreol G. (coord.) *Dicționar de sociologie*. - Iași: Polirom, 1998, p.87.

În funcție de acestea, Cl.Dubar a elucidat patru tipuri de identitate: de excludere, blocată, de negociere individualizată și de afinitate:

- *Identitatea de excludere* are unele caracteristici ale identității de retragere. Nu este specifică, însă, grupurilor particulare de muncitori specializați, iar neinvestirea profesională ține mai mult de sentimentul de respingere a întreprinderii decât de posibilitatea altor investiții sociale.

- *Identitatea blocată* este întâlnită la salariații cu o calificare profesională tradițională, mai ales datorită experienței profesionale și formării „la locul de muncă”. Posibilitățile lor de negociere scad considerabil în cazul schimbării criteriilor de recrutare și promovare.

- *Identitatea de negociere individuală*: în acest caz, salariații cu diplome tehnice cu un nivel mai ridicat primesc în mod favorabil toate oportunitățile (seminare de formare continuă, de exemplu). Mobilizați de întreprinderea lor, aceștia valorizează responsabilitățile tehnice și dimensiunile raționale ale funcției lor, având tendința de a privilegia relația directă cu patronul pentru negocierea profilului carierei lor și remunerarea muncii.

- *Identitatea de afinitate* regroupează salariații cu diplomă, puțin satisfăcuți de condițiile lor actuale, aceștia fiind distanțați față de colectivul de muncă. În acest caz, se dezvoltă strategii individuale, bazate pe rețele informale. Dispuși să obțină noi diplome, ei sunt în căutarea modalităților de promovare în întreprinderea în care activează sau în alta⁶⁷.

Tipologia propusă mai sus indică o distanțare crescândă între categoriile sociale și construirea și transformarea identităților profesionale. În actualul context de evoluție a organizării și calificărilor, noțiunea de identitate socială permite înțelegerea modului în care

⁶⁷ A se vedea: Dubar Cl. *Criza identităților. Interpretarea unei mutații*. - Chișinău: Știința, 2003, p.116-124.

indivizii se unesc, își caracterizează apartenențele, se situează în raport cu ierarhia statuturilor, prin intermediul scării clasificărilor.

În urma realizării mai multor studii sociologice în rândul studenților și având ca suport teoretic lucrările în domeniu (H.Tajfel, J.Turner, Cl.Dubar ș.a.), noi am determinat câteva tipuri de identitate socială cu referire la tineretul studios*. Acest lucru a fost posibil prin aplicarea analizei factoriale, operându-se cu un șir de variabile complexe. În urma rotirii variabilelor din chestionar au fost extrase 3 grupe de factori (*a se vedea* Tabelul 2), care determină trei tipuri de identitate socială.

Analiza datelor obținute permite conturarea a trei tipuri de identitate studentească. Primul grup de factori reflectă o *identitate socială sigură* (1), în sensul că studentul și-a ales conștient specialitatea și are ca scop obținerea de cunoștințe, este mândru de poziția sa socială, studiile și colegii de grupă sunt valori proprii de importanță majoră, se autoidentifică ca student și se consideră un membru activ al grupeii de studenți din care face parte, iar generația proprie este apreciată ca fiind una de succes. Această categorie cuprinde 35,6% dintre toți studenții. Cel de al doilea grup de factori ne mărturisește despre o *identitate socială incertă* (2), în sensul că studentul a ales studiile superioare doar că să obțină o diplomă de studii superioare, nu se mândrește cu statutul de student, acesta făcându-i viața mai grea, se percepe ca fiind membrul unei generații derutate și pierdute, întâmpină dificultăți în autoidentificare, iar ca valoare proprie consideră banii. Doar 10,1% dintre toți studenții au manifestat o identitate socială incertă. Cel de al treilea grup de factori definește o *identitate socială de tranziție* (3), caracterizată prin faptul că studentul a ales să facă studii superioare din dorința de a avea o profesie, se percepe pe sine ca membru al unei generații zbuciumate

* Prin *tineret studios* avem în vedere studenții instituțiilor de învățământ superior.

și de tranziție, nu se poate autoidentifica ca membru al grupeii academice, familia este unul din lucrurile prioritare în viața sa, fiindu-i rușine că este student. Datele stabilesc că 54,3% dintre studenții investigați comportă o identitate socială de tranziție, ceea ce indică faptul că astăzi studenții sunt în căutarea unei identități sociale sigure.

Tabelul 2

Tipuri de identitate stabilite în baza analizei factoriale

| Variabile | Grupe de factori | | |
|--|------------------|-------|-------|
| | 1 | 2 | 3 |
| Scopul venirii la universitate – obținerea de cunoștințe | 0,791 | | |
| Mândru de faptul că este student | 0,724 | | |
| Studiile ca valoare | 0,633 | | |
| Colegii ca valoare | 0,389 | | |
| Se autoidentifică ca student | 0,370 | | |
| Membru activ al grupeii studențești | 0,350 | | |
| Generație de succes | 0,310 | | |
| Studentia îi face viața mai grea | | 0,812 | |
| Generație derutată | | 0,528 | |
| Generație pierdută | | 0,436 | |
| Banii ca valoare | | 0,350 | |
| Scopul venirii la universitate – obținerea diplomei de studii superioare | | 0,329 | |
| Scopul venirii la universitate – dorința de a avea o profesie | | | 0,639 |
| Generație zbuciumată | | | 0,568 |
| Generație de tranziție | | | 0,564 |
| Familia ca valoare | | | 0,451 |
| Îi este rușine că este student | | | 0,329 |

Metoda de extragere: Analiza componentelor principale

Metoda de rotire: Varimax cu nominalizare Kaiser

Rotire în 5 etape

*Sursa: Studiul „Particularități de formare a identității sociale a studentului”, an.2007, N*700 studenți*

Datele prezentate *supra* ne permit să menționăm că studențimea de azi întrunește caracteristicile societății contemporane, că ea este în căutarea unei identități sociale proprii, care să-i confere confort, siguranță, iar societatea să-i ofere oportunități de implicare și participare socială.

Un rol important în constituirea identității sociale au strategiile identitare individuale și colective (de grup). Conceptul de „strategie” este definit ca un ansamblu de acțiuni coordonate, de manevre realizate în scopul obținerii unui succes sau victorii (ca în situațiile militare) sau ca un ansamblu de decizii luate în vederea atingerii unui scop. În cazul identității, „victoriile identitare” nu sunt altceva decât finalitățile pe care le urmăresc actorii sociali atunci când pun sub semnul întrebării identitatea lor actuală, pe care doresc să o modifice sau atunci când încearcă să impună și să obțină recunoașterea unei structuri identitare. Ele necesită analiza comportamentelor individuale sau colective, conștiente sau inconștiente, adaptate sau inadaptate, utilizate pentru obținerea victoriilor împotriva adversarilor, în categoria cărora se pot încadra individul însuși, familia, prietenii, colegii sau chiar sistemul social.

Strategiile identitare sunt rezultatul elaborărilor individuale și colective ale actorilor sociali și exprimă ajustările operate zi de zi în funcție de finalitățile urmărite și de resursele acestora.

Apartenența la grupuri defavorizate sau cu un statut social inferior conferă membrilor acestor grupuri o identitate socială negativă. Ce se poate întâmpla cu acești indivizi? Ce măsuri întreprind aceștia pentru a accede la o identitate socială pozitivă?

În altă ordine de idei, individul cu o identitate socială pozitivă tinde să o păstreze sau să o îmbunătățească. În acest caz este important cum membrii grupurilor încearcă să păstreze această identitate. Teoria identității sociale prezintă câteva strategii de modificare a identității sociale, care pot fi:

- strategii de ameliorare sau eliminare a identității sociale negative;
- strategii de conservare a identității sociale pozitive;
- strategii de accentuare a identității sociale pozitive⁶⁸.

Elaborările teoretice realizate până în prezent din perspectiva teoriei identității sociale s-au centrat, în mare parte, pe explicarea strategiilor de modificare a identității sociale negative, cauzată de apartenența la grupuri sau categorii sociale cu statut inferior.

În acest sens, sunt analizate trei strategii alternative de obținere a unei identități sociale pozitive:

1. *Strategia mobilității individuale*, care constă în încercarea de a părăsi grupul de apartenență cu un statut inferior și de a adera la un grup social cu statut superior.

2. *Strategia creativității sociale*, care se referă la încercarea de a schimba imaginar elementele situației de comparație între grupuri, în sensul obținerii unei comparații mai favorabile pentru grupul de apartenență.

3. *Strategia competiției sociale*, care presupune angajarea membrilor grupului de apartenență într-o competiție directă cu grupul de referință pentru a produce schimbări reale în statutul grupurilor. În acest caz, membrii grupului de apartenență defavorizat trec dintr-o poziție defensivă la una ofensivă (*a se vedea* Figura 1).

Dacă prima strategie este una individuală, determinată de sistemul de credințe individuale, celelalte două reprezintă strategii de grup, cauzate de credința în schimbare socială.

În viziunea cercetătorilor H.Tajfel și J.Turner, strategiile individuale au prioritate asupra strategiilor de grup, acestea din urmă în cazul în care mobilitatea individuală nu este posibilă.

⁶⁸ A se vedea: Nastas D. *Dinamica identității sociale în contextul relațiilor între grupuri*. - Iași: Universitatea „Alexandru Ioan Cuza”, 2005, p.64.

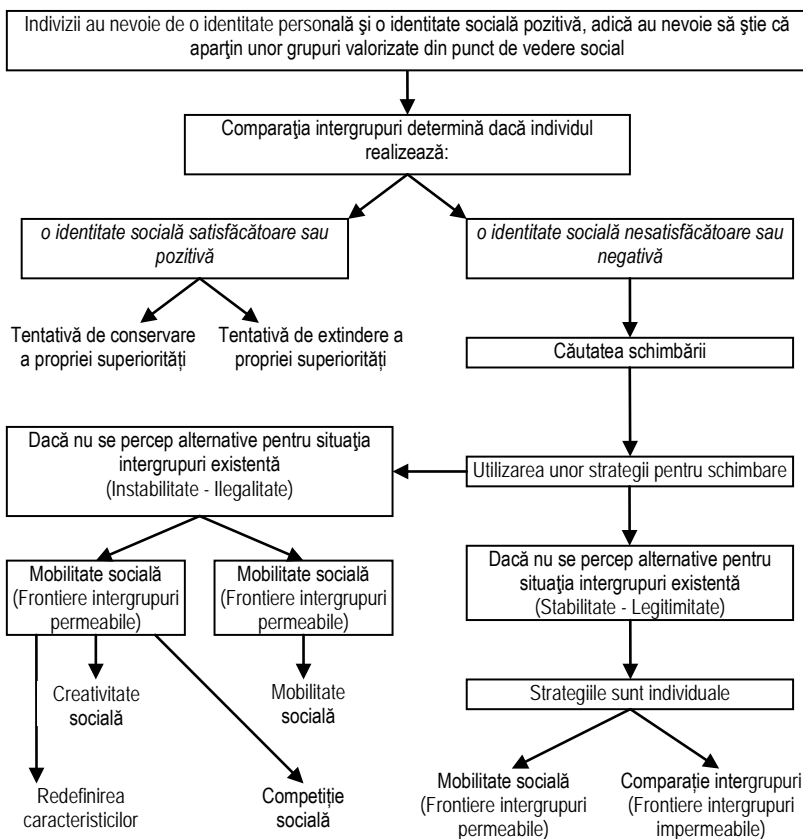


Fig.1. Reprezentarea schematică a teoriei identității sociale din perspectiva reflectării strategiilor identitare.

Obiectivul strategiei individuale este de a îmbunătăți identitatea socială a individului fără a se preocupa de schimbarea statutului grupului de apartenență. Astfel, pentru atingerea scopului, individul părăsește grupul dat și aderă la un grup de referință cu statut superior. În schimb, obiectivul strategiilor colective este de a contribui la îmbunătățirea statutului grupului în general, obținându-se în consecință o identitate mai bună pentru toți membrii grupului de

apartenență. În funcție de atitudinile pe care le au membrii grupului de apartenență inferior asupra oportunităților unor schimbări în statutul grupului, aceștia vor alege una din strategiile colective. În cazul în care schimbarea reală a statutului este văzută ca fiind posibilă, atunci grupul inferior se va antrena într-o competiție socială cu grupul de apartenență superior, declanșându-se în consecință un conflict între grupuri.

Acest conflict poate fi:

- unul *obiectiv*, în cazul în care se dispută reîmpărțirea posesiei unor resurse reale și limitate;
- unul *subiectiv*, în cazul în care schimbarea este una identitară, în sensul pierderii propriei identități;
- unul *mixt*.

În situația în care nu este posibilă o schimbare a statutului grupului de apartenență, pentru a satisface nevoia unei imagini de sine pozitive se va recurge la o schimbare prin intermediul creativității sociale. În acest caz, grupul social poate să recurgă la diverse tactici, printre care menționăm:

- crearea de dimensiuni alternative de comparare între grupuri. Spre exemplu, un grup de elevi care pierde o competiție sportivă își poate reface identitatea socială pozitivă prin faptul că se consideră mai inteligenți, deși comparația dată nu este potrivită în acest context;

- schimbarea conotației dimensiunii de comparație în baza căreia grupul de apartenență este considerat a fi negativ, în sensul diminuării sau inversării semnificației acestei dimensiuni;

- schimbarea grupului de referință cu care se compară, în acest caz fiind posibilă diferențierea pozitivă a grupului de apartenență. De obicei, se găsește un grup mai defavorizat și cu un statut inferior față de care grupul de apartenență să pară superior.

În general, creativitatea socială este un mecanism de apărare a Eu-lui, care funcționează la nivelul identității sociale, fiind o

modalitate de salvare a acesteia. Valoarea identității unui subiect sau grup este pusă sub semnul întrebării în cazul raporturilor asimetrice. Identitatea atribuită diferitelor grupuri minoritare, ca, de exemplu, imigranților, este una negativă, rezultată din interiorizarea evaluărilor grupului dominant⁶⁹.

Există un echilibru la nivelul subiectului, atunci când reprezentările și valorile cu care se identifică și prin intermediul cărora se atribuie o anumită semnificație propriului Eu sunt cel puțin asemănătoare cu cele care permit adaptarea la mediu și reacțiile coerente. Aceasta înseamnă că ele trebuie să aparțină aceluiași model sau cod cultural. În condițiile apartenențelor grupale diverse, conflictele dintre codurile culturale ale grupurilor pot să apară frecvent. Efortul de atenuare a conflictului dintre aceste coduri poate fi analizat și în funcție de coerența urmărită, care poate fi *simplă* (subiecții încearcă să rezolve problema contradicției obiective și a tensiunilor produse de aceasta prin eliminarea unuia dintre termeni) și *complexă* (se încearcă elaborarea unei formațiuni capabile să asigure impresia de lipsă de contradicție, luându-se în calcul toate elementele opoziției).

Strategiile de evitare a conflictelor identitare prin coerență simplă se pot realiza prin următoarele forme:

– *supravalorizarea preocupării ontologice*, caracterizată prin reținerea unui cod cultural și respingerea totală a celui alt. Ea stă la baza *strategiei conservatoare*, în sensul că codul originar este reținut și cel nou este respins. Conservarea și sacralizarea valorilor identitare proprii este caracteristică grupurilor sociale puternic etnocentriste;

– *supravalorizarea dimensiunii pragmatice*, specifică „oportuniștilor tipici”. Acest model este mai greu de determinat, deoarece puțini oameni doresc să recunoască că aparțin acestei

⁶⁹ A se vedea: Turliuc M.N. *Imaginar, identitate și reprezentări sociale*. - Iași: Universitatea „Alexandru Ioan Cuza”, 2004, p.97.

categoria. Atitudinea oportunistă indică o indiferență totală față de codul originar, ceea ce dă naștere la *strategia „fluidității identitare”* ce-i permite individului să împărtășească norme și valori diferite, fără a trăi nici un fel de sentiment de vinovăție. În același timp, există și opțiunea alternării codurilor culturale, fapt utilizat frecvent de emigranți. Spre exemplu, individul poate adopta sistemul tradițional față de părinți, rude sau persoane din comunitate și sistemul modern în cazul școlii, domeniului profesional sau față de prieteni etc.⁷⁰

Strategiile de evitare a conflictelor prin coerența complexă implică o concordanță a reprezentărilor și a valorilor specifice unor coduri culturale diferite. Aceasta înseamnă că persoanele minoritare pot să încerce să își păstreze autenticitatea, în același timp devenind mai asemănătoare cu majoritatea. Aceste strategii au la bază:

– *legăturile indifferente logicii raționale*, care permit stabilirea unor soluții ce elimină aparent conflictul. Exemplul clasic al acestui tip de demers este strategia maximizării avantajelor;

– *eforturile de stabilire a unor legături conforme logicii raționale*, care sunt caracteristice persoanelor ce doresc să integreze logic noile elemente în formațiunile vechi, impunându-se astfel celorlalți. Această strategie dă naștere unei „identități sintetice”.

Strategiile de moderare a conflictelor dintre registrele culturale. În momentul în care persoana nu mai poate evita conflictul cu sine însăși, ea poate utiliza următoarele strategii:

– *ponderea diferențelor dintre valorile aflate în opoziție*, prin investirea inegală a valorilor opuse cu o „greutate” diferită (atribuirea de importanță valorilor „opuse”);

– *limitarea itemului perceput ca fiind penibil*, referindu-se la situația în care persoana continuă să utilizeze valorile opuse la care a aderat;

⁷⁰ A se vedea: Turliuc M.N. *Imaginar, identitate și reprezentări sociale*. - Iași: Universitatea „Alexandru Ioan Cuza”, 2004, p.98.

– *alternarea sistematică a codurilor*, îmbinarea codurilor tradiționale și a celui modern (la serviciu – cod modern, acasă – cod tradițional).

Așadar, strategiile identitare depind de finalitățile fixate, cea mai importantă finalitate fiind dorința subiectului de a-i fi recunoscută apartenența și locul specific în sistemul social.

II. TINERETUL STUDIOS: PARTICULARITĂȚI DE GRUP SOCIAL

Tineretul: dimensiuni conceptuale

Studentimea – parte componentă a grupului de tineret

Testul „Cine sunt eu?” – o metodologie specifică de cercetare a identității sociale a studenților

Tipologii ale studențimii

2.1. Tineretul: dimensiuni conceptuale

Tineretea este una dintre cele mai complexe etape ale dezvoltării omului, caracterizată de intense schimbări fiziologice, tulburări și preluări de comportamente, profesionalizare etc. În literatura de specialitate se vorbește chiar despre o „criză a tinereții”, ce constă în numeroase conflicte interne și externe, denumite „conflicte de dezvoltare”, precum acte deviante, acțiuni impulsive și mai puțin controlate, respingerea unor modele culturale și accederea spre altele noi etc.

În explicarea tinereții, ca fapt social, și a tineretului, ca parte integră a structurii sociale, un rol determinant revine sociologiei. Însă, abordarea din perspectivă sociologică a tineretului impune o serie de exigențe de natură metodologică, epistemologică și teoretică. Dificultatea studierii grupurilor de tineri, transformările permanente pe care le suferă generațiile de adolescenți și abordarea interdisciplinară posibilă de desfășurat reprezintă în același timp o oportunitate, dar și un punct slab pentru studiile ce vizează tineretul.

Creșterea rolului tineretului în societățile postmoderne a impus o atitudine critică din partea cercetătorilor în domeniul sociologiei față de problemele și specificul manifestării acestei categorii sociale. Astfel, tinerețea nu mai reprezintă doar o etapă de tranziție de la copilărie la viața de adult. Tineretul este cel care propulsează anumite schimbări sociale, determină anumite direcții în cultură și artă etc.

În sursele bibliografice consacrate problemelor tinerilor nu există un consens cu referire la definirea noțiunii de tineret din perspectivă sociologică. Astfel, Școala sociologică funcționalist-structuralistă (T.Parsons) a definit tineretul drept o serie de generații care se confruntă (sistematic sau ocazional) cu crize de statusuri și roluri. În acest caz, tineretul parcurge un proces de socializare în depășirea acestor crize. Pe de altă parte, Școala psihologistă (J.Royce, P.Janet) accentuează componenta bio-psihologică a identității tinerilor, iar Școala culturalistă (M.Mead, H.Schelsky) a evidențiat faptul că modurile de manifestare și caracterul tineretului sunt determinate întotdeauna de cultura societății concrete, în acest caz un rol determinant revenindu-i procesului de socializare.

În încercarea de a defini tineretul și relațiile sale cu ansamblul social, putem menționa că tineretul este o categorie a populației, a societății ce deține anumite trăsături specifice, determinate de experiența și activitățile desfășurate, caracteristica dominantă fiind dobândirea capacității de participare activă la viața socială.

Literatura de specialitate indică faptul că tineretul este o categorie a populației, o generație sau un grup de generații cu un statut și rol propriu. Tinerețea nu este doar o vârstă de tranziție, ci o etapă a vieții în care se parcurge și se încheie o fază importantă a procesului de integrare socială. Dificil, dar nu imposibil de cuprins în anumite limite de vârstă, tineretul prezintă o seamă de caracteristici generale, atât din perspectiva globală a prezentului, cât și din

perspectivă istorică. Omogenitatea sa este relativă, ea devine diversă sub influența unor condiții social-istorice concrete⁷¹.

Tineretul se află într-o relație de interdependență cu societatea, cu ansamblul social: fiind în principal obiectul integrării, el influențează, la rândul său, dezvoltarea socială, deține capacitatea unei puternice forțe sociale, a cărei orientare, în sensul progresului, este condiționată de cadrul social-economic și istoric.

Se consideră că problematica tineretului este un produs al epocii moderne. În acest sens, în unele lucrări se afirmă că tineretul este un concept pe care nu l-au cunoscut societățile tradiționale, în care indivizii treceau fără tranziții de la copilărie la vârsta adultă.

Conceptul de tineret a suscitat multiple opinii și dezbateri. Astfel, sociologul austriac L.Rosenmayr subliniază necesitatea de a supune unei critici epistemologice conceptul „naiv și neelaborat” referitor la tineret, ce stă la baza numeroaselor cercetări. Cercetătorul vorbește despre „statutul incomplet al tineretului, rezultat din decalajul dintre drepturile și posibilitățile de afirmare socială ale tinerilor față de cele ale adulților”⁷². El a observat și a atenționat asupra absenței noțiunii de tinerețe sau de adolescență dintr-o serie de dicționare. În același timp, H.Kreutz se referă la „statutul pierdut” al tineretului, condiționat de faptul că în societățile moderne tânărul este pus în situația de a renunța la rolurile caracteristice copilăriei înainte de a putea să exercite rolurile de adult. Aceeași idee este dezvoltată și de cercetătorul german H.Schelsky, care afirmă că, în sens sociologic, tineretul este faza de comportament al omului în care acesta nu mai joacă rolul copilului și care încă nu a preluat rolul adultului. Ca urmare, tineretul nu are un rol social independent, dar unul de „trecere”.

⁷¹ A se vedea: Mihaș L. *Tineretul. Omogenitate și diferențiere*. - Cluj Napoca: Dacia, 1985, p.88.

⁷² A se vedea: Mahler F. *Tinerețea în timp și spațiu*. - București: Albatros, 1986, p.320.

Sociologul și teologul francez J.Ellul, făcând referire la Franța și restrângându-și analiza la tineretul studios, afirma că tineretul constituie „o categorie intermediară”, posedând următoarele caracteristici:

- este încă obiect al educației;
- deși adult din punct de vedere fiziologic, nu-și poate întemeia o familie;
- nu este independent din punct de vedere financiar;
- este absent din circuitul de producție, dar participă la circuitul de consum⁷³.

Referindu-se, în principal, la societatea americană contemporană, H.Marcuse recunoaște că tineretului „îi lipsește forța materială”, dar este o parte a „noi clase revoluționare”⁷⁴, fiind posibil ca, în relație cu forțe mai puternice, să joace un oarecare rol.

Cele două sisteme ale lui H.Schelsky și H.Marcuse reprezintă două abordări opuse, opoziția decurgând din modul de a concepe rolul tineretului. Pentru H.Schelsky acest rol este unul de tranziție, iar pentru H.Marcuse – unul activ. Analizând însă concepțiile ambilor cercetători, putem observa că, aparent paradoxal, statutul atribuit tineretului este același: de *marginalitate*. Această caracteristică (de marginalitate) se regăsește și la K.Lewin, care indică la faptul că tensiunile tinerilor au în mare parte drept cauză poziția lor marginală în societate. Această idee a fost preluată și de T.Parsons în definirea statutului tineretului ca dependent.

În analiza tinereții o problemă ce necesită a fi soluționată este cea privind *limitele de vârstă*. Conform legislației în vigoare a Republicii Moldova (Legea cu privire la tineret, nr.279-XIV din

⁷³ A se vedea: Bejan L., Bejan F. *Definirea tineretului și a relațiilor sale cu ansamblul social*. - În: *Tineretul și dimensiunea sa valorică*. - Timișoara: Helicon, 1996, p.42-47.

⁷⁴ A se vedea: Mahler F. *Tinerețea în timp și spațiu*. - București: Albatros, 1986, p.323.

11.02.99 // Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr.39-41/169 din 22.04.1999), tineri sunt considerate toate persoanele cuprinse între 16 și 30 de ani, în prezent fiind pusă în discuție extinderea grupului de tineri până la vârsta de 35 ani, fapt influențat de schimbările sociale și demografice.

În literatura de specialitate regăsim o asemenea abordare în cazul când sunt prezentate limitele perioadei tinereții. Astfel, limita inferioară a tinereții se suprapune cu perioada de la 20 la 24-25 de ani, cunoscută și ca perioada adolescenței prelungite, fiind una de trecere spre statutul virtual de adult. Limita superioară este fixată în jurul vârstei de 35 de ani, implicând o majorare până la 40 de ani.

Pentru perioada tinereții majoritatea autorilor disting două categorii de *sarcini trasate în dezvoltarea personală*. Prima categorie de sarcini se referă la sfera relațiilor sociale, care satisfac nevoile de afiliere și intimitate ale persoanei. Aici sunt menționate competențele sociale necesare pentru interacțiunea și cooperarea cu ceilalți, accentul fiind pus pe relaționarea în cadrul cuplului de îndrăgostiți și cel marital. A doua categorie de sarcini vizează formarea și dezvoltarea capacităților specifice activității profesionale, incluzând abilitățile necesare pentru câștigarea independenței financiare, administrarea resurselor materiale, determinarea statutului profesional și creșterea în carieră. În acest context, are loc maturizarea persoanei, care este o consecință a rolurilor noi pe care aceasta și le asumă atât în planul relațiilor interpersonale, cât și în cel profesional. Astfel, tinerețea este văzută ca perioada deciziilor importante referitoare la aceste domenii, care ulterior îi vor ghida viața.

Dezvoltarea persoanei în perioada tinereții, prin aceasta avându-se în vedere caracteristicile fizice și starea de sănătate, funcționarea intelectuală și judecata morală, a determinat formularea câtorva abordări: tradițională, psihosocială etc.

Perspectiva tradițională asupra ciclurilor vieții evidențiază perioadele în care dezvoltarea umană este asociată cu schimbări importante cauzate de procesele de creștere și maturizare. Astfel, dezvoltarea umană este privită ca una compusă dintr-o succesiune de stadii, fiecare având anumite caracteristici particulare și dificultăți. Rezolvarea cu succes a problemelor caracteristice fiecărui stadiu are ca rezultat sporirea adaptabilității persoanei. În caz contrar există posibilitatea apariției unor repercusiuni negative asupra evoluției ulterioare a persoanei.

Cercetătorul american E.Erikson (1965), în cadrul *teoriei psihosociale a dezvoltării* elaborate de el, considera că perioadele tinereții îi corespunde stadiul intimității versus celui al izolării. În această perioadă principala sarcină a individului constă în a se implica într-o relație intimă, apropiată cu o altă persoană, care poate să-i solicite o serie de compromisuri. Rezolvarea cu succes a crizei este condiționată de dobândirea în adolescență a sensului identității personale. Astfel, persoana este pregătită pentru a „fuziona” cu partenerul, este capabilă să se implice în situații încărcate emoțional ale relației intime. Cei care se tem de implicarea profundă într-o relație amoroasă, asociind-o cu pierderea propriei identități, ajung să se simtă izolați. Pe măsură ce tânărul rezolvă problemele intimității și ale competitivității, dezvoltă un simț etic pe care E.Erikson îl consideră ***semnul tinereții***.

Teoria lui E.Erikson a stat la baza formulării teoriilor stadiale ale dezvoltării la vârsta adultă, determinate prin *studii proiectate în vederea identificării fazelor specifice ale dezvoltării*. Vom reliefa specificul perioadei tinereții prin reflectarea rezultatelor unui șir de cercetări (*a se vedea* Tabelul 3).

Astfel, un prim studiu realizat este cel longitudinal desfășurat de către *G.Vaillant*, care a selectat un lot de 268 de studenți de sex masculin care își făceau studiile la Universitatea Harvard, pentru a urmări evoluția lor după absolvirea Universității. Rezultatele

studiului au fost utilizate la elaborarea a două lucrări: „*Adaptation to Life*” (1977) și „*Aging Well*” (2002)⁷⁵.

Tabelul 3

Teorii ale dezvoltării

| Perioada de dezvoltare | E.Erikson | D.Levinson | G.Vaillant |
|---|--------------------------------------|---|--|
| Maturitatea timpurie (18-40 ani) | Intimitate versus izolare | Tranziția spre tinerețe (17-22 ani) Intrarea în lumea adulților (22-28 ani) Tranziția spre 30 de ani (28-33 ani) Stabilizarea (33-40 ani) Emergența autodeterminării (39-40 ani) | Intimitate Consolidarea carierei |
| Maturitatea de mijloc (40-65 ani) | Altruism versus egoism | Tranziția de la mijlocul vieții (40-45 ani) Intrarea în structura vieții la mijlocul maturității (45-50 ani) Tranziția spre 50 de ani (50-55 ani) Sfârșitul maturității mijlocii (55-60 ani) | Generativitate Păstrarea sensului |
| Maturitatea târzie (65 ani – până la deces) | Integritatea Eu-lui versus disperare | Tranziția spre vârstnic (60-65 ani) Maturitatea târzie (65 ani-deces) | Integritatea Eu-lui |

În baza rezultatelor obținute pe 95 de subiecți ajunși la vârsta de 50 de ani, autorul a concluzionat că evoluția lor nu a fost modelată de evenimente izolate, ci a trecut prin anumite faze. G.Vaillant introduce un stadiu intermediar între stadiile lansate de către E.Erikson (intimitate versus izolare și altruism versus egocentrism), numit ***consolidarea carierei***. El apare între 30-40 de

⁷⁵ A se vedea: *Emotional and Social Development in Early Adulthood*, p.364-373 // <http://www.pearsonhighered.com>

ani atât la femei, cât și la bărbați, cauzând uneori dificultăți de relaționare în cuplu. Partenerii fie că își focalizează atenția asupra realizării lor profesionale, neglijând relația dintre ei, fie că se află în stadii diferite: unul dintre ei este centrat asupra carierei, celălalt – asupra calității relației lor.

Un alt studiu ce a determinat evoluția ulterioară a teoriei dezvoltării este „*The Seasons of a Man's Life*” (1978) realizat de D.Levinson și colaboratorii săi. Cercetătorul a cuprins în studiu 40 de bărbați, având vârsta între 35 și 45 de ani, de diferite profesii (lucrători din industrie, profesori de biologie, directori de afaceri, romancierii). Mai târziu, D.Levinson a intervievat 45 de femei, de asemenea, cu vârsta cuprinsă între 35 și 45 de ani din trei categorii: casnice, directori de afaceri, profesori universitari. Pe baza interviurilor în care s-au abordat aspecte, precum: educație, carieră, religie, politică, timp liber, relații cu părinții, soția, copiii, frații/surorile și cu semenii, incluzând și testele de personalitate aplicate, cercetătorul a elaborat o teorie a dezvoltării. Astfel, D.Levinson, asemenea lui E.Erikson, a analizat dezvoltarea ca o succesiune calitativă a unor ere (stagii sau „anotimpuri”). Fiecare începe cu o tranziție, urmată de o fază de stabilitate pe parcursul căreia indivizii își contruiesc structura vieții. Conceptul de „structură a vieții” este unul central în studiul lui D.Levinson, prin care se înțelege proiectarea ce stă la baza vieții unei persoane, constând din relaționări cu alții semnificativi (indivizi, grupuri sau instituții). Din multiplele componente, cele mai importante rămân a fi căsătoria/familia și ocupația/cariera. D.Levinson consideră vârsta tânără ca fiind plină de vigoare fizică, cu manifestări remarcabile de inteligență, memorie, abilități, aptitudini dezvoltate maximal și care favorizează un bun randament în activitățile desfășurate⁷⁶.

⁷⁶ A se vedea: Verza E. *Psihologia vârstelor*. - București: Hyperion, 1993, p.121.

Conform acestei teorii, scopul dezvoltării la vârstele adulte este constituirea unei structuri a existenței, care îmbină *aspecte externe* – participarea la viața socioculturală a grupului, și *aspecte interne* – sistemul motivațional și trăirile emoționale ale persoanei. Pe măsură ce oamenii își formează această structură, trec prin perioade stabile cu durata medie între 6 și 8 ani, după care își remodelează structura existentă.

În urma acestui studiu au fost elaborate stadiile dezvoltării, care cuprind următoarele caracteristici:

– *Tranziția spre tinerețe* (cuprinsă între 17 și 22 de ani), perioadă în care persoana se confruntă cu sarcina de a-și câștiga autonomia emoțională și financiară față de familia de origine. În această situație persoana alege fie să-și continue studiile, fie să muncească (sau ambele variante), existând, totuși, un echilibru între desprinderea de familie și continuarea relațiilor în calitate de membru al ei.

– *Intrarea în lumea adulților* (cuprinsă între 22 și 28 de ani), perioadă în care persoana trebuie să facă față explorării varietății rolurilor de adult (partener în cadrul unei relații de iubire, angajat într-o activitate profesională, membru al unor grupuri sociale) și apariției unui grad de stabilitate cu privire la asumarea acestor roluri. Echilibrul între aceste două sarcini nu este ușor de realizat: dacă opțiunea pentru anumite roluri nu se realizează la timp, structura existenței este lipsită de sens, în timp ce angajarea prea devreme în aceste roluri poate contribui la pierderea unor oportunități superioare celor față de care s-a produs implicarea.

La finalul acestei perioade apar două aspecte majore: *idealul* și *mentorul*. Primul se referă la o imagine, o proiecție a viitorului, în special în domeniul profesional, dar și al vieții de familie. În cadrul studiului o mare parte dintre subiecții lui D. Levinson au fost puternic influențați în evoluția profesională de un mentor – o persoană mai în

vârstă care îi oferea coordonare și suport moral, uneori chiar și material, în diverse probleme.

– *Tranziția spre 30 de ani* (perioadă cuprinsă între 28 și 33 de ani), reprezintă faza de evaluare a alegerilor făcute în perioadele anterioare și în care se iau anumite decizii referitoare la opțiunile ulterioare. Unii trec ușor peste aceste perioade de tranziție, modificând cu relativă ușurință aspecte ale existenței lor, iar alții trăiesc adevărate dileme, nefiind mulțumiți de evoluția lor, însă incapabili uneori de a o modifica. Tranziția spre 30 de ani este considerată crucială în dezvoltarea persoanei: dacă structura adoptată este compatibilă cu capacitățile și idealul persoanei, atunci ea constituie baza unei existențe pline de satisfacție; în caz contrar, duce la sentimente de nemulțumire și la lipsă de sens.

Aceste trei perioade sunt considerate de cercetător ca fiind *faze de noviciat*, ele pregătind persoana pentru anii următori.

– *Stabilizarea* (cuprinsă între 32 și 40 de ani), care reprezintă stadiul celei de-a doua structuri a existenței. În diferite domenii (familial, profesional, social) sunt luate angajamente mai profunde, sunt proiectate obiective care trebuie să fie îndeplinite într-o anumită perioadă de timp. Spre sfârșitul perioadei persoana se simte constrânsă de controlul pe care îl exercită asupra sa cei care îi sunt superiori.

– *Emergența autodeterminării* apare în jurul vârstei de 39-40 de ani, când persoana își dorește mai multă independență. Este momentul când renunță la mentor și încearcă să se afirme în rolurile cele mai valorizate în grupul social, luptând pentru promovare sau o altă formă de recunoaștere.

Aceste teorii au importanță deosebită în cunoașterea particularităților de dezvoltare a tânărului, însă au fost menționate un șir de aspecte contradictorii. Una din criticele aduse se referă la faptul în ce măsură succesiunea stadiilor este caracteristică pentru populația studiată. De asemenea, s-a reproșat faptul că cercetările au

cuprins loturi puțin numeroase de subiecți, aparținând preponderent clasei de mijloc. În același context, s-a indicat că rezultatele au fost afectate și de evenimentele sociale care au avut loc pe parcursul studiilor, influențând doar indivizii din acea generație.

În aceeași ordine de idei, teoriile stadiale ale dezvoltării la vârsta adultă sunt criticate pentru faptul că în cazul acestor etape ale vieții este mai dificil a surprinde diferențele calitative care apar în diferite puncte ale dezvoltării, asociate cu o anumită vârstă cronologică a persoanei. Temele psihosociale indicate de adulții de toate vârstele sunt recurente și nu apar într-o ordine fixată. Ținând cont de toate acestea, cercetătorul american B. Neugarten a criticat teoriile dezvoltării, menționând că identitatea este construită treptat; problemele privind intimitatea și independența, implicarea profundă în relații cu persoane importante, presiunea timpului, reformularea scopurilor, acceptarea propriilor succese și eșecuri – toate acestea îl preocupă pe tânăr în aceeași măsură ca și pe cel în vârstă. Preocupările adultului apar și reapar în forme diferite de-a lungul unor perioade lungi de timp; datorită acestui fapt, este greșit a prezenta vârstele adulte ca pe o serie de stadii independente și bine delimitate.

Astfel, dezvoltarea la vârste adulte este abordată prin prisma desfășurării în timp a evenimentelor existente. Dacă modelul anterior se baza pe o succesiune invariantă de stadii relaționate cu vârsta cronologică a persoanelor, în cazul modelului formulat de B. Neugarten se consideră că evoluția indivizilor este diferită în funcție de evenimentele specifice existenței.

În copilărie și în adolescență creșterea și maturizarea semnalează trecerea dintr-un stadiu în altul: copilul spune primul cuvânt, face primul pas, schimbările corpului fac vizibilă trecerea spre pubertate și adolescență. La vârstele adulte, însă, accentul nu mai este pus pe ceasul biologic, ci pe cel social. B. Neugarten conchide că *ceasul social* reprezintă un set de convingeri ale

individului, care fixează reperele utilizate pentru evaluarea gradului de similitudine între propria evoluție și normele sociale caracteristice acelei etape de dezvoltare. Astfel, persoanele descriu un eveniment al vieții ca desfășurându-se prematur, la timp sau cu întârziere⁷⁷.

Persoana trece printr-un ciclu social regulat, renunțând la anumite roluri asumate anterior și interiorizând altele noi. Vârsta este asociată în grupurile sociale mai largi cu anumite așteptări privind comportamentul și rolurile persoanei. Cea mai mare parte a conduitei în situații sociale este prescrisă prin reguli sociale. Ele definesc comportamentul adecvat pentru diferite perioade (norme ale vârstei), existând un „orar” prescris pentru desfășurarea evenimentelor sociale majore ale existenței (încadrarea într-o activitate profesională, căsătoria etc.). Apariția la timp a unor evenimente care sunt așteptate, dorite și considerate normale pentru o anumită perioadă a existenței este trăită pozitiv, în timp ce evenimentele care nu pot fi anticipate solicită un efort mai mare de adaptare din partea persoanei. Tendințele prezente conduc spre un ciclu al vieții mai fluid și spre o societate, în care vârsta este mai puțin relevantă în cazul unor evenimente.

Tânărul se deosebește de copil și de adult prin *caracteristicile fizice* și *starea de sănătate*. Prototipul tânărului se apropie cel mai mult de idealul uman din punctul de vedere al aspectului și formei fizice: de la 25 de ani, când funcțiile organismului sunt pe deplin dezvoltate, până la aproximativ 50 de ani, declinul lor este gradual și foarte greu de remarcat. Între 30 și 45 de ani înălțimea rămâne neschimbată, după care începe să scadă. Forța musculară atinge punctul maxim între 20 și 30 de ani, urmată de o scădere gradată de 10% între 30 și 60 de ani. O situație similară forței musculare se înregistrează în cazul timpului de reacție, perioada sa de vârf înre-

⁷⁷ A se vedea: *Emotional and Social Development in Early Adulthood*, p.372-373 // <http://www.pearsonhighered.com>

gistrându-se între 18 și 30 de ani. În sfera acuității senzoriale apare deseori un declin care începe în tinerețe, dar devine observabil după 40 de ani.

Tinerii reprezintă segmentul cu cele mai puține probleme de sănătate din populația generală. Decesul tinerilor survine foarte rar din cauze naturale, cele mai dese fiind accidentele, mai ales cele rutiere, urmând cancerul, afecțiunile cardiace, sinuciderea și omuciderea.

Funcționarea intelectuală la tineri diferă de cea a adulților sau copiilor. Experiențele noi ale individului ridică diverse probleme, care necesită o continuă perfecționare a capacităților sale cognitive. În domenii diferite – profesional, al relațiilor interpersonale, al gestionării resurselor financiare – tinerii se confruntă cu noi situații care trebuie depășite într-un mod care să permită adaptarea lor continuă.

Perioada tinereții este caracterizată prin asumarea unor noi roluri în diferite domenii, acestea influențând evoluția ulterioară a individului. În general, în această perioadă persoanele fac primele alegeri legate de **relaționarea cu partenerul/partenera** în cadrul unei relații intime profunde, precum și referitoare la activitatea profesională.

Perioada tinereții este cea în care cele mai multe persoane se angajează și ocupă primul lor **loc de muncă**, dobândind independență financiară și asumându-și noi responsabilități și roluri care le modelează identitatea.

Teoriile dezvoltării la vârstele adulte (E.Erikson, G.Vaillant, D.Levinson), prezentate *supra*, evidențiază legătura existentă între activitatea profesională a individului și aspectele intelectuale și socioafective ale dezvoltării.

Studiile indică la faptul că această perioadă este marcată de încercarea de a stabili o implicare fermă, o angajare profundă față de un anumit domeniu de activitate și de o anumită profesie. La început,

tinerii au un grad mai scăzut de implicare comparativ cu persoanele mai vârstnice și prezintă o mai mare rată a fluctuației profesionale și a absenteismului datorat unor motive subiective, ca efect al încercărilor de a găsi profesia și locul de muncă cel mai potrivit.

După ce reușesc să se angajeze, mulți tineri se decepționează, deoarece se confruntă cu o serie de dificultăți, printre care:

- la început, tinerilor li se cere să îndeplinească sarcini auxiliare, care nu sunt în concordanță cu pregătirea lor profesională;
- colegii și superiorii au anumite așteptări și cerințe cărora tinerii nu le pot face față, deoarece pregătirea lor este insuficientă, mai ales din punctul de vedere al competențelor practice;
- există cazuri când nici superiorii și nici tinerii nu știu care sunt atribuțiile lor profesionale;
- colegii mai în vârstă și cu mai multă experiență refuză să-i ajute;
- unii colegi, șefi sau subordonați pot avea o atitudine de superioritate;
- tinerii pot fi afectați de lipsa de entuziasm al colegilor mai în vârstă, de receptivitatea redusă la schimbare și inovare.

Tinerii sunt conștienți de faptul că în această perioadă schimbările sunt mai ușor de făcut decât mai târziu, presupunând mai puține costuri. De asemenea, au un spirit critic mai ascuțit față de locul lor de muncă decât după ce s-au implicat profund în exercitarea respectivului rol. Spre sfârșitul acestei perioade, la majoritatea persoanelor este prezentă *implicarea, angajarea accentuată*, cu interiorizarea rolului profesional.

Cercetările sociologice despre tineret, o categorie specifică a populației, au contribuit la definirea mai multor tipologii ale tineretului. Una dintre acestea, considerată cea mai cuprinzătoare, împarte tinerii în funcție de apartenența la tipul de țară (în dependență de dezvoltarea acesteia): tineri din țările dezvoltate, din țările slab dezvoltate și tineri din țările în curs de dezvoltare.

Sociologul american D.Matza (1964), referindu-se la tinerii din țările occidentale, îi împarte în: tineret riguros, tineret conformist și tineret neconformist (delinvenți, radicali).

Pe de altă parte, R.Peterson (1965) grupează tinerii, în dependență de atitudinea acestora față de valorile sociale, în:

- *integrați*, din care fac parte vocaționaliștii și profesioniștii;

- *neutri*, cuprinzând colegienii, ritualiștii, academiștii și intelectualiștii;

- *contestatari*, incluzând militanții de stânga și hippy.

Filosoful și sociologul german J.Habermas și colaboratorii săi (1967) au identificat 5 tipuri de tineri: apolitici, distanțați irațional, naivi, cei care reflectează și angajați.

Cercetătorul K.Keniston (1968) clasifică tineretul american, înaintând la bază criteriul angajării sociopolitice, în tineri angajați sociopolitic și neangajați sociopolitic. Există, desigur, și alte tipologii ale tinerilor⁷⁸.

Cercetările sociologice realizate la tema tineretului demonstrează că acesta înglobează, de rând cu trăsăturile de deosebire, și un șir de trăsături comune, generale, care și permit să fie efectuate anumite tipologii.

2.2. Studențimea – parte componentă a grupului de tineret

Cuprinzând o parte cantitativ însemnată a tineretului, studențimea este ambianța în care se formează noile contingente de intelectuali, cadrele de specialiști pentru domeniile vieții economice, social-politice, culturale. Cu toată specificitatea modului său de existență, această categorie socială se află în inseparabilă legătură cu toate celelalte categorii de tineri. Preocupările sale reflectă într-un

⁷⁸ A se vedea: Mahler F. *Tinerețea în timp și spațiu*. - București: Albatros, 1986, p.320-321.

anumit mod viața întregii societăți. Problemele tineretului studios, începând cu cele referitoare la alegerea viitoarei specialități și până la încadrarea în câmpul muncii, sunt probleme sociale, care vizează nu doar studențimea, dar și întreaga societate. De aceea, alături de alte modalități de abordare a problemelor tineretului studios, abordarea sociologică devine una dintre cele mai importante.

Termenul „studențime” are în vedere *studenții ca grup sociodemografic specific, caracterizat printr-un anumit efectiv, cu o anumită structură de vârstă și distribuție teritorială, cu un anumit statut și roluri sociale, care trec printr-o anumită fază a socializării și care se caracterizează prin abilități sociopsihologice evidente*. Această definiție este dezvoltată în lucrările cercetătorului rus И.Кон și ale altora, indicându-se că particularitățile studențimii depind de sistemul social, de cultură și de legitățile socializării⁷⁹.

Rolul social al studențimii conferă un caracter specific poziției sale sociale în cadrul grupului general de tineret și determină activitățile sale ulterioare. Studențimea comportă caracteristici ale tineretului general, dar în același timp se delimitează de restul tineretului prin trăsături și activități distincte care îl încadrează în categoria intelectualilor. Este vorba despre munca intelectuală depusă în timpul anilor de studenție.

Datele unei cercetări sociologice multinaționale, efectuate în rândurile tinerilor de către UNICEF (1999-2000), au demonstrat că pentru a avea succes este necesară prezența a două variabile: ori instruire/studii calificate, ori persoane cunoscute care să promoveze tânărul. Răspunsurile tinerilor au elucidat o situație, de fapt, existentă în multe țări. Astfel, tinerii din Statele Unite ale Americii cred în proporție de 38% că pentru a avea succes în viață trebuie să ai studii, iar 11% dintre ei s-au aliniat celei de a doua variantă de răspuns.

⁷⁹ A se vedea: Кон И. *Социология личности*. - Москва: Политиздат, 1967, p.60-61.

Dacă e să analizăm datele aceleiași cercetări pentru Federația Rusă, atunci situația se inversează: 26% din respondenți cred că obținerea succesului depinde în mare măsură de persoanele cunoscute care te promovează, iar 18% cred că garanția succesului o constituie studiile⁸⁰. Situația dată poate fi explicată prin mediul social în care trăiesc tinerii investigați, cultura împărtășită atât de ei, cât și de societate.

Sondajul sociologic „*Orientările valorice ale tineretului studios*”, realizat în cadrul USM (2000), a evidențiat că studiile ridică la un nivel mai înalt cultura generală, acest fapt fiind susținut de 47% dintre respondenți, iar 31% au afirmat că ele deschid orizonturi largi. În același context, 72% din respondenți au indicat capacitățile intelectuale înalte ca valoare de maximă importanță în viață, capacități ce sunt dezvoltate în cadrul școlii superioare⁸¹.

De asemenea, și alte cercetări efectuate de noi scot în evidență importanța studiilor, educației în viața tineretului universitar, mai mult de jumătate dintre cei intervievați menționând că acestea sunt foarte importante (*a se vedea* Tabelul 4).

Valoarea studiilor este depășită, însă, de asemenea valori precum: sănătatea (87,8%), familia (86,3%) și promovarea propriei poziții (56,7%).

Cercetările sociologice stabilesc o creștere a importanței studiilor în rândul studenților, ceea ce denotă faptul că ei conștientizează rolul semnificativ al studiilor în formarea lor ca personalitate și ca specialiști la nivelul cerințelor contemporane.

În acest context, studiile superioare conturează prezența și funcționarea unui grup distinct de tineri, precum sunt *studenții*.

⁸⁰ A se vedea: *Молодежь в меняющемся обществе. Региональный мониторинговый доклад №7*, Проект MONEE, ЦВЕ/СНГ/БАЛТИЯ. - Firenze, Italy: Giuntina, 2000, p.46-51.

⁸¹ A se vedea: Bulgaru M., Isac O. (coord.) *Tineretul la răscruce de milenii: realități și perspective*. - Chișinău: CEP USM, 2000, p.26-33.

Ce semnifică, totuși, calitatea de a fi student? Studentul este persoana care urmează cursurile unei universități sau ale unei instituții de învățământ superior. În perioada antică și în Evul Mediu studenții erau considerate a fi toate persoanele implicate în procesul de instruire. Începând cu secolul al XII-lea, odată cu înființarea universităților, termenul *student* era utilizat pentru desemnarea tuturor celor care învățau, inclusiv profesorii, iar după instituirea titlurilor didactice pentru profesori termenul a fost utilizat doar cu referire la cei ce urmau studiile într-o instituție de învățământ superior.

Tabelul 4

Importanța valorilor în viața studenților, %

| Cât de importante sunt următoarele lucruri în viața Dvs.? | <i>Foarte importante</i> | <i>Destul de importante</i> | <i>Nu prea importante</i> | <i>Deloc importante</i> | <i>Nu știu</i> |
|--|--------------------------|-----------------------------|---------------------------|-------------------------|----------------|
| Sănătatea | 87,8 | 7,2 | 1,7 | 0,6 | 2,7 |
| Familia | 86,3 | 8,9 | 2,0 | 0,3 | 2,6 |
| Promovarea poziției proprii | 56,7 | 34,6 | 2,3 | 0,9 | 5,6 |
| Studiile | 51,9 | 38,1 | 4,9 | 1,0 | 4,1 |
| Munca | 46,6 | 45,0 | 2,9 | 1,3 | 4,3 |
| Timpul liber | 40,1 | 40,5 | 13,0 | 3,0 | 3,4 |
| Țara, patria | 20,0 | 45,3 | 24,4 | 4,1 | 6,1 |
| Actele de filantropie, de ajutorare | 13,0 | 36,8 | 30,6 | 8,2 | 11,4 |
| Viața politică | 11,0 | 28,6 | 36,9 | 18,2 | 5,3 |
| Colegii de grupă | 9,6 | 53,3 | 29,9 | 1,9 | 5,4 |

*Sursa: Studiul „Particularitățile de formare a identității sociale a studentului”, an.2007, N*700 respondenți*

Odată cu dezvoltarea societății capitaliste și cu creșterea importanței învățământului superior în organizarea socială, crește rolul studenției. Astfel, ea nu mai reprezintă doar o sursă de

aprovizionare cu cadre calificate, inteligente, dar devine un grup social numeros și important. Costurile mari pentru instruirea superioară și numeroasele bariere sociale au făcut posibilă încadrarea în învățământul superior doar a unor categorii de tineri – a celor proveniți din familii înstărite, acestora oferindu-li-se un șir de privilegii sociale. Abia la sfârșitul secolului al XIX-lea – începutul secolului al XX-lea învățământul superior a devenit mult mai deschis pentru tineri, studenții manifestându-și activismul politic și contribuind la transformarea societății.

Revoluția tehnico-științifică a condus spre modificarea situației și structurii studențimii. Cererea mare de cadre profesionale a determinat creșterea rapidă a numărului de studenți, crescând în acest context ponderea lor în totalul populației și în categoria tinerilor. Datorită fortificării instituțiilor de învățământ superior are loc concentrarea studenților în anumite zone, în „orășelele studențești”, acestea devenind tot mai numeroase.

În toate țările dezvoltate învățământul superior a dobândit caracter de masă în perioada de după cel de-al II-lea război mondial. În Franța, spre exemplu, numărul studenților din învățământul superior a crescut de la 73.500 în anul școlar 1959/1960 la 243.800 în 1978/1979, deci de 3,5 ori. În Germania, în intervalul dintre 1975-1992, numărul studenților a crescut de la 817.000 la 1.800.000, deci, mai mult de două ori. În următorii ani s-a intensificat tendința de creștere a numărului de studenți⁸². Astfel că în Franța în anul universitar 2008/2009 numărul studenților de la ciclul 1 și 2 constituia 1.276.413, crescând de aproximativ 18 ori în ultimii 49 de ani⁸³. În Germania numărul studenților a crescut până la 2.119.500 în anul de studii 2009/2010⁸⁴.

⁸² A se vedea: Roth A. *Modernitate și modernizare socială*. - Iași: Polirom, 2002, p.143-144.

⁸³ A se vedea: <http://www.insee.fr/fr/themes/tableau.asp>

⁸⁴ A se vedea: <http://www.destatis.de/jetspeed/portal/cma/sites>

Masificarea învățământului superior subminează aspectul elitar, făcându-l astfel mai democratic din punctul de vedere al originii sociale a studenților. În același context, se produc schimbări în segregarea pe sexe a învățământului superior, mărindu-se numărul femeilor încadrate în această forma de instruire.

Cu referire la Republica Moldova observăm aceleași tendințe generale. Astfel, dacă în anul de studii 1990/1991 în țara noastră își făceau studiile 54.701 studenți⁸⁵, atunci în 2008/2009 contingentul acestora a crescut până la 122.939, deci de 2,25 ori în 18 ani⁸⁶. Studenții constituie actualmente 3,6% din totalul populației țării și 12,6% din segmentul tinerilor. Aceste date atestă totuși faptul că o parte semnificativă din tineri rămâne în afara procesului de pregătire în cadrul școlii superioare, ceea ce, desigur, se reflectă asupra opțiunilor sociale și valorice.

Așadar, statutul de student îl obțin *persoanele care își fac studiile în cadrul unei universități, instituții de învățământ superior sau colegiu*⁸⁷.

Înainte de a fi un grup social, studenții sunt tineri, cu vârsta cuprinsă în mare parte între 18 și 23 (24) ani. Însă, studențimea este alcătuită și din persoane ce pot depăși vârsta de 25 ani⁸⁸, mai ales că, potrivit *Legii Învățământului, nr.547-XIII din 21.07.1995* (Monitorul Oficial al Republicii Moldova din 09.11.1995, nr.62-63), până în anul 2010 la studii superioare erau admiși doar tinerii cu vârstă de până la 35 de ani. Conform noilor reglementări naționale

⁸⁵ A se vedea: *Anuarul statistic al Republicii Moldova, 1992*. - Chișinău: Universitas, 1994.

⁸⁶ A se vedea: Numărul de studenți în instituțiile de învățământ superior de stat și nestatale (2000-2008) // www.statistica.md

⁸⁷ A se vedea: Штарке К. *Студенты. Становление личности*. - Москва: Прогресс, 1982, p.20.

⁸⁸ A se vedea: Schifirneț C. *Studentul, agent al schimbării în câmpul universitar*. - În: Neculau A. (coord.) *Câmpul universitar și actorii săi*. - Iași: Polirom, 1997, p.233.

(Regulamentul de organizare și desfășurare a admiterii la studii superioare de licență (ciclul I) în instituțiile de învățământ superior din Republica Moldova, ord.630 din 06.07.2010), vârsta de cuprindere în învățământul superior s-a extins, astfel oferindu-i-se oricui, indiferent de vârstă, șansa de a deveni student. Cu toate acestea, în rândurile studențimii din învățământul superior predomină tinerii absolvenți de liceu sau școală medie de cultură generală.

Studentul continuă pregătirea școlară la un nivel superior, spre deosebire de cei din aceeași generație, care sunt încadrați în câmpul muncii sau sunt lipsiți de această posibilitate. Parcurgerea cursurilor universitare generează sentimentul de elev, dependent de un sistem formal de instruire și educație. Reperul îl reprezintă profesorul și toată activitatea studentului se desfășoară în funcție de relația lui cu profesorul.

În concepția savanților ruși Б.Рубин și Ю.Колесников, studențimea este un grup social mobil, scopul existenței căreia este pregătirea organizată după anumite programe, pentru îndeplinirea unor roluri profesionale și sociale⁸⁹. Ideea acestei definiții este considerarea și cercetarea studenților ca un grup social, care își are scopul său, particularitățile sale și care se pregătește pentru a îndeplini funcțiile specifice intelectualilor. Sociologii ruși nominalizați consideră că studențimea ca grup social funcționează în sistemul studiilor superioare, ea reprezintă obiectul „sferei de producere” (de educație), obiect care nu este un lucru, dar însuși omul, personalitatea umană. De aceea, principala formă de „producție” este activitatea instructiv-educativă. Aceasta și reprezintă, în opinia sociologilor, una dintre particularitățile studențimii ca grup social.

⁸⁹ A se vedea: Рубин Б., Колесников Ю. *Студент глазами социолога.* - Ростов: Изд-во Ростовского Университета, 1968, p.38-39.

Tineretul studios îndeplinește un rol important în sistemul diviziunii muncii, care constă în *pregătirea acestuia pentru a prelua anumite sarcini sociale*. Neparticipând permanent și direct la producerea de valori materiale și spirituale, tineretul studios nu este exclus, totuși, de la acest proces, fiind încadrat prin studiile efectuate. Procesul de instruire îi permite studentului să se încadreze ulterior în producerea valorilor materiale și spirituale. În acest sens, studențimea făcând parte din grupul tineretului în general, se prezintă ca un grup social specific, caracterizat prin anumite condiții de trai, muncă și existență, comportament social, atitudini și un sistem de norme și valori distincte.

Cercetătorul rus A.Семашко consideră că ar fi nedrept să se considere perioada de studenție doar ca una de pregătire și preluare a statutului de intelectual. Studențimea înglobează în sine caracteristicile necesare pentru a fi considerată un grup social, deoarece ea răspunde la toate cerințele sociale. Din această perspectivă, A.Семашко evidențiază următoarele trăsături:

- îndeplinirea unor funcții sociale distincte;
- o existență obiectivă;
- determinarea unică de a acționa a membrilor grupului;
- existența unor valori și independența în comparație cu alte grupuri sociale;
- anumite trăsături social-psihologice;
- sistem propriu de valori⁹⁰.

Referindu-se la calitățile specifice ale studenților, unii autori menționează că: pregătirea pentru activitatea socială și profesională se desfășoară în condiții speciale; perioada de studii se caracterizează prin formarea anumitor calități sociale unice, specifice intelectualității; sfera principală de activitate constituie acumularea de

⁹⁰ A se vedea: Рубин Б., Колесников Ю. *Студент глазами социолога*. - Ростов: Изд-во Ростовского Университета, 1968, p.154-156.

cunoștințe în viața profesională și socială; condiții specifice de viață și muncă; interacțiunea, în procesul de instruire, cu diverse grupe și persoane ca statut social.

În contextul celor expuse, un interes deosebit suscită ideile cercetătorilor ruși A.Власенко și Т.Ищенко privind caracteristicile studențimii. A.Власенко, de exemplu, menționează că tineretul universitar este un grup social distinct, încadrat în diferite instituții de învățământ și dispunând de anumite condiții de viață, muncă și trai, de un anumit comportament social și o anumită psihologie umană. Pentru acest grup social acumularea de cunoștințe și pregătirea pentru viitoarea profesie prin intermediul științei și culturii reprezintă cea mai importantă și, în majoritatea cazurilor, unica activitate⁹¹. Т.Ищенко pune accentul pe faptul că tineretul universitar reprezintă o parte integrantă a tineretului: *studențimea, grup social specific, rezerva intelectualității, întrunește în rândurile sale persoane tinere de aproximativ aceeași vârstă și nivel de instruire, reprezentanții tuturor claselor sociale și ai grupurilor sociale*. Т.Ищенко evidențiază, de asemenea, faptul că tineretul universitar se distinge prin trăsături specifice unui grup social, precum: caracterul muncii studenților, care constă în acumularea sistematică de cunoștințe, interiorizare și deținere de informații din domeniul științific și în exercitarea anumitor roluri sociale, determinate de poziția studențimii ca suplinitor al intelectualității și de apartenența la generația tânără⁹².

Studentul, ca persoană de o anumită vârstă și ca personalitate, poate fi caracterizat prin prisma următoarelor aspecte:

⁹¹ A se vedea: Власенко А.С. *Некоторые вопросы воспитания студенчества на современном этапе*. - Москва: Наука, 1987, p.54.

⁹² A se vedea: Ищенко Т.В. *Место студенчества в социальной структуре общества*. - Томск: Изд-во Томского Университета. 1970, p.243.

- *psihologic*, care reprezintă unitatea proceselor psihologice, starea și caracteristicile personalității;
- *social*, la care se referă relațiile sociale, trăsăturile de personalitate, particularitățile de încadrare în grupul social, etnic etc.;
- *biologic*, care include tipul activității nervoase, reflexele, instinctele, forța fizică, constituția fizică, înălțimea, trăsăturile feței etc.

Studierea acestor aspecte evidențiază calitățile și posibilitățile studentului, dar și particularitățile de vârstă și de personalitate. Dacă e să cercetăm studentul ca personalitate, atunci vârsta de 18-20 de ani este perioada cea mai propice de dezvoltare a abilităților, a gusturilor estetice, de formare a caracterului și, în mod deosebit, de constituire a rețelei de roluri sociale: cetățenești, profesionale etc. De această perioadă ține începutul „activității economice sau de muncă”, prin care demografia înțelege încadrarea persoanei în activitatea independentă de producere, începutul „biografiei” de muncă și întemeierea propriei familii.

Perioada studiilor în instituțiile de învățământ superior coincide cu a doua perioadă a tinereții sau cu prima perioadă a maturității, care se distinge prin dificultăți în formarea trăsăturilor de personalitate. Dezvoltarea personală la această vârstă este caracterizată prin consolidarea și conștientizarea motivelor, a actelor de conduită și prin formarea identității sociale. De asemenea, se fortifică acele calități care nu erau bine dezvoltate la vârsta școlară, în special în clasele superioare: orientarea către un scop, independența, spiritul de inițiativă etc.

În planul dezvoltării cognitive, studenții au capacitatea de a identifica problemele ce necesită a fi rezolvate, de a le analiza pe părțile lor componente, de a construi strategii. Ei au o gândire rațională, care necesită schimbarea și reorganizarea informației, pentru a crea o altă nouă informație. Potențialul de gândire și inteligență se exprimă în studiul aprofundat al unui domeniu.

La această vârstă, individul manifestă interes pentru cunoașterea mediului și a societății. Studentul are o mare curiozitate intelectuală, care nu întotdeauna este axată pe înțelegerea și studiul specialității⁹³.

În acest interval de vârstă, tânărul este preocupat intens de a stabili o relație intimă cu o altă persoană, de aceea relațiile de prietenie sunt vitale. După E.Erikson, în această perioadă intimitatea asociată cu izolarea este esențială⁹⁴. Studentul, asemeni altor tineri de seama sa, experimentează prietenia intimă, focusându-și atenția asupra unei singure persoane, în contextul unor relații de grup, de regulă studențesc.

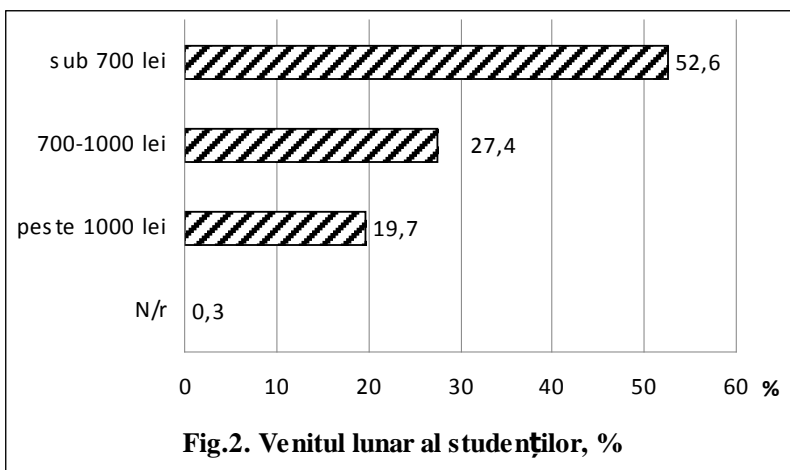
Studenții se simt încă adolescenți, neconsiderându-se adulți și neasumându-și responsabilități de persoană adultă. Ei continuă să depindă financiar de părinți, ceea ce și cauzează lipsa de inițiativă în preluarea de responsabilități, în special familiale. Drept mărturie servesc și rezultatele mai multor studii efectuate de noi cu referire la situația tineretului universitar din Republica Moldova. Astfel, cu toate că studenții consideră libertatea (61,8%) și independența (58,1%) ca fiind valori foarte importante, ei în mare parte (87,6%) au drept sursă principală de venit ajutorul din partea părinților și rudelor. Veniturile din activitățile ocazionale (38,7%) și bursa (37,6%) suplimentează suma de bani a studenților. Aici este important să menționăm că salariul reprezintă doar pentru 21,1% dintre respondenți o sursă de venit, aceștia fiind în mare parte cei care provin din mediul urban (65,3%).

Peste 50% din studenții chestionați au indicat, însă, un venit lunar mai mic de 700 de lei (*a se vedea* Figura 2), ceea ce reprezintă

⁹³ A se vedea: Schifirneț C. *Studentul, agent al schimbării în câmpul universitar*. - În: Neculau A. (coord.) *Câmpul universitar și actorii săi*. - Iași: Polirom, 1997, p.231-240.

⁹⁴ Mărginean I. (coord.) *Tineretul deceniului unu. Provocările anilor 90*. - București: Expert, 1996, p.86.

mai puțin de jumătate din coșul minim de consum pentru anul 2007 (la 01.03.2007 coșul minim de consum constituia 2000 de lei) și nici cât minimul de existență pentru același an (minimul de existență pentru anul 2007 a fost de 1099,4 lei)⁹⁵. În asemenea situație, tinerii studenți sunt nevoiți să depindă de părinți, căci sursele proprii de venit nu le-ar permite să-și acopere necesitățile. Or, dacă nu ar avea aceste surse, studenții, în marea lor parte, ar risca să ducă un mod de viață indecent.



*Sursa: Studiul „Particularitățile de formare a identității sociale a studentului”, an.2007, N*700 studenți*

Datele studiilor desfășurate de noi scot în evidență că doar 15% dintre studenți au venituri ce ar corespunde unui trai decent. În celelalte cazuri aceștia sunt limitați în procurarea bunurilor necesare. Veniturile studenților influențează în primul rând comportamentul familial al acestora, iar, în al doilea rând, îi determină să caute surse alternative pentru suplinirea veniturilor reduse, uneori prin acțiuni ilegale.

⁹⁵ *Evoluția trimestrială a minimului de existență* // <http://www.statistica.md>

Un alt aspect important al formării personalității studentului ține de *raportarea acestuia la societate, la comunitatea în care el trăiește*. Studiile privind sociologia vârstelor scot în evidență că tânărul trăiește o tensiune între sine și societate, făcând efort de a menține un echilibru între protejarea personalității sale și implicarea efectivă în societate⁹⁶. Acesta este unul dintre aspectele fundamentale ale statutului de student. Tensiunea dintre sine și lume funcționează la student într-o manieră mai complexă decât la alți tineri. Pentru student pregătirea la nivel superior, aprofundarea într-un domeniu de studiu, obținerea unei specializări, elaborarea unor lucrări personale constituie o cale de afirmare proprie, fără a fi nemijlocit legată de societate, care-i poate fi indiferentă sau nesemnificativă. Acest fapt a fost evidențiat și de datele studiului „*Particularitățile de formare a identității sociale a studentului*” (an.2007, N*700 respondenți). Astfel, doar 9% dintre studenți sunt interesați foarte mult de problemele țării și doar unul din 20 de studenți este interesat în foarte mare măsură de problemele localității sale. Această indiferență a studenților față de propria țară sau localitate este cauzată, în viziunea noastră, de slaba identificare a studenților cu vecinii, poporul moldovenesc sau cu țara, având la bază starea de fapt a societății moldave actuale, ce nu oferă studenților, dar și celorlalte categorii sociale, siguranță în ziua de mâine, bunăstare. Situația social-politică și economică a țării se reflectă în mod direct asupra comportamentului tinerilor, care se orientează spre alte valori, condiții de viață și de muncă. În același timp, studentul simte nevoia ca produsul activității sale să aibă o implicare socială. În această balansare între social și sine se formează viitorul intelectual.

⁹⁶ Mahler F., Miha A., Schifirneț C. *Studentul și societatea*. - Cluj-Napoca: Dacia, 1973, p.27-30.

2.3. Testul „Cine sunt eu?” – o metodologie specifică de cercetare a identității sociale a studenților

În procesul devenirii identitare, orice persoană își adresează întrebarea „Cine sunt eu?”, întrebare care a stat la baza dezvoltării în anul 1954 a tehnicii Testului „Cine sunt eu?” de către M.Kuhn și T.S.McPartland.

Metodologia acestei tehnici constă în următoarele: fiecărui subiect i se cere să răspundă de 20 de ori la rând la întrebarea „Cine sunt eu?”, fiecare răspuns urmând să fie diferit. Rezultatele obținute atestă că subiecții răspund mai întâi în termeni de categorizare socială care desemnează un rol, un statut sau o apartenență la un grup, de exemplu: bărbat, student, catolic. După epuizarea „etichetelor sociale”, apare ceea ce autorii numesc răspunsuri „subconsensuale” sau răspunsuri colective, de exemplu: fericit, tulburat, inteligent etc. De asemenea, persoanele investigate ar putea răspunde și la alte întrebări, cum ar fi: ce vreau de la viață?, care sunt cele mai importante lucruri pe care le fac?, ce gândesc alții despre mine? etc.

Această tehnică a fost dezvoltată ulterior de către cercetătorul american C.Gordon, care adresa întrebarea „Cine sunt eu?” doar de 15 ori, iar ulterior participanții la studiu răspundeau la întrebări de categorizare, de auto- și heteroidentificare. Aplicând tehnica testului „Cine sunt eu?” la un număr de 156 de studenți, cercetătorul a stabilit că cele mai frecvente răspunsuri au vizat vârsta (82%) și sexul (74%). Categoriile identității sociale, precum vârsta, profesia, sexul, sunt o parte a conceptului de sine al individului. Identitatea socială variază în funcție de poziția socială obiectivă. De exemplu, femeile menționează mai des decât bărbații categoria lor sexuală de apartenență, oamenii de culoare își menționează apartenența etnică mai des decât albi, iar evreii – apartenența religioasă mai des decât

creștinii. O situație de minoritate sau o poziție dominată ar duce, deci, la conștientizarea mai acută de către indivizi a categoriei sau a categoriilor sociale care îi fac minoritari⁹⁷.

În cadrul analizei sale, C.Gordon stabilește o distincție între identitatea socială și cea personală. Astfel, el evidențiază câteva categorii de răspunsuri care merg de la polul social la polul personal:

a) caracteristicile atribuite individului care îi aparțin prin naștere sau prin funcțiile desemnate (sex, origine etnică și națională, religie);

b) apartenențele referitoare la rolurile parentale, precum mamă, tată, frate, apartenența politică, privind ocuparea profesională (poziții dobândite);

c) identificările abstracte, existențiale, convingerile ideologice;

d) interesele intelectuale și activitățile artistice;

e) caracteristicile personale, incluzând valorile morale, autonomia sau simțul autodeterminării, percepția unității Eu-lui, integrarea la nivel personal, competențele individuale.

Primele trei reprezintă polul social al identității, iar ultimele două – polul personal. În baza acestor rezultate, cercetătorul american W.J.McGuire a propus un model de *distinctivitate* pentru aspectul numeric minoritar al unei apartenențe sociale. Membrii grupurilor minoritare se definesc prin caracteristicile specifice apartenenței lor, reușind o mai bună separare de apartenența majoritară. În concordanță cu acest model, W.J.McGuire a demonstrat că băieții și fetele menționează mai frecvent apartenența lor sexuală, pe măsură ce proporția membrilor de celălalt sex din familie crește. Adică, dacă în familia unei fete ea este unicul copil de sex

⁹⁷ A se vedea: Nastas D. *Dinamica identității sociale în contextul relațiilor între grupuri*. - Iași: Universitatea „Alexandru Ioan Cuza”, 2005, p.121-123.

feminin, iar ceilalți copii sunt băieți, atunci ea mai frecvent își va menționa sexul său decât o altă fetiță, care mai are două surori.

În urma aplicării testului în varianta lui C.Gordon pe un eșantion de 27 de studenți, am ajuns la următoarele concluzii: fetele au menționat mai des decât băieții apartenența lor la grupul fetelor sau la rolul deținut în cadrul familiei: *domnișoară, fată, fiică*. În același timp, și băieții au menționat grupul de apartenență, anume: cel al băieților, dar nu în aceleași proporții. Este de menționat că fetele mai des decât băieții au specificat calitățile ce scot în evidență feminitatea și frumusețea feminină, cum ar fi: *simpatică, frumoasă, sensibilă, răbdătoare* etc., pe când băieții au menționat asemenea calități, precum: *sociabil, inteligent, activ, perseverent, stabil emoțional* etc. Acest fapt confirmă, într-o oarecare măsură, concluziile privind grupurile cu care se identifică cele două genuri.

Băieții, în comparație cu fetele, au menționat mai des calitățile lor negative, fiind în acest sens mult mai critici: *agresiv, lenos, nervos, nerăbdător, enervant* etc. Fetele-studente se văd într-o ipostază mai favorabilă decât băieții-studenți, rareori menționându-se trăsăturile negative ale personalității lor: *uneori pesimistă, egoistă, plângăreată* etc.

De asemenea, este de evidențiat că nici un respondent nu a menționat apartenența sa la națiune, adică că este moldovean, și apartenența sa la grupul religios. Doar un respondent a menționat că este cetățean, fapt ce reflectă nedorința de a indica sau poate indiferența tinerilor studioși față de locul sau țara în care trăiesc.

Această tehnică specifică de cercetare comportă o serie de avantaje, dar și dezavantaje. Testul permite cunoașterea faptului dacă individul se identifică cu grupurile de apartenență, în schimb el nu permite să se cunoască semnificația dată de individ componentelor sociale ale identității sale (valoarea pe care un individ o acordă acestor grupuri de apartenență). Grupurile desemnate de un individ sau prezente în mintea sa nu sunt în mod necesar importante în

identitatea acestui individ. Testul „Cine sunt eu?” nu permite nici explorarea modalităților de articulare a componentelor sociale și personale ale identității. Această tehnică presupune o distincție între *componentele sociale ale identității sociale* a unui individ (bărbat, femeie, student, profesor, catolic etc.) și *componentele identității personale* (de exemplu: amabil, inteligent, nerăbdător etc.). Or, atributele personale sunt legate de categoriile sociale și constituie, într-un fel, trăsăturile lor caracteristice. Aceste limite au și reprezentat impulsul pentru ca M.Zavalloni să elaboreze o nouă tehnică de investigare a identității.

Pentru M.Zavalloni, identitatea psihosocială ar trebui concepută „ca o structură cognitivă legată de gândirea reprezentatională”⁹⁸. Pentru a descoperi relațiile funcționale dintre conștiința subiectivă a identității sau, cum mai este numită, identitatea personală și atributele sociale obiective sau identitatea socială, s-a încercat să se analizeze în ce mod apartenența la grupuri date ca națiune, clasă socială, sex etc. afectează percepția de sine și valorile personale. Or, specificul construcției identității sociale este determinat de faptul că ea se face întotdeauna în termeni comparativi: *prin comparație socială interpersonală sau intergrupală*. În același timp, a construi o identitate socială înseamnă a stabili asemănări și deosebiri într-un spațiu social determinat prin intermediul procesului de categorizare. Tocmai aceste trei procese fundamentale – categorizare-comparație-diferențiere – sunt acelea care asigură formarea identității sociale.

Măsurarea identității sociale după M.Zavalloni comportă două faze. În cea dintâi, subiecții trebuie să spună ce le vine în minte, adică să facă asociații libere atunci când caracterizează membrii unui grup căruia îi aparțin, gândind fie „Noi...” fie „Ei...”, de exemplu:

⁹⁸ A se vedea: Turliuc M.N. *Imaginar, identitate și reprezentări sociale*. - Iași: Universitatea „Alexandru Ioan Cuza”, 2004, p.41.

„Noi, moldovenii, suntem...” sau „Ei, moldovenii, sunt...”. În cazul în care se obțin cel puțin 5 răspunsuri la o întrebare, se trece la următoarea întrebare. Aceeași tehnică este folosită pentru următoarele 8 categorii: națiune, sex, religie, profesie, clasă socială, apartenență politică sau simpatii politice, grup de vârstă, statut familial.

Din această primă fază se obține un material de „gradul unu”, folosit ca stimul experimental în generarea unor noi date (de gradul doi). Datele de gradul unu sunt supuse astfel unei „introspecții focalizate”, care constituie a doua fază, și presupune trei etape. În prima etapă, subiecții sunt întrebați dacă atributele sau caracteristicile, pe care le-au asociat fiecărei categorii în prima fază, li se pot aplica personal, dacă ele sunt favorabile, neutre sau negative și dacă fiecare asociere este, în ochii lor, importantă sau esențială. În a doua etapă, subiecții sunt întrebați dacă în timpul asocierii libere au fost conștienți de o diferență între răspunsurile „Noi...” și „Ei...”, dacă s-au referit la grup în totalitatea lui sau la un subgrup aparte, dacă cred că au emis un punct de vedere personal sau pe acela al altor persoane. În fine, în a treia etapă a introspecției focalizate se caută să se afle semnificațiile asociate atributelor sau caracteristicilor, atunci când acestea sunt utilizate pentru descrierea grupului sau atunci când sunt utilizate de individ pentru a se descrie pe sine însuși.

În acest context, vom prezenta unele date obținute de noi în urma aplicării acestui test în rândul studenților (eșantionul fiind de 23 de studenți). Ei au fost rugați să răspundă la afirmațiile în ceea ce privește „Noi,..., suntem...” și „Ei, ..., sunt...”, în următoarele situații: națiune (moldovenii), sex (bărbat/femeie), grup religios (ortodox), statut profesional (student), clasă socială (clasă de mijloc), apartenență politică (partid politic/apolitic), grup de vârstă (21 de ani), statut familial (celibatar/căsătorit). La fiecare categorie studenții au formulat câte 5 asociații libere.

Concluziile ce se impun în urma analizei rezultatelor scot în evidență faptul că la nivelul „Noi” studenții au utilizat în asociații libere mai degrabă trăsături pozitive decât negative. La nivelul „Noi, moldovenii, suntem...” cel mai des s-a menționat: *harnici, ospitalieri, cumiști, gospodari, primitori, muncitori* etc. Pe când la nivelul „Ei, moldovenii, sunt...” s-a menționat, pe lângă trăsăturile pozitive (ca cele menționate la nivelul Noi), și trăsături negative: *invidioși, creduli, săraci, lacomi, trădători* etc. Astfel, rezultatele testului au confirmat ipoteza lui M. Zavalloni.

La nivelul „Noi, bărbații, suntem...” și „Noi, femeile, suntem...” au fost menționate mai des trăsăturile pozitive ale grupurilor date: „*Noi, bărbații, suntem puternici, frumoși, isteți, deștepți, harnici, activi, conducători etc.*”; „*Noi, femeile, suntem frumoase, atrăgătoare, deștepte, iubitoare, istețe, gospodine etc.*”. La nivelul doi – Ei – s-au menționat mai des trăsăturile negative în cazul bărbaților, pe când în cazul femeilor s-au întâlnit mai des trăsături pozitive decât negative: „*Ei, bărbații, sunt înșelători, egoiști, leneși etc.*”, „*Ele, femeile, sunt gospodine, harnice, mame, răbdătoare, iubitoare, libere, invidioase, vorbărețe etc.*”.

În ceea ce privește asociațiile libere făcute la nivelul grupului profesional (student), acestea s-au conturat preponderent sub aspect pozitiv, fapt ce scoate în evidență legătura dintre student și grupul de studenți, care este mult mai puternică decât legătura dintre student și alte grupuri sociale. Astfel, studențimea reprezintă grupul de apartenență care îi acordă o identitate sigură studentului comparativ cu națiunea sau poporul.

În vederea aprofundării studiului asupra identității sociale a fost aplicat testul „Cine sunt eu?” în varianta propusă de M.Zlate*,

* Modelul testului propus în cercetare: Vă rugăm să elaborați o compunere cu titlul „**Cine sunt eu?**”. Imaginați-vă că fiecare dintre voi și-a formulat o asemenea întrebare și trebuie să răspundă în scris la ea. Relatați cât mai multe lucruri despre voi, așa cum vă știți, așa cum și cât vă cunoașteți până

prin care eșantionul de studenți (93 de studenți) a fost rugat să scrie un eseu în care să dea răspuns la această întrebare⁹⁹. Prin răspunsurile date în cadrul testului „Cine sunt eu?” au fost analizate atitudinile persoanei față de sine și de viața sa, modalitățile de identificare. Printre primele reacții ale studenților testați a fost simplitatea acestei întrebări, cu toate că ulterior, analizând-o, și-au dat seama de profunzimea ei și de efortul pe care orice persoană îl depune atunci când încearcă să se descrie: „*Cine sunt eu? Este o întrebare simplă, dar în același timp și complicată. Oricum, noi trebuie să ne întrebăm cât mai des acest lucru. Meditând asupra acestei întrebări, vom putea să ne descoperim propria noastră personalitate, propriul nostru Eu*” (student, an.I, US, or.Comrat).

Una dintre concluziile studiilor desfășurate rezidă în faptul că, dacă în cazul aplicării chestionarului în rândul studenților atitudinile lor cu privire la caracteristicile studenților au fost diverse – atât pozitive, cât și negative, atunci în cazul răspunsurilor date în eseuri aprecierile cu referire la propria persoană au fost mai degrabă pozitive. În prim-plan studenții s-au caracterizat din perspectiva trăsăturilor de caracter și de personalitate: „*Sunt o fire veselă, sociabilă, sensibilă, dornică de noi cunoștințe*” (studentă, an.IV, US „Al.Russo”, or.Bălți). O autocaracterizare a băieților, relevantă în trei cazuri, este: „*sunt romantic, energic, echilibrat, iubesc viața, sunt un om de artă*” (student, an.III, US „Al.Russo”, or.Bălți).

Studenții se percep drept ființe comunicabile, altruiste, active, sensibile, care își apreciază colegii: „*Sunt o persoană comunicabilă, iubesc să ajut colegii și prietenii cu un sfat sau cu orice acțiune.*” (studentă, an.II, UTM), ceea ce scoate în evidență un nivel înalt al interacțiunii dintre studenți și spiritul de coeziune existent între ei. În

acum. Lucrările sunt anonime. Înainte de a vă începe lucrările, vă rugăm să notați care este prima voastră reacție față de întrebarea de mai sus, cum o considerați, ce stări trăiți în legătură cu ea. Vă mulțumim pentru colaborare!

⁹⁹ A se vedea: Zlate M. *Eul și personalitatea*. - Iași: Trei, 1999, p.121-123.

mod special la trăsăturile de caracter s-au referit mai mult fetele decât băieții: „*Sunt o persoană energică, sociabilă, ușor stabilesc relații de prietenie, sunt veselă, optimistă și de aceea sunt în relații foarte bune cu colegii mei*” (studentă, an.II, US „Al.Russo”, or.Bălți).

Rezultatele studiilor realizate de noi scot în evidență o contradicție la nivelul autopercepției în rândul studenților: pe de o parte, ei se caracterizează drept persoane sociabile, altruiste, iar, pe de altă parte, atenționează asupra faptului că le este specific egoismul.

Băieții au făcut referire mai des la apartenența lor la unele grupuri în funcție de statut, sex etc. Totodată, testul a permis evidențierea și a unui set de trăsături care dezavantajează studenții în relaționarea cu ceilalți: „*Sunt o persoană complexată, timidă...sunt confuză, puțin egoistă*” (studentă, an.II, USM). De asemenea, studenții, în special băieții, în proporție de fiecare al patrulea, se identifică pe sine ca fiind egoiști: „*Neajunsul meu cel mai mare este egoismul, pe care de fiecare dată mă strădui să-l controlez*” (student, an.II, US „Al.Russo”, or.Bălți).

În același timp, studenții se percep pe sine ca personalități: „*Sunt o personalitate cu calități, cum cred eu, foarte binevenite pentru mine și pentru cei ce mă înconjoară*” (student, an.II, UCCM); „*Am propriul meu Eu*” (student, an.II, UCCM). Datorită unor calități deosebite, ei au reușit să devină studenți; în acest sens statutul de student, în opinia lor, presupune o serie de calități, cum ar fi responsabilitatea: „*Desigur, sunt un băiat responsabil și foarte calculat în ideile mele, doar deja fac universitatea*” (student, an.II, UCCM). În acest sens, nu oricare dintre tineri poate pretinde spre obținerea acestui statut, doar cei care comportă anumite trăsături de personalitate.

Influența, pe care o exercită studiile superioare, se resimte și în modul în care tinerii își planifică viața, își stabilesc scopuri bine

determinate, ceea ce denotă o apreciere de sine pozitivă: „*Cred că fiecare din noi trebuie să-și pună un scop, pe care trebuie să-l urmeze; realizându-l, trebuie să-ți pui unul nou și iarăși...*” (studentă, an.II, UTM); „*Sunt un simplu muncitor ca oricare, și-mi doresc să am un viitor cât mai prosper, să-mi fac o carieră și să am un loc de lucru care mi-ar permite să-mi întrețin familia, dar și să mă pot evidențiaz!*” (student, an.II, UCCM). Astfel, tinerii care sunt implicați în procesul de studii în cadrul școlii superioare își stabilesc, în mare parte, scopuri bine întemeiate, își văd viitorul ca fiind unul prosper, având o carieră de succes.

Într-o modalitate camuflată a fost plasată întrebarea „Cine sunt eu?” în chestionarele adresate studenților și tinerilor nestudenți în cadrul cercetărilor „*Particularități de formare a identității sociale a studentului*” (an.2007) și „*Particularități de formare a identității sociale a tinerilor*” (an.2007), care nu a presupus răspunsuri precodificate. Analiza datelor în rândul tinerilor nestudenți* evidențiază tendința lor de a se caracteriza prin prisma trăsăturilor de personalitate, cum ar fi: *muncitor* – 11,1%, *sincer* – 11,1%, *vesel* – 9,5%, *nefericit* – 9,5%, *optimist* – 9,5%, *prietenos* – 7,9%, *frumos și liniștit* – 6,3%. Astfel, tinerii nestudenți scot în evidență, în primul rând, identitatea lor personală, acest fapt reprezentând o slabă percepție a lor ca membri ai unor grupuri sau o slabă identificare socială. În schimb, în rândul studenților se atestă o tendință de autoidentificare cu grupurile sociale din care fac parte, aceștia menționând, în primul rând: sunt *student* – 17,1%, *la un anume an de studii/universitate* – 11,0%. Doar identificându-se social, studenții evidențiază trăsăturile lor personale, cum ar fi: *prietenos* – 9,9%, *optimist* – 7,7%, *sincer* – 6,0%, *comunicabil* – 5,7%. De asemenea,

* În categoria *tinerilor nestudenți* chestionați de noi au fost incluși șomerii, casnice, agricultori, muncitori etc., care la momentul cercetării nu erau încadrați într-o instituție de învățământ superior.

studenții își caracterizează propria personalitate prin intermediul trăsăturilor de personalitate mai des pozitive decât negative, fapt mai rar întâlnit în rândul tinerilor nestudenți. Însă, doar la tinerii nestudenți am întâlnit răspunsuri la întrebarea „Cine sunt eu?”, de felul: *singură* – 4,8%, *bolnavă* – 4,8%, *nefericită* – 9,5%. În răspunsurile studenților, calificativele au fost în exclusivitate de felul: *inteligent* – 3,3%, *activ* – 1,7%, *responsabil* – 2,9%, *punctual* – 2,9%, *patriot* – 1,7%, *hotărât* – 1,3%, *deștept* – 1,0%, *idealist* – 0,4%, *sentimental* – 0,4%, *sever* – 0,3%, *descurcăreț* și *credincios* – 0,3%, *devotat* – 0,3% etc. Pe de altă parte, nici un tânăr nestudent nu s-a caracterizat ca fiind egoist, leneș sau pasiv, trăsături care au fost regăsite doar printre răspunsurile studenților. În aceeași ordine de idei, datele atestă o slabă autoidentificare a persoanelor cu numele propriu: doar 3,4% dintre studenți și-au notat numele, în timp ce nici un tânăr nestudent nu a făcut acest lucru. Astfel, studiul cantitativ a evidențiat o multitudine de caracteristici ale studenților, fapt datorat în primul rând tipului de întrebare, care a fost una cu răspunsuri precodificate, comparativ cu studiul calitativ, care a presupus întrebare deschisă, astfel că în acest caz studenților le-a fost mult mai dificil să se caracterizeze, mai ales în ce privește trăsăturile de personalitate care nu îi avantajau.

Aplicarea testului „Cine sunt eu?” în diversele variante propuse în literatura de specialitate a determinat stabilirea specificului de identificare socială a studenților moldoveni, cercetătorii interesați de domeniul identității sociale putând alege aplicarea unei sau altei variante a testului.

2.4. Tipologii ale studențimii

Dezvoltarea personalității studentului constituie un proces dialectic de apariție și soluționare a contradicțiilor, perioada de trecere de la exterior la interior și de lucru asupra Sine-lui însuși.

Statutul de student este unul care determină tânărul să se gândească la viitorul său, atât în ceea ce privește formarea familiei, cariera, dar și implicarea în soluționarea unor probleme sociale.

Dezvoltarea personalității studentului este în corelație cu nivelurile și modalitățile de integrare socială, de formare a substructurilor și interacțiunilor dintre studenți. Acederea la acest statut implică efort mental deosebit. Cele menționate permit să deosebim mai multe tipuri de studenți, dintre care cercetătorul rus В.Лисовский evidențiază, de exemplu, următoarele:

- „*armoniosul*” – studentul care și-a ales specialitatea conștient. Învăță foarte bine, participă activ la munca de cercetare și obștească. Este cult, comunicabil, se interesează de literatură și artă, de evenimentele sociale, practică sportul. Acest tip de student se bucură de autoritate în cadrul grupului și este apreciat ca o persoană de încredere;

- „*profesionalul*” – studentul care și-a ales specialitatea conștient ca și în cazul armoniosului. De regulă, învață bine, dar participă rar la munca de cercetare științifică, deoarece este orientat spre activitatea practică de după absolvirea universității. Acest tip de student participă la munca obștească, îndeplinindu-și conștiincios sarcinile. În măsura posibilităților, se interesează de literatură și artă, practică rar sportul, deoarece cel mai important lucru pentru el sunt studiile reușite. Ca persoană, profesionalul este organizat, onest și se bucură de respect în cadrul grupului;

- „*academicianul*” – studentul care și-a ales și el specialitatea conștient, are o reușită înaltă și se orientează să-și continue studiile la doctoratură, de aceea o mare parte din timp o dedică activității științifice, chiar și în detrimentul altor activități;

- „*sociabilul*” – studentul caracterizat printr-o implicare vădită în activitățile publice, uneori neglijând activitatea de instruire și cea științifică, chiar și alte interese. Cu toate acestea, este convins

că profesia și-a ales-o corect. Este o persoană care se interesează de literatură și artă și oricând poate să se implice activ în comunicare;

- „*iubitorul de frumos*” – studentul care, de regulă, învață bine, doar că în activitățile științifice se implică destul de rar, din considerentul că interesele sale sunt orientate spre artă și literatură. El este dotat cu un simț estetic deosebit, este un erudit artistic;

- „*insistentul*” – studentul care, în pofida faptului că și-a ales specialitatea întâmplător, învață și se străduie să facă față cerințelor. Cu toate că nu este dotat cu niște abilități dezvoltate, el nu are niciodată restanțe academice. Ca persoană, este puțin comunicabil, nu se interesează de literatură și artă, deoarece o bună parte a timpului el se dedică învățaturii, dar iubește să frecventeze cinematografele, cluburile și sălile de concert. El este tipul de student care încearcă să se încadreze în limitele programei academice;

- „*mijlociul*” – studentul care învață „așa cum se primește”, fără a depune mari eforturi, chiar mândrindu-se cu acest lucru. Se conduce de principiul: „voi avea diplomă și voi munci nu mai rău decât alții”. Atunci când și-a ales specialitatea, nu s-a gândit prea mult, dar este încrezut în faptul că, odată ce este student, trebuie să finiseze studiile. Se străduie să învețe bine, cu toate că de la studii nu primește nici o satisfacție;

- „*dezamăgitul*” – este, de regulă, o persoană dotată, dar specialitatea aleasă nu este atât de interesată și „atrăgătoare” pentru el. Ca și în cazul „mijlociului”, acesta consideră că studiile universitare sunt necesare și că are nevoie de diplomă de studii superioare. Încearcă să se afirme la învățătură, dar nu primește nici o plăcere de la studii. Manifestând interes pentru artă, se străduie să fie apreciat măcar pentru hobby-urile sale;

- „*leneșul*” – studentul care nu se manifestă prin cunoștințele sale, conducându-se după principiul „cât mai puțin să mă forțez și să mă implic”, având în același timp o crescută stimă de sine. Niciodată

nu ia lucrurile în serios, nici în cazul menirii sale profesionale. Nu ia parte nici la activitățile cu caracter științific, nici la cele cu caracter social. Atitudinea colegilor de grupă față de acest tip de student este una neglijentă, fiind considerat o „catastrofă”. Uneori îi place să inventeze, să copieze, foarte ușor acomodându-se în astfel de situații;

- „*creativul*” – studentul căruia îi este caracteristică abordarea creativă a oricărui lucru, fie studii sau alte activități. Nu îl atrag disciplinele care necesită o atenție deosebită din partea studentului, acuratețe și simțul responsabilității. În activitățile științifice întotdeauna caută soluționarea originală, independentă a problemei, neluând în calcul teoriile existente;

- „*preamărețul*” – studentul își face studiile la așa-numitele facultăți „prestigioase”, se consideră superior celorlalți studenți. Este orientat spre a deține poziții de lider în grupul său, iar cu ceilalți se comportă respingător. Este persoana „atotcunoscătoare”, deși cunoștințele sale sunt răzlețe. Ceea ce îl interesează din sfera artelor este moda. Întotdeauna își are părerea sa, diferită de opinia „maselor”¹⁰⁰.

Tipologia făcută de В.Лисовский în anii ‘80 (sec. XX) este acceptabilă și pentru perioada actuală, dar e necesar să menționăm că pe parcursul anilor viața studentului a fost supusă unui șir de transformări sociale. Or, putem conchide că astăzi tipurile de studenți au îmbrăcat caracteristici și forme noi.

Din această perspectivă, cercetătorul român C.Enăchescu menționează că există o mare varietate a tipurilor de studenți, începând cu momentul orientării lor universitare și până la încheierea studiilor, printre care regăsim:

¹⁰⁰ A se vedea: Лисовский В.Т., Дмитриев А.В. *Личность студента*. - Ленинград: ЛГУ, 1974, p.54-70.

- *studentul motivat intelectual* – este acela care merge la universitate din vocație, curiozitate și interes științific; are aptitudini și dorește să se formeze ca specialist într-un anumit domeniu;

- *studentul motivat spiritual* – este cel care merge la universitate atras fiind de faima unei personalități notorii, de spiritul de școală al acesteia;

- *studentul motivat material* – cel care alege studiile superioare, pentru a-și realiza ulterior în viață și în societate o anumită poziție avantajoasă economic, social, politic etc.;

- *studentul motivat nevrotic* – este un caz special, destul de frecvent întâlnit, dar adeseori neglijat. Acest tip de student este caracterizat prin unele frustrări, el vrea ca prin statutul pe care îl va dobândi să-i „convingă” pe ceilalți de valoarea sa sau să-și formeze o identitate care le lipsește;

- „*studenții de profesie*” – încep studiile, dar, de fapt, nu le finisează sau le prelungesc cât mai mult, sunt tineri imaturi emoțional-afectiv, care își prelungesc adolescența transferând-o în familia universitară;

- *autodidactul – self made man* (G.Gusdorf) – este studentul care se formează singur, prin absența modelului, are un sentiment de inferioritate, are o cultură cantitativă și nu calitativă¹⁰¹.

Studiile desfășurate în cadrul Universității de Stat din Moldova permit să evidențiem următoarea tipologie a studenților:

- *persoane cu o atitudine responsabilă față de studii* (responsabilul) (25,7%), acestea acordă o bună parte a timpului studiilor, frecventează biblioteca, participă activ la manifestările științifice organizate în cadrul instituției în care își fac studiile;

- *persoane cu o fire generoasă* (generosul) (31,7%), sunt interesate de studii și de succesul colegilor, îi ajută;

¹⁰¹ A se vedea: Enăchescu C. *Tratat de teoria cercetării științifice*. - Iași: Polirom, 2007, p.214-215.

- *persoane active și consecvente* (insistentul) (17,5%), sunt studenții angajați în câmpul muncii, dar care frecventează și orele, fiind principali în ceea ce privește viitorul lor;

- *persoane distrate și mediocre* (mijlociul) (25,1%), sunt persoanele mai puțin interesate de obținerea studiilor superioare, vin la universitate doar la insistența părinților sau din dorința „să scape” de casă, își dedică o bună parte a timpului liber distracțiilor; în consecință, reprezintă categoria de studenți cu restanțe academice¹⁰².

În baza studiilor realizate de noi, prin aplicarea diverselor instrumente de cercetare (chestionar, testul „Cine sunt eu?”) a fost elaborată o tipologie a studenților la nivel național, luându-se în considerare atitudinea lor față de studii, orientarea valorică, modalitățile de petrecere a timpului liber ș.a. Această tipologie include următoarele categorii de studenți:

- *profesionalul* – este centrat pe instruire și pe formarea competențelor profesionale, studiile sunt valoarea prioritară, are o atitudine responsabilă față de acestea, activitățile exercitate în timpul liber (frecventarea cercurilor științifice, lectura etc.) au impact pozitiv asupra formării sale ca specialist. Din această categorie fac parte doar 1,8% din cei intervievați;

- *armoniosul* – dorește să obțină o profesie, încearcă să îmbine studiile cu diverse activități realizate în timpul liber, în special cu lectura. Fapt explicabil, căci tinerii, în general, sunt persoane inventive, care reușesc să îmbine diverse activități. Acest grup este cel mai numeros (82%);

- *iubitorii de distracții* – sunt orientați în mare parte spre obținerea diplomei de studii superioare, dar nu preferă lectura, nu

¹⁰² A se vedea: Bulgaru O. *Aspecte ale percepției trăsăturilor de personalitate ale studentului USM*. - În: *Învățământul superior și cercetarea – piloni ai societății bazate pe cunoaștere. Rezumatele comunicărilor conferinței științifice internaționale*, vol.2. - Chișinău: CEP USM, 2006, p.139-140.

frecventează cercurile științifice, preferând să frecventeze barurile, discotecile. În această categorie au fost incluși 14,9% dintre studenții intervievați;

- *leneșii* – aceștia au venit la studii la insistența părinților sau în dorința de a părăsi satul, pentru ei munca nu este o valoare, nu iubesc să citească, nu participă în nici o organizație obștească. Din această categorie fac parte 1,3% dintre studenții intervievați.

După cum observăm, aceste tipuri de studenți se intersectează cu cele evidențiate de В.Лисовский și alți autori.

Personalitatea studentului se dezvoltă treptat, în mare parte relevantă fiind perioada conștientizării menirii sale și a scopului instruirii într-o instituție de învățământ superior. Or, neconștientizarea specificului instruirii superioare și a rostului acesteia pentru formarea ulterioară ca specialist comportă consecințe negative asupra percepției de sine, integrării în grupurile sociale și, în mod nemijlocit, asupra reușitei și fericirii personale.

Perioada aflării tânărului în instituția de învățământ superior comportă un impact major asupra dezvoltării personalității sale. În acest sens, studenții investigați au insistat asupra necesității studiilor superioare în acumularea de cunoștințe, în obținerea unei profesii sau care să le asigure o integrare reușită în societate, în câmpul muncii. Studențimea este un grup social relevant, care funcționează conform caracteristicilor grupurilor sociale, în principal referindu-ne la un sistem propriu de valori, îndeplinirea unor funcții sociale specifice în contextul vieții sociale, prezența unor trăsături social-psihologice distincte, preocuparea pentru un anumit consum cultural. Una dintre principalele trăsături ale acestui grup este preluarea și perpetuarea nivelului de intelectualitate, instruire și cultură, care determină dezvoltarea societății.

Studenții reprezintă segmentul cel mai dinamic al societății, vectorul aducător de schimbări. Din rândul studenților provin viitorii lideri. Energia, inventivitatea, inteligența, tinerețea, atașamentul față

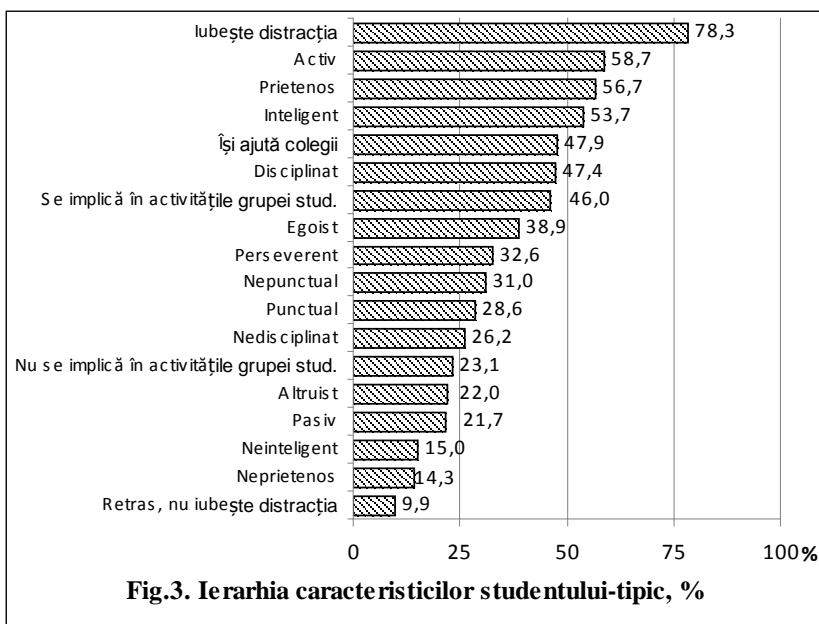
de valori sunt unele dintre caracteristicile grupului social al studenților, pe care fiecare membru al societății așteaptă să fie valorificate întru binele acestei societăți.

Formarea identității studentului comportă caracteristici distincte, mai ales în contextul în care acesta este rupt de familia sa, de mediul în care a trăit și a fost socializat. El devine membru al unui nou grup, astfel că acesta îi conferă anumite trăsături de comportament, limbaj, gândire și acțiune. În cadrul instituțiilor de învățământ superior personalitatea studentului se formează la intersecția influențelor exercitate, pe de o parte, de grupul universitar, ce cuprinde profesorii, colegii de grupă/facultate, iar, pe de altă parte, de celelalte grupuri sociale, începând cu familia și finisând cu grupurile de referință. Procesul identificării este mai dramatic resimțit la nivelul studenților în comparație cu alte grupuri de tineri, fapt explicat prin efortul și condițiile impuse de mediul social acestei categorii ce urmează a suplini rândurile intelectualității.

Mai multe studii realizate de noi elucidează faptul că studentul din societatea moldavă este o persoană care se încadrează în categoria tinerilor centrați pe distracții, pe plăcerile tinereții, dar în același timp este și o persoană activă, trăsătură la fel specifică perioadei date a vieții.

Referindu-ne la autoidentificare (identificarea din interior, de către înșiși studenții), constatăm că peste 78% dintre studenții intervievați din mai multe instituții de învățământ superior din Republica Moldova (or.Chîșinău, or.Bălți, or.Cahul, or.Comrat) consideră că studentul-tipic preferă distracția și doar 9,9% consideră contrariul. Mai mult de jumătate dintre respondenți apreciază studenții ca fiind activi (58,7%), inteligenți (53,7%), prietenoși (56,7%), însă doar 28,6% dintre intervievați consideră că studenții sunt punctuali, iar 22% îi consideră altruști (*a se vedea* Figura 3).

Rezultatele studiului denotă că 46% dintre respondenți consideră că studentul-tipic este unul preocupat de problemele grupului din care face parte și se implică în activitățile acestuia, fapt susținut de următoarele date: 48,6% dintre studenții intervievați se consideră o parte importantă a grupului de studenți, ceea ce denotă o relație durabilă în cazul grupului studiat.



*Sursa: Studiul „Particularități de formare a identității sociale a studentului”, an.2007, N*700 studenți.*

În același timp, 76% dintre respondenți consideră că în cazul unei situații dificile colegii de grupă le vor acorda ajutor și suport, iar 69,5% dintre intervievați au menționat că sunt preocupați mult și foarte mult de problemele grupeii studențești din care fac parte.

Datele obținute ne permit să concluzionăm că portretul studentului din societatea moldavă contemporană implică, pe de o

parte, trăsături pozitive, cum ar fi activismul, prietenia, spiritul de apartenență la grup, disciplina etc., dar, pe de altă parte, implică unele trăsături negative, care diminuează din autoritatea și prestigiul respectivului statut. Un lucru important pe care îl desprindem din aceste date, se referă, însă, la faptul că studenții se percep ca parte a grupului de studenți, confirmându-se în felul acesta concluziile cercetătorilor H.Tajfel și J.Turner, potrivit cărora indivizii valorizează grupul ce le conferă o identitate socială pozitivă.

Analizând opiniile tinerilor neîncadrați în școala superioară privind tinerii de seama lor, aceștia îi apreciază drept iubitori de distracții (84,1%), activi (66,7%), prietenoși (61,9%), egoiști (52,4%). De asemenea, 42,9% consideră că tinerii sunt disciplinați, iar contrariul îl susțin 36,5%. Doar 22,2% dintre tineri consideră că cei de seama lor sunt perseverenți, 47,6% au apreciat că membrii grupului dat se implică în activitățile de tineret și 19% au indicat altruismul drept o caracteristică a acestui grup. Analiza comparativă a datelor scoate în evidență că tinerii nestudenți se apreciază ca fiind mai puțin inteligenți decât studenții (47,6% în rândul tinerilor față de 53,7% în rândul studenților), mai puțin disciplinați ca studenții (42,9% față de 47,4%), însă se consideră mai activi (66,7% față de 58,7%) și mai prietenoși decât studenții (61,9% față de 56,7%). Datele obținute pe ambele eșantioane evidențiază o tendință în autoaprecierea grupului, ce se exprimă prin faptul că *tinerii se apreciază mai degrabă pozitiv decât negativ, însă nu exclud și unele trăsături negative, cum ar fi egoismul, lipsa de punctualitate și de disciplină etc., acest lucru indicând prezența spiritului critic în rândul tinerilor.*

În vederea lărgirii arealului de evaluare sociologică, în instrumentarul de lucru au fost incluse întrebări privind aprecierile pe care le dau studenții și tinerii neimplicați în procesul de instruire superioară propriei generații, aceste aprecieri influențând în mare măsură atitudinea față de sine, perspectivele și strategiile de viitor ale

tinerilor. În plus, poziționarea într-o anumită categorie permite să trasăm un alt nivel al identității sociale a tinerilor și studenților.

Astfel, analizând datele studiilor realizate, putem conchide că studenții și tinerii nestudenți își apreciază propria generație ca fiind una mai degrabă a schimbării, o generație care va aduce schimbarea, dar și una zbuciumată. Această apreciere a înregistrat o cotă înaltă în special în rândul tinerilor nestudenți, fapt explicat prin preluarea de responsabilități și griji de către aceștia, ceea ce se resimte mai puțin în rândul studenților. Studenții se consideră într-o măsură mai mare ca fiind membrii unei generații derutate, situație explicabilă prin faptul că absolvirea unei instituții de învățământ superior nu le oferă imediat șanse majore de afirmare.

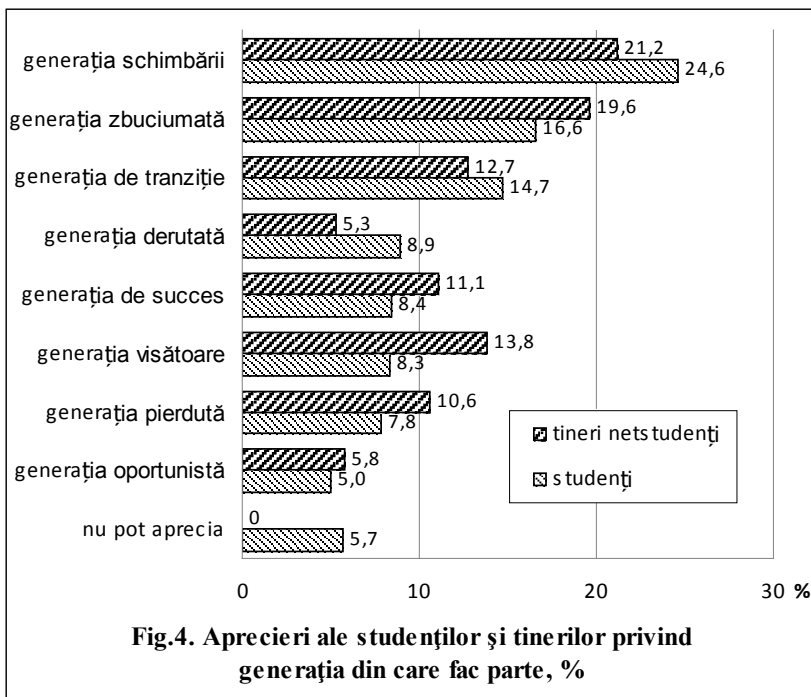
Astfel, pentru a avea succes trebuie valorificate cunoștințele obținute la locul de muncă. Or, la acest capitol tinerii absolvenți sunt puși în situația de a-și căuta singuri un loc de muncă, pe care de cele mai multe ori nu-l găsesc.

În același timp, observăm o discrepanță între aprecierile pozitive date propriei generații de către tinerii nestudenți și de către studenți (*a se vedea* Figura 4). În timp ce 11,1% dintre tinerii nestudenți intervievați consideră propria generație ca fiind una de succes și 13,8% o consideră una visătoare, în cazul aprecierilor date de studenți acestea sunt mai degrabă sceptice la acest capitol: 8,9% dintre studenți apreciază propria generație ca fiind derutată, iar 14,7% o consideră generație de tranziție.

Per ansamblu, răspunsurile date de studenți și tinerii nestudenți denotă că aceștia se apreciază ca o generație a schimbării, dar care este bulversată de transformările sociale, care ar vrea să fie una de succes și nu una pierdută, însă în aceasta trebuie să investească atât societatea, cât și ei înșiși prin dobândirea de cunoștințe și valorificarea la maximum a propriului potențial.

Studiile în domeniu stabilesc că autoidentificarea individului poate fi realizată printr-o multitudine de mijloace, fiecare dinre

acestea incluzând un set de coordonate social-culturale și spațiale. În procesul de autoidentificare se includ două individualități: pe de o parte – Eul, iar, pe de altă parte – normele, valorile, structurile comportamentale și intelectuale, care sunt semne de identificare. Datorită acestora, individul depistează asemănarea dintre acestea și se include într-o categorie socială anumită.



Sursa: Studiile „Particularități de formare a identității sociale a studentului”, an.2007, N*700 studenți, „Particularități de formare a identității sociale a tinerilor”, an.2007, N*300 tineri.

Atunci când analizăm identitatea socială a studentului, este important să evidențiem nu doar opiniile studenților, dar și ale altor grupuri sociale. Referindu-ne la heteroidentificare, am stabilit că o

modalitate reușită de elucidare a acestei probleme o constituie imaginea studentului prezentată în sursele mass-media.

Mijloacele moderne de comunicare în masă reprezintă un mecanism eficient, prin intermediul căruia se reușește să se construiască imaginea unei probleme sociale și să fie acreditată în spațiul public, devenind astfel o problemă de interes social¹⁰³. Pentru decodificarea acestei imagini sociale, în cercetările sociologice se aplică analiza de conținut a informației, o metodă ce permite evaluarea cantitativă și calitativă a diverselor probleme sociale în presă.

Astfel, pentru cercetarea modalităților de reflectare în presa scrisă a problemelor și caracteristicilor sociale ale studențimii au fost supuse analizei trei ziare: *Moldova Suverană* (MS), *Flux* (Fx) și *Tineretul Moldovei* (TM), apărute în perioada anilor 1990-2008. În alegerea ziarelor s-a ținut cont de următoarele caracteristici: *Moldova Suverană* până la 01.06.2005 a fost organul de presă al Guvernului Republicii Moldova, în prezent fiind un ziar independent; *Flux* este cotidian independent; *Tineretul Moldovei* este un ziar care are drept scop reflectarea tematicilor cu privire la tineret. În vederea stabilirii volumului de informație ce urma a fi analizată, s-a recurs la eșantionarea acesteia, deoarece perioada supusă analizei (anii 1990-2008) este destul de extinsă. În cazul unei populații de documente de proporții mari, literatura de specialitate recomandă să se aplice procedee de eșantionare¹⁰⁴. Astfel, au fost analizate numerele de ziar apărute la fiecare 5 ani: 1990, 1995, 2000, 2005, iar pentru a putea prezenta situația la zi, au fost analizate și numerele de ziar din anul 2008, din care am înregistrat rezultatele elucidate în Tabelul 5.

¹⁰³ A se vedea: Petcu M. *Sociologia mass media*. - Cluj-Napoca: Dacia, 2002, p.90-96.

¹⁰⁴ A se vedea: Agabrian M. *Analiza de conținut*. - Iași: Polirom, 2006, p.44-45.

Astfel, în cele 1758 numere de ziar supuse analizei au fost publicate 243 de articole cu privire la tineretul studios. Datele obținute scot în evidență o creștere a interesului acordat de presa scrisă problemelor studenților, în mod special această tendință accentuându-se în anul 2008, care a fost un an preelectoral.

Tabelul 5

Volumul informației în funcție de ziar și anul de apariție

| Ziarul | Anul 1990 | | Anul 1995 | | Anul 2000 | | Anul 2005 | | Anul 2008 | |
|---------------------------|----------------|------------------------------------|----------------|------------------------------------|----------------|------------------------------------|----------------|------------------------------------|----------------|------------------------------------|
| | Numere de ziar | Număr de articole la tema studiată | Numere de ziar | Număr de articole la tema studiată | Numere de ziar | Număr de articole la tema studiată | Numere de ziar | Număr de articole la tema studiată | Numere de ziar | Număr de articole la tema studiată |
| <i>Moldova Suverană</i> | 265 | 7 | 119 | 13 | 172 | 13 | 171 | 17 | 194 | 24 |
| <i>Flux</i> | 0* | 0 | 31 | 2 | 170 | 38 | 220 | 37 | 186 | 54 |
| <i>Tineretul Moldovei</i> | 152 | 2 | 27 | 13 | 48 | 14 | 3 | 9 | 0** | 0 |
| În total: | 471 | 9 | 177 | 28 | 390 | 65 | 394 | 63 | 380 | 78 |

Respectând cerințele metodologice privind analiza de conținut, s-a stabilit că cel mai mare număr de articole publicate la tema dată a fost înregistrat de ziarului *Flux*: 131 de articole apărute pe parcursul a doar 4 ani***. În total, însă, în paginile celor trei ziare au fost publicate 243 de articole, cu o suprafață totală de 90930,13 cm².

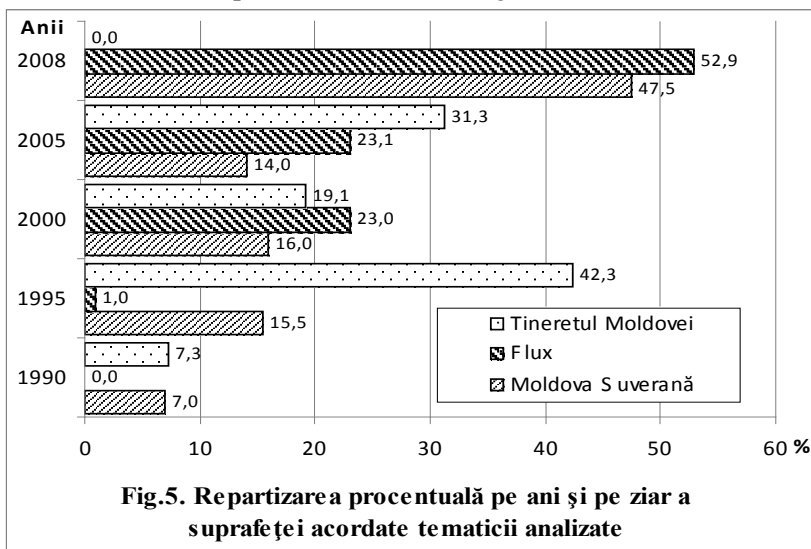
Analiza ponderii suprafețelor acordate tematicii studiului în fiecare ziar a stabilit că *Flux*-ul a acordat spațiul cel mai mare

* Ziarul *Flux* a fost fondat în anul 1995.

** *Tineretul Moldovei* nu a publicat nici un număr în anul 2008.

*** Deoarece *Flux*-ul a fost fondat în anul 1995, analizei au fost supuse doar numerele apărute în anul respectiv.

articolelor publicate în anul 2008 – 24601,25 cm², sau 52,9% din totalul suprafeței, *Moldova Suverană* a înregistrat la fel ponderea cea mai mare după suprafața articolelor în anul 2008 – 13249,08 cm², sau 47,5% din totalul suprafeței, iar *Tineretul Moldovei* a cuprins cea mai mare suprafață a articolelor în anul 1995 – 6995,5 cm², sau 42,3% din totalul suprafeței (a se vedea Figura 5).



Moldova Suverană a acordat spațiu tematicilor privind viața vieții studentească în mărime de 27907,28 cm², cea mai mare suprafață cuprinzând articolele publicate în anul 2008. Dintre articolele publicate în acest an, 54% reflectă acțiunile diverselor structuri statale (Președintele țării, diverse ministere) cu privire la studenți: întâlniri ale conducerii statului cu studenții, vizite de lucru, hotărâri cu privire la decernarea unor burse etc. (a se vedea Tabelul 6).

Analiza cantitativă a datelor obținute elucidează faptul că tematica cu cel mai mare număr de apariții în pagină, abordată preponderent în anul 2000, ține de grevele studentești din mun.Chișinău, context în care articolele publicate au criticat studenții

pentru manifestările lor: „studenți rebeli,... se vrea ca studenții să fie transformați în eterni rebeli profesioniști, care să protesteze împotriva la tot și la toate” (MS, nr.101-102, 6.05.2000, p.2); „manifestațiile studenților ne-au demonstrat, cu toată promptitudinea, forța distructivă a maselor dezorganizate” (MS, nr.88-89, 20.04.2000, p.2); „acțiunile violente ale studenților sunt condamnabile” (MS, nr.105-106, 13.05.2000, p.1-2).

Tabelul 6

Frecvența abordării tematicii tineretului în paginile ziarului *Moldova Suverană*

| Tematica/anul | Anul 1990 | Anul 1995 | Anul 2000 | Anul 2005 | Anul 2008 | În total |
|--|-----------------------|-----------------------|-----------------------|-----------------------|-----------------------|--------------------------------------|
| Întâlniri ale autorităților statului cu studenții | 14,2% (1 articol) | 23,1% (3 articole) | 30,8% (4 articole) | 11,7% (2 articole) | 29,2% (7 articole) | 23% (17 articole) |
| Hotărâri de Guvern cu privire la studenți | - | 23,1% (3 articole) | - | 17,7% (3 articole) | 25% (6 articole) | 16,2% (12 articole) |
| Probleme ale studenților | 28,6% (2 articole) | 46,1% (6 articole) | 53,8% (7 articole) | 23,5% (4 articole) | 8,3% (2 articole) | 28,4% (21 articole) |
| Studenții ca victime ale unor neînțelegeri/incidente | 28,6% (2 articole) | - | 7,7% (1 articol) | 5,9% (1 articol) | 8,3% (2 articole) | 8,1% (6 articole) |
| Reușite ale studenților | 28,6% (2 articole) | 7,7% (1 articol) | 7,7% (1 articol) | 23,5% (4 articole) | 25% (6 articole) | 18,9% (14 articole) |
| Activitatea Alianței Studenților din Moldova | - | - | - | 17,7% (3 articole) | 4,2% (1 articol) | 5,4% (4 articole) |
| În total | 7 articole | 13 articole | 13 articole | 17 articole | 24 articole | 74 articole |

În cadrul articolelor, unii autori încearcă totuși să explice situația în care trăiesc studenții, argumentându-și astfel explicațiile: „studenții nu prea primesc burse și puținii bani pe care-i au de la părinți abia de le ajung de mâncare”; „studenții au fost aduși la disperare. Studenții săraci, subliniez. Studenții au fost provocați la acte de vandalism”; „în aceste timpuri grele pe studenți „i-a ajuns cuțitul la os”. Foarte mulți dintre ei sunt bolnavi, leșină de foame la ore” (MS, nr.88-89, 20.04.2000, p.2).

Spectrul de probleme ale studenților, abordate de către jurnaliști în paginile ziarului *Moldova Suverană*, în anul 1990, țin de o altă tematică: *lipsa tehnicii performante în instituțiile de învățământ superior*, ceea ce se reflectă în mod nemijlocit asupra procesului de pregătire a specialiștilor (MS, nr.81-82, 7.04.1990, p.2), *lipsa literaturii în limba română în bibliotecile universitare* (MS, nr.58, 6.03.1990, p.4). Problemele abordate în anul 1995 de către jurnaliști s-au centrat pe: *greva studențească* pentru susținerea disciplinei „Istoria românilor” (MS, nr.46, 23.03.1995, p.1-2; nr.49, 28.03.1995, p.2; nr.50, 30.03.1995, p.2-3) și *necesitatea însușirii a câte o specialitate de rezervă* din cauza neangajării în câmpul muncii a studenților de la specialitățile pedagogice (MS, nr.34, 28.02.1995, p.3). Spectrul de probleme analizate în anul 2000 cuprinde în mare parte *grevele studenților și situația manifestanților* (MS, nr.101-102, 6.05.2000, p.2; nr.88-89, 20.04.2000, p.2; nr.87, 19.04.2000, p.2 – 2 articole; nr.85-86, 18.04.2000, p.3; nr.193-194, 12.09.2000, p.2) și *starea de sănătate a studenților* (MS, nr.183-184, 24.08.2000, p.5). Anul 2005 a înrunit în paginile ziarului asemenea tematici cu privire la problemele studenților, precum: *protestul studenților pentru obținerea certificatelor de vot* (MS, nr.22, 10.02.2005, p.3; nr.21, 09.02.2005, p.3) și *șomajul în rândul tinerilor absolvenți de instituții superioare* (MS, nr.61, 14.04.2005, p.2; nr.142, 09.09.2005, p.2). În anul 2008 au fost publicate doar 2 articole ce reflectau problemele studenților, acestea referindu-se la: *lipsa timpului de a merge la*

biblioteci, ceea ce, în viziunea jurnalistului, îi determină pe studenți să cumpere tezele (MS, nr.63, 23.04.2008, p.1-2), *slaba pregătire a studenților* (MS, nr.203, 18.12.2008, p.3).

Analiza tematicilor abordate în paginile ziarului *Moldova Suverană* scoate în evidență o creștere, începând cu anul 2005 (an electoral), a articolelor dedicate aspectelor politice ce vizează studenții: „Studenții orfani merită toată susținerea statului” (MS, nr.18, 03.02.2005, p.1); „104 studenți din instituțiile de învățământ medical vor beneficia de burse ale Ministerului Sănătății” (MS, nr.44, 10.03.2005, p.2); „Anul tineretului se încheie cu fapte concrete” (MS, nr.186, 20.11.2008, p.1-2); „Elevii și studenții vor primi indemnizații lunare mai mari” (MS, nr.168, 21.10.2008, p.2); „Vor fi adoptate câteva programe și strategii de tineret” (MS, nr.61, 17.04.2008, p.1-2) etc.

De asemenea, datele obținute reflectă o creștere a numărului de articole ce analizează reușitele studenților, cum ar fi:

- munca perseverentă a acestora în vederea acumulării de noi cunoștințe („Studenții – viitori ingineri moldoveni, premianți la un concurs științific internațional”, MS, nr.85, 30.05.2008, p.2);
- participarea la conferințe („Dezbateri ale tinerilor fizicieni în Turcia”, MS, nr.146, 18.09.2008, p.2);
- participarea studenților la dezvoltarea învățământului universitar („Dezvoltarea curriculumului universitar prin participarea civică a studentului s-a discutat la Chișinău”, MS, nr.44, 10.03.2005, p.2).

Unul dintre obiectivele investigației a urmărit evidențierea modalităților de caracterizare a studenților în presa scrisă; or, presa are un impact major în formarea imaginilor și opiniilor cu privire la diverse categorii sociale.

Analiza cantitativ-calitativă a articolelor publicate în *Moldova Suverană* permite să menționăm că studenții sunt caracterizați din perspectiva a două extreme: de la una pozitivă la alta negativă.

Din perspectiva pozitivă, studenții sunt văzuți ca:

– *persoane dornice de a afla mai multe*, dar care sunt lipsite de posibilități multiple, astfel că aceștia optează pentru orice oportunitate oferită: „Studenții Facultății de Matematică Aplicată sunt nevoiți să lucreze pe jumătate de salariu la instituțiile științifice pentru a avea acces la computerele moderne” (MS, nr.81-82, 7.04.1990, p.2), „Studenții au manifestat un interes deosebit față de istoria, apariția și evoluția pașapoartelor” (MS, nr.92, 12.06.2008, p.1-2);

– *persoane active, cu spirit de inițiativă*: „Cu forțele studenților și ale colaboratorilor Facultății de Stomatologie a fost înălțată în 1978 o clinică stomatologică...” (MS, nr.6, 9.01.1990, p.4), „Studenții au inițiativă..., grad avansat de preocupare civică a tineretului universitar pentru ridicarea calității în pregătirea inginerilor-constructori” (MS, nr.202, 17.12.2008, p.2);

– *persoane cunoscătoare de ceea ce se întâmplă în țară și peste hotare*: „Studenții au manifestat o cunoaștere bună a diferitelor aspecte pe terenul economico-social al Moldovei și al lumii în general” (MS, nr.202, 17.12.2008, p.2);

– *persoane istețe, receptive la noile schimbări*: „Tinerii de astăzi sunt mai isteți decât noi, mai receptivi sub aspectul promptitudinii, ei sunt adaptați unui ritm de viață și de asimilare mult mai rapid decât noi ceilalți” (MS, nr.203, 18.12.2008, p.3);

– *o forță capabilă să aducă schimbări*: „Acțiunile de protest au demonstrat că studenții sunt o forță serioasă care nu trebuie neglijată” (MS, nr.87, 19.04.2000, p.2), „Tineretul trebuie să fie o prezență activă în făurirea unei societăți democratice, bazată pe ordine și drept” (MS, nr.233, 16.11.2000, p.1), „...studenții – cei care vor ține în mâini viitorul” (MS, nr.271, 20.11.1990, p.2);

– *persoane care dau „dovadă de maturitate politică”* (MS, nr.234, 18.11.2000, p.1).

Din **perspectivă negativă** studenții sunt priviți ca:

– *persoane „obraznice”, „săraci la minte”, „scârnavi”* (MS, nr.29-30, 03.02.1990, p.4);

– *persoane care pot ușor să fie manipulate* și „cădea ușor în pradă” (MS, nr.94, 17.06.2008, p.3; nr.117, 22.07.2005, p.3; nr.101-102, 6.05.2000, p.2; nr.87, 19.04.2000, p.2; nr.50, 30.03.1995, p.2-3);

– *persoane ușurate*: „Studentele „generoase” cu domnul rector, fără probleme trec din an în an, neîmpânzindu-și cu carte căpușoarele pline de gânduri bezmetice și de „la vie en rose”” (MS, nr.93, 13.06.2008, p.3);

– *persoane necinstite*: „Actualmente unii studenți speculează cu facilitățile de care beneficiază la transport, lipsesc de la ore, comercializează biletele pe care le obțin gratis” (MS, nr.128, 12.08.2005, p.1);

– *persoane rebele*: „Se vrea ca studenții să fie transformați în eterni rebeli profesioniști, care să protesteze împotriva la tot și la toate” (MS, nr.101-102, 6.05.2000, p.2);

– *o masă dezorganizată*: „Manifestațiile studenților ne-au demonstrat, cu toată promptitudinea, forța distructivă a maselor dezorganizate” (MS, nr.88-89, 20.04.2000, p.2);

– *ca „pseudoînvățați, huligani, naționaliști, unioniști”* (MS, 28.03.1995, nr.81-82, 07.04.1990, p.4).

Datele prezentate denotă faptul că studenții, pe de o parte, sunt încurajați în acțiunile lor, iar, pe de altă parte, sunt marginalizați și văzuți ca persoane ce tulbură ordinea socială. În aceste condiții, tineretul studios este pus într-o ipostază, în care nu se poate autoidentifica și nu-și poate aprecia propriile acțiuni. Acest fapt este susținut și de datele studiului „*Particularități de formare a identității sociale a studentului*” (an.2007), conform cărora doar 18,1% dintre studenții investigați au declarat că, în cazul organizării unei greve studentești, vor participa indiferent de scopul acesteia, ceea ce

evidențiază o lipsă de opinie proprie, de conștientizare a acțiunilor personale.

Ziarul *Flux* a prezentat tematica analizată în 131 de articole, cu o suprafață de 46467,88 cm², cea mai mare fiind înregistrată în anul 2008 (24601,25 cm²). Conform datelor obținute (*a se vedea* Tabelul 7), tematica privind problemele studenților a fost reflectată într-un număr de articole de 2 ori mai mare (43 de articole) decât în cazul ziarului *Moldova Suverană*.

Analiza comparată a tematicii ce vizează tineretul studios reflectată în paginile ziarelor *Moldova Suverană* și *Flux* scoate în evidență faptul că *Moldova Suverană* prezintă problema dată din perspectivă favorabilă diverselor hotărâri de Guvern sau ale altor instituții de stat, pe când ziarul *Flux* aduce o notă critică: „Guvernul unge ochii studenților cu burse cârpite” (Fx, 3.02.2005, p.2); „Problemele învățământului superior în vizorul tinerilor creștin-democrați” (Fx, 23.12.2008, p.6); „Studentia nu mai este la modă” (Fx, 29.01.2008, p.4); „Instituțiile de învățământ superior rămân fără studenți” (Fx, 01.11.2000, p.2).

Spectrul de probleme ale studenților pe care le-au dezbătut jurnaliștii în paginile ziarului *Flux* se referă în principal la următoarele:

– *greva studentească*: „studenții în pragul revoltei”, „studenții din Republica Moldova intenționează să lupte pentru viitorul lor european, organizând un marș de protest în centrul capitalei” (Fx, 18.07.2000, p.1; 12.09.2000, p.1; 07.07.2005, p.2; 01.03.2005, p.1; 17.02.2005, p.1; 08.02.2005, p.2; 10.02.2005, p.1; 11.02.2005, p.1);

– *plata crescută în transport*: „elevii și studenții vor merge pe jos ca apostolii” (Fx, 12.04.2000, p.1);

– *falsificarea actelor de student*: „din cauza numărului mare de falsificări, pentru anii 2000-2001 va fi elaborat un nou tip de carnete pentru studenți” (Fx, 16.05.2000, p.3);

Tabelul 7

Frecvența abordării tematicii tineretului studios în paginile ziarului *Flux**

| Tematica/anul | Anul 1995 | Anul 2000 | Anul 2005 | Anul 2008 | În total |
|--|---------------------|-------------------------|------------------------|-------------------------|---------------------------------------|
| Admiterea în instituțiile de învățământ superior | 50% (1 articol) | 55,4% (21 articole) | 21,6% (8 articole) | 14,8% (8 articole) | 29,0% (38 articole) |
| Hotărâri de Guvern cu privire la studenți | - | 7,9% (3 articole) | 21,6% (8 articole) | 9,2% (5 articole) | 12,2% (16 articole) |
| Reușite ale studenților | - | 2,6% (1 articol) | 5,4% (2 articole) | 33,3% (18 articole) | 16,1% (21 articole) |
| Întâlniri ale studenților cu oameni de cultură, politicieni | - | 2,6% (1 articol) | - | 1,9% (1 articol) | 1,5% (2 articole) |
| Probleme ale studenților | 50% (1 articol) | 28,9% (11 articole) | 48,6% (18 articole) | 24,1% (13 articole) | 32,8% (43 articole) |
| Comportament antisocial al studenților | - | 2,6% (1 articol) | 2,7% (1 articol) | 3,7% (2 articole) | 3,0% (4 articole) |
| Activitatea Alianței Studenților | - | - | - | 1,9% (1 articol) | 0,8% (1 articol) |
| Probleme, situația sistemului de învățământ superior din Republica Moldova | - | - | - | 11,1% (6 articole) | 4,6% (6 articole) |
| În total | 2 articole | 38 articole | 37 articole | 54 articole | 131 articole |

* Dat fiind că *Flux*-ul a fost fondat în anul 1995, analizei au fost supuse doar numerele apărute în acest an.

– *pregătirea slabă a viitorilor studenți*: „Aproximativ 40/100 au fost înmatriculați cu nota 5” (Fx, 21.02.2005, p.2; 25.07.2000, p.1);

– *încălcarea dreptului studenților de a putea vota în localitatea în care își fac studiile* (Fx, 07.07.2005, p.1; 02.03.2005, p.1; 17.02.2005, p.1; 10.02.2005, p.2; 02.02.2005, p.1; 21.01.2005, p.2; 13.01.2005, p.1);

– *șomajul în rândul tinerilor absolvenți*: „absolvenții instituțiilor de învățământ superior șomează” (Fx, 07.02.2005, p.2);

– *închiderea unor instituții de învățământ*, în special din Găgăuzia: „studenții găgăuzi sunt împotriva lichidării unui centru universitar din Ceadâr-Lunga” (Fx, 18.07.2005, p.2; 02.09.2005, p.1);

– *mrejele programului Work and Travel*, prin care unii studenți au fost amăgiți de unele companii încadrate în acest program (Fx, 18.03.2008, p.5; 9.09.2008, p.3);

– *corupția în cadrul instituțiilor de învățământ* (Fx, 6.03.2008, p.1; 24.07.2008, p.1-2; 07.02.2008, p.6; 9.06.2005, p.4);

– *comportamente distructive*, cum ar fi fumatul (Fx, 3.06.2008, p.2);

– *dificultatea muncii academice a studenților*: „noul sistem a îngreunat foarte mult munca studenților, deoarece, deși s-a modificat termenul, volumul a rămas același” (Fx, 23.12.2008, p.6).

Analiza tematicilor abordate în *Flux* scoate în evidență că jurnaliștii de la această publicație, comparativ cu cei de la *Moldova Suverană*, au adus în atenția opiniei publice probleme noi pe care *Moldova Suverană* nu le-a reflectat, cum ar fi închiderea unor instituții de învățământ, impactul Procesului de la Bologna asupra învățământului superior, situația programelor Work and Travel etc. În același timp, *Moldova Suverană* a reflectat un șir de probleme importante pe care *Flux*-ul nu le-a abordat, spre exemplu: lipsa tehnicii performante în instituțiile de învățământ superior, lipsa

literaturii în limba română în bibliotecile universitare, starea de sănătate a studenților, tematici abordate în special în anul 1990.

În cadrul abordării diverselor problematici în ziarul *Flux* putem contura unele caracteristici ale studenților, care, ca și în cazul ziarului *Moldova Suverană*, pot fi divizate în două grupe: **caracteristici pozitive** prin care studenții sunt văzuți ca:

– *persoane care iubesc distracția sănătoasă*: „tineri însetați de distracție” (Fx, 19.02.2008, p.6);

– *persoane deștepte, cu perspective*: „tinerii moldoveni „ași” la jocurile intelectuale” (Fx, 24.06.2008), „studenți cu reușită academică deosebită” (Fx, 17.06.2008, p.1-2; 15.07.2008, p.3);

– *persoane promotoare a țării*: „tinerii (Alianța Studenților din Moldova) moldoveni încearcă să ducă țara în Europa” (Fx, 15.04.2008, p.5);

– *militanți pentru pace în lume* (Fx, 15.07.2008, p.3; 08.07.2008, p.1);

– *persoane curajoase*, în special atunci când ne referim la studenții cu dizabilități: „curajul tineresc distruge mentalitatea sovietică”, „50 de tineri cu deficiențe fizice au fost reintegrați în cadrul instituțiilor de învățământ superior” (Fx, 22.01.2008, p.1);

– *persoane cu inițiativă civică*: „căminul nr.10 al UTM a fost sfințit” (Fx, 18.03.2008, p.5);

– *persoane decise*: „ieri protestele din Chișinău au arătat că studenții nu vor să se astâmpere” (Fx, 19.04.2000, p.1).

Caracteristicile negative evidențiază faptul că studenții sunt:

– *persoane pe care nu-i interesează orele de curs*: „studenții nu frecventează orele” (Fx, 07.02.2008, p.6);

– *persoane care mereu se gândesc să se răzvrătească*: „studenții nu se gândesc la carte, ci la greve” (Fx, 5.09.2000, p.1);

– *persoane protestare*: „peste 12000 de studenți ai instituțiilor de învățământ superior din Chișinău au blocat bulevardul Ștefan cel Mare. Ei și-au exprimat protestul împotriva deciziei

municipalității de a anula înlesnirea de care s-au bucurat până acum – de a călători gratis în transport public.” (Fx, 21.04.2005, p.2);

– *persoane manipulate de forțe politice*: „Filat bagă studenții cu hurta în listele formațiunii sale” (Fx, 25.04.2008, p.2);

– *persoane sărace*: „Guvernul unge ochii studenților cu burse cârpite” (Fx, 03.02.2005, p.1);

– *persoane mai puțin înțelepte*: „tineri care nu au măsele de minte” (Fx, 19.04.2000, p.1);

– *persoane delincvente*: „...student la Facultatea de instrumente populare a Universității de Arte s-a conectat ilicit la telefonul rectorului și a beneficiat timp de 1 an de convorbiri interurbane în sumă de 18229 lei” (Fx, 10.10.2000, p.2).

În unele articole publicate în ziar sunt abordate probleme, precum formalismul cu care sunt tratați tinerii de către autorități și șomajul în rândul absolvenților de instituții de învățământ superior, în acest sens jurnaliștii încercând să atragă atenția opiniei publice asupra acestor lacune ale sistemului social-politic:

– *o categorie aflată în vizorul autorităților doar formal*: „ani la rând tinerii au fost proiecte și umpluturi pentru strategii și planuri naționale; din păcate, nu s-au îndeplinit indicatorii” (Fx, 17.11.2008, p.3);

– *potențiali șomeri*: „Moldova, doldora de șomeri cu diplomă” (Fx, 15.01.2008, p.3; 7.07.2008, p.5; 07.02.2005, p.2).

Analiza comparativă a articolelor din ziarele *Flux* și *Moldova Suverană* denotă faptul că studenții sunt caracterizați univoc prin prisma trăsăturilor care nu-i avantajează, chiar dacă alături de ceilalți tineri aceștia reprezintă o forță socială.

Ziarul *Tineretul Moldovei* a publicat în paginile sale pe parcursul a 4 ani doar 38 de articole la tema ce vizează tineretul studios, cele mai multe fiind în anul 2000 (*a se vedea* Tabelul 8). Suprafața totală a articolelor a fost de 16554,47 cm², cea mai mare suprafață cuprinzând articolele publicate în anul 1995 (6995,5 cm²).

Tabelul 8

Frecvența abordării tematicii tineretului studios în paginile ziarului *Tineretul Moldovei**

| Tematica/anul | Anul 1990 | Anul 1995 | Anul 2000 | Anul 2005 | În total |
|--|-----------------------|-----------------------|------------------------|------------------------|---------------------------------------|
| Admiterea în instituțiile de învățământ superior | - | 10% (2 articole) | 21,5% (3 articole) | - | 13,2% (5 articole) |
| Hotărâri de Guvern cu privire la studenți | 100% (2 articole) | - | 7,1% (1 articol) | 11,1% (1 articol) | 10,5% (4 articole) |
| Probleme ale studenților | - | 90% (11 articole) | 42,9% (6 articole) | 77,8% (7 articole) | 63,2% (24 articole) |
| Studenții ca victime ale unor neînțelegeri/incidente | - | - | 7,1% (1 articol) | - | 2,6% (1 articol) |
| Reușite ale studenților | - | - | 14,3% (2 articole) | - | 5,3% (2 articole) |
| Activitatea Alianței Studenților din Moldova | - | - | - | 11,1% (1 articol) | 2,6% (1 articol) |
| Probleme, situația sistemului de învățământ superior din Republica Moldova | - | - | 7,1% (1 articol) | - | 2,6% (1 articol) |
| În total | 2 articole | 13 articole | 14 articole | 9 articole | 38 articole |

* *Tineretul Moldovei* a fost editat până în anul 2006.

Analiza tematicilor abordate la tema studiată scoate în evidență faptul că diversitatea cea mai mare a tematicilor este întâlnită în paginile ziarului în anul 2000, proporția cea mai mare înregistrând-o articolele ce reflectau următoarele probleme ale studenților:

– *traiul în cămin*, în special foamea pe care o duc studenții: „foamea – ca lecție de bază, dar ca și oră facultativă”, „cam așa locuiesc astăzi studenții în cămine: unul învață, altul prăjește cartofi. Și ce-i rău în asta? Doar sunt împreună, precum și-au dorit” (TM, nr.40, 9.12.1995, p.5; nr.20, 22.07.1995, p.4), „cum e viața de student?” (TM, nr.3, 03.02.2005, p.3);

– *greva studenților*: „forțele politice extremiste din Apus au făcut din voi un scut înspăimântător. Ținându-l înaintea lor, aceste forțe au declanșat ofensiva generală împotriva neamului nostru” (TM, nr.15, 22.04.1995, p.4), „toamna se numără greviștii” (TM, nr.20, 22.07.1995, p.4), „110 studenți au fost bătuți crunt și băgați la rece” (TM, nr.17, 22.04.2000, p.5);

– *starea de sărăcie în care trăiesc studenții*: „studenții nu au bani și devin actori” (TM, nr.38, 25.11.1995, p.5), „Studențimea: reverii și realități. Bursa și nevoile” (TM, nr.42, 23.12.1995, p.2), „studentele vor să se îmbrace „șic”” (TM, nr.7, 12.02.2000, p.1), „studenții ucraineni cer ultimativ o viață nouă” (TM, nr.13, 11.03.2000, p.2), „bursa este de a sprijini financiar studentul pe parcursul anilor de studii. Nu poate fi neglijat faptul că bursa reprezintă un stimulent pentru sporirea performanțelor academice” (TM, nr.4, 10.02.2005, p.3);

– *viața de familie a studenților* (TM, nr.24, 19.08.1995, p.4);

– *lipsa de interes din partea studenților față de obținerea cunoștințelor*: „atât timp cât tânărul refuză efort asupra lui însuși și acceptă să fie superficial – idei de-a gata, răspuns pentru notă, notă pentru diplomă – este sortit speranțelor și resemnărilor nesfârșite. Iar

la bătrânețe se va alina cu „eram tânăr și prost” (TM, nr.17, 23.05.1995, p.4);

– *comportamentul electoral al studenților*: „studenții vor merge la urnele de votare” (TM, nr.6, 24.02.2005, p.2);

– *șomajul în rândul studenților*: „un număr mare de tineri, aflați în șomaj, au fost înregistrați și de agențiile teritoriale pentru ocuparea forței de muncă” (TM, nr.6, 24.02.2005, p.2);

– *plecarea studenților peste hotare*: „tot mai mulți tineri optează pentru o plecare definitivă peste hotare” (TM, nr.6, 24.02.2005, p.2);

– *situația tinerilor din Transnistria*: „primul și, cred, cel mai important motiv ce m-a adus la Chișinău este acela că în Tiraspol nu există facultatea pe care o fac acum” (TM, nr.3, 03.02.2005, p.3).

Comparativ cu celelalte două ziare analizate, *Tineretul Moldovei* s-a marcat prin reflectarea unor probleme ce nu se regăsesc în paginile lor, cum ar fi situația tinerilor studenți din Transnistria, plecarea studenților peste hotare, viața de familie a studenților. De asemenea, una dintre trăsăturile distincte ale abordării temei analizate în paginile ziarului *Tineretul Moldovei* este faptul că din toate trei ziare doar acest ziar plasează în paginile sale articole cu referire la problema autoidentificării studenților. Astfel, în unul din ele se menționează că „am putea despărți studenții în două grupări – cei născuți la oraș și cei născuți în localitățile rurale. Primii se autoidentifică „блатные” sau „пацаны с понятиями”, cei din urmă fiind porecliți „быки”, „лохи”, „ослы” (TM, nr.25, 26.08.1995, p.5).

O altă caracteristică a articolelor publicate în acest ziar, în special în anul 2005, ține de analiza problemelor din perspectiva politicului fără a fi o prezentare echidistantă a situației studenților. În același context, analizând situația studenților, jurnaliștii de la *Tineretul Moldovei* îi caracterizează ca persoane care nu au nevoie de prea multe pentru a trăi: „un student nu are nevoie de prea multe pentru a se simți bine, înțelegerea și ajutorul de la conducere le este

îndeajuns” (TM, nr.6, 24.02.2005, p.2), ceea ce diminuează necesitățile, dar și rolul acestei categorii de populație în societate. Caracteristicile atribuite studenților în ziarul *Tineretul Moldovei* pot fi dispersate, de asemenea, în două categorii opuse.

Caracteristicile pozitive includ însă puține calificate:

– *persoane binevoitoare*: „tinerețea și bunăvoința studenților au transformat cele câteva zile de vizită ale colegilor americani într-o adevărată sărbătoare” (TM, nr.22, 27.05.2000, p.2).

Caracteristicile negative sunt mult mai numeroase în cazul ziarului *Tineretul Moldovei*, printre ele fiind regăsite:

– *grup lipsit de solidaritate*: „între ei nu există unitate, divulgându-se unul pe altul în mijlocul străzii” (TM, nr.25, 26.08.1995, p.5);

– *persoane care au degradat din punct de vedere moral*: „degradarea spirituală și morală a tineretului se datorează educației primite în cei 7 ani de acasă” (TM, nr.25, 26.08.1995, p.5), „puțină moralitate nu strică” (TM, nr.4, 10.02.2005, p.2);

– *gloată*: „tineretul este cea mai scandaloasă mișcare a oricărei generații” (TM, nr.24, 19.08.1995, p.5), „La noi, dacă cineva spune că e grevă – toți se pornesc cu cârdul din urmă. Unul vrea limbă, altul vrea bursă, al treilea nici măcar nu știe ce vrea” (TM, nr.20, 22.07.1995, p.4);

– *persoane care nu înțeleg viața și rostul ei*: „Tinerii nu pot ceda nimic de la ei; sperând că viața este supremă satisfacție, ei luptă „cu stângul” pentru fiecare particulă a existenței” (TM, nr.24, 19.08.1995, p.5);

– *persoane indiferente față de propria soartă*: „tineretul între nevroză și indiferență” (TM, nr.17, 23.05.1995, p.4);

– *persoane dornice de a se răzvrăti*: „în ultimii ani grevele studențești au intrat în tradiție. Nu-i an fără greve. Ba e frig în cămine, ba bursa e mică, și, înflăcărați, o mulțime de tineri ies în stradă protestând” (TM, nr.20, 22.07.1995, p.4);

– *persoane delincvente*: „studentele vor să se îmbrace „șic”. Fetele au fost întotdeauna tentate să economisească pentru a-și procura o haină mai în vogă. O studentă de la USM a ieșit din magazin cu blugii noi fără să-i plătească și a fost dată pe mâna poliției” (TM, nr.7, 12.02.2000, p.1);

– *persoane manipulate*: „studenți manipulați de „forțe din umbră” (TM, nr.17, 22.04.2000, p.1), „revolta tineretului studios din ultimele zile e o marionetă nevinovată în mâinile celor de la putere” (TM, nr.17, 22.04.2000, p.1);

– *forță distrugătoare*: „furia studentească a ieșit de sub control”, „studenții au stricat primăria și troleibuzele, au făcut bardac în capitală” (TM, nr.17, 22.04.2000, p.1).

Ca și în cazul ziarului *Flux*, în paginile *Tineretului Moldovei* sunt analizate câteva probleme ce afectează poziția socială a studenților și formarea propriei identități, anume:

– *persoane sărace*: „fără burse, cu părinți săraci și fără salarii sau pensii, marea parte a studențimii s-a simțit violată democratic” (TM, nr.17, 22.04.2000, p.1);

– *persoane care sunt afectate cel mai mult de crize*: „tinerii, categoria de populație care este cel mai grav afectată de schimbările provocate de tranziție, sunt puși în fața unor riscuri economice, sociale și politice” (TM, nr.6, 24.02.2005, p.2).

Analiza articolelor apărute în *Tineretul Moldovei* ne determină să conchidem că în paginile ziarului respectiv studenților li s-au atribuit mai des trăsături negative decât pozitive, ceea ce reprezintă o atitudine unilaterală față de această categorie socială. Dacă e să sumăm toate caracteristicile pe care le-au atribuit jurnaliștii studenților în materialele publicate, atunci observăm că studenții sunt mai des caracterizați din punct de vedere negativ decât pozitiv, ceea ce influențează opinia și imaginea publică privind tineretul studios (*a se vedea* Tabelul 9).

**Ierarhia caracteristicilor atribuite studenților
în materialele analizate**

| Caracteristici pozitive | Caracteristici negative |
|---|--|
| Dornici de a cunoaște mai multe | Obraznici |
| Activi, cu spirit de inițiativă | Ușor manipulați |
| Interesați de țară și de situația din alte țări, promotori ai țării | Ușuratici |
| Receptivi la schimbări | Necinștiți |
| Isteți | Rebeli |
| Capabili să aducă schimbări | Masă dezorganizată |
| Maturi din punct de vedere politic | Neintelenți, neînțelepți, pseudoînvățați |
| Dornici de a se distra | Neinteresati de ore, de viața lor, de viitor |
| Înțelepți și intelenți | Protestatari, rebeli |
| Militanți pentru pace | Săraci |
| Curajoși | Potențialii șomeri |
| Binevoitori | Delincvenți |
| Hotărâți | Nesolidari |
| | Degradați din punct de vedere moral |
| | Forță distrugătoare |
| | Afectați cel mai mult de crize |

În același context, s-a încercat să se determine tendința de prezentare a tematicii în fiecare articol, ceea ce a permis calcularea indicelui de analiză a tendinței (*a se vedea* Tabelul 10) în perioada respectivă (1991-2008)*.

Astfel, în urma calculării indicelui tendinței pentru fiecare ziar, am putea afirma că atitudinea promovată în materialele publicate de jurnaliștii de la *Moldova Suverană* este una neutră.

* $AT = F - D/L$, unde AT – indicele de analiză a tendinței, F – numărul de unități favorabile, D – numărul de unități defavorabile, L – numărul de unități în legătură cu tema.

Paradoxal lucru, dar tendința articolelor din ziarul *Tineretul Moldovei* este una negativă. Articolele din ziarul *Flux* au înregistrat o tendință pozitivă.

Tabelul 10

Indicele tendinței articolelor publicate în ziarele analizate

| Anul/ Indicele de analiză a tendinței | <i>Moldova Suverană</i> | <i>Flux</i> | <i>Tineretul Moldovei</i> |
|--|------------------------------------|--------------------|--------------------------------------|
| Anul 1990 | 0,14 | - | 0 |
| Anul 1995 | -0,22 | 1 | -0,54 |
| Anul 2000 | 0,12 | 0 | -0,14 |
| Anul 2005 | 0,06 | 0,13 | 0,22 |
| Anul 2008 | -0,04 | 0,33 | - |
| Media indicelui de analiză a tendinței | 0,01 | 0,36 | -0,11 |
| Indicele de tendință per ziar pentru întreaga perioadă analizată | 0 | 0,19 | -0,18 |

Sursa: Studiul „Portretul social al studentului reflectat în presa scrisă”.

Analiza materialelor publicate în ziarele nominalizate *supra* demonstrează că problematica vieții studentești este abordată mai frecvent fie în cazul când au loc întâlniri ale oficialilor cu grupe de studenți, fie în contextul unor evenimente, cum ar fi protestele studentești sau perioadele electorale. Dacă jurnaliștii de la *Tineretul Moldovei* și *Moldova Suverană* au prezentat studenții într-o formă tendențioasă, atunci cei de la *Flux* au încercat să fie nepărtinitători în descrierea acțiunilor studenților, cu excepția a două articole (Fx, 19.04.2000, p.1; 5.09.2000, p.1). În plus, reflectarea problemelor studenților sau a succeselor lor nu se face în nici un ziar cu ocazia Zilei Internaționale a Studentului, cu excepția anului 2005, când în paginile ziarului *Moldova Suverană* s-a făcut, tangențial, referire la această sărbătoare.

Analiza de conținut a ziarelor *Moldova Suverană*, *Flux* și *Tineretul Moldovei* ne permite să concluzionăm că presa scrisă a

evidențiat în mare parte aspectele negative ale personalității studenților, conturându-se o heteroidentificare negativă. Mai puțin au fost abordate asemenea probleme stringente ale studenților, cum ar fi: lipsa locurilor de muncă bine remunerate, problemele financiare cu care se confruntă aceștia pe parcursul anilor de studii, problema locuinței etc., unele dintre ele fiind doar tangențial analizate în *Flux* și în *Tineretul Moldovei*. O asemenea abordare poate crea în societate o atitudine disprețuitoare față de studenți, iar, în consecință, o denegrare a însuși sistemului de învățământ superior din țară, care nu ar fi capabil să educe și să formeze o generație de succes.

III. ASPECTE ALE CONSTITUIRII IDENTITĂȚII SOCIALE A STUDENTULUI

Factori și condiții de formare a identității sociale

*Rolul învățământului superior în formarea personalității
studentului*

*Influența grupurilor de apartenență asupra constituirii identității
sociale a studentului*

Cultura grupului studențesc

*Rolul valorilor împărtășite de către studenți în cristalizarea
identității sociale*

3.1. Factori și condiții de formare a identității sociale

Fiind definită în științele socioumanistice prin identificarea persoanelor cu grupuri sau categorii sociale (vârstă, sex, clasă, etnie etc.), *identitatea socială* cuprinde un șir de alte dimensiuni decât cea a raportării la colectivități. Ea este produsul unui proces contradictoriu în care se construiesc interacțiuni individuale, practici sociale obiective și reprezentări subiective. În continuare vor fi prezentați și analizați factorii care determină constituirea identității sociale cu referire la tineretul studios.

Literatura în domeniu indică faptul că producerea și afirmarea identității sociale se realizează prin intermediul proceselor complementare de identizare și de identificare. Prin procesul de *identizare* actorul social se diferențiază, tinde să devină autonom, să se afirme ca individualitate, iar prin cel de *identificare* actorul social

tinde să se integreze într-un ansamblu mai vast (grup social, comunitate, clasă socială, națiune)¹⁰⁵.

Identificarea este doar una dintre variabilele ce intervin în explicarea și predicția conduitelor umane, variabilă subsumabilă conceptului mai larg de personalitate, care, în relație cu cel de situație, poate fi inclus în ecuația de descriere a comportamentului uman:

$$C = f(P \Leftrightarrow S),$$

unde: **C** – comportament uman; **P** – factori de personalitate; **S** – situația, săgețile indicând interacțiunea dintre cele două entități¹⁰⁶.

Procesul de identificare este unul complex, care înglobează în sine *autoidentificarea* și *heteroidentificarea*. De regulă, indivizilor nu le convine să constate o distanță mare între ceea ce cred ei despre dâșii că sunt, cu ce și cu cine se identifică (autoidentificarea) și cum sunt identificați din exterior (heteroidentificarea). Astfel că prin multiple feed-back-uri au loc ajustări și corectări continui ale autoidentificării și heteroidentificării.

Unii cercetători menționează că procesul de autoidentificare în grup poate fi diferit, fiind vorba de 2 modele de autoidentificare: monocentrism și policentrism. În primul caz, majoritatea celor din grup se concentrează în jurul unora și aceluși semne de identificare, incluzându-se în același spațiu social. În al doilea caz, semnele de identificare poartă un caracter diferit și autoidentificarea are loc în cele mai diverse situații.

Pedagogul J.S.Bruner arată că fenomenul identificării corespunde puternicei tendințe a omului de a-și modela Eul și

¹⁰⁵ A se vedea: Derlega V.J., Winstead B.A., Jones W.H. *Personality. Contemporary Theory and Research*. - Chicago: Nelson-JHall Publishers, 1991, p.371-372.

¹⁰⁶ A se vedea: Iluț P. *Identitatea multiplă și condiția cognitiv-axiologică a studentului* // Sociologie Românească, 1999, nr.3, p.40.

aspirațiile după o altă persoană: „Modelele de identificare sunt alese de cele mai multe ori dintre persoanele care controlează puținele resurse psihologice, pe care le dorim mai mult: dragostea, aprobarea, sprijinul. Termenul de identificare este rezervat, de obicei, acelor puternice atașamente, în care se investește un mare volum de emoții. Există, însă, și forme mai „blânde” de identificare, care sunt și ele importante atât în cursul copilăriei, cât și după trecerea ei”¹⁰⁷.

Desigur, valoarea actului identificării diferă, sub raportul conținutului său, de la un individ la altul, în funcție de o serie de factori, specifici personalității celui care realizează actul identificării. Astfel, particularitățile sistemului propriu de convingeri și valori, modul personal de percepere și interpretare a situațiilor obiective exterioare, nivelul de aspirații individuale, educația și experiența de viață a individului reprezintă, de regulă, sisteme referențiale prin intermediul cărora persoana respectivă prospectează și apreciază critic faptele și evenimentele înconjurătoare. Situațiile curente de viață arată, în această privință, că există persoane care realizează identificări de ordin superior, care au darul de a înălța sub raport spiritual și moral modele comportamentale oferite de alții. Există, însă, și persoane needucate sau greșit condiționate, cu un sistem de convingeri și valori deficitare, care se orientează cu precădere spre aspecte de viață și de personalitate întâmplătoare, superficiale, egoiste.

Cercetătorul român P.Mureșan a desprins, cu claritate, din multitudinea factorilor, care facilitează apariția și dezvoltarea fenomenului identificării, pe cei mai importanți:

– obținerea, din partea persoanei care este aleasă drept model, a stimei și buneii aprecieri a acesteia;

¹⁰⁷ A se vedea: Rudică T. *Maturizarea personalității*. - Iași: Junimea, 1990, p.113-114.

- evitarea primirii unor admonestări sau chiar „pedepse” din partea „persoanei reprezentative”;
- „invidia” (o persoană anume este aleasă ca model, deoarece se constată că ea beneficiază curent de frumoase aprecieri și recompense din partea celor din jur);
- „puterea socială”: o persoană este preferată și imitată pentru că are privilegiul (puterea) de a oferi recompense;
- „similitudinea” cu propriile însușiri: o persoană este aleasă ca model, deoarece se consideră că aceasta are una sau mai multe trăsături similare cu cele proprii;
- „întărirea secundară”: se preferă o persoană anume, deoarece aceasta are obiceiul de a răsplăti întotdeauna pe cei care o agreează și care au ales-o drept model.

Reieșind din cele expuse anterior, deducem că formarea identității sociale presupune decuparea unor modele sociale, care ulterior sunt dezvoltate de persoană.

Pentru antropologul american E.Erikson, formarea identității sociale pune în joc procese de reflecție și de observație simultane. Acestea sunt procese active la toate nivelurile funcționării mintale, prin care individul se judecă el însuși prin prisma modului în care alții îl evaluează în comparație cu ei înșiși și prin intermediul unei tipologii pe care ei o consideră semnificativă. În același timp, individul judecă modul lor de a gândi în lumina felului său personal de a se percepe, în comparație cu ei și cu categoriile care, în ochii săi, sunt investite cu prestigiu.

E.Erikson a dezvoltat o perspectivă comparabilă, fundamentând conceptul de identitate pe interacțiunea dintre mecanismele psihologice și factorii sociali. Astfel, sentimentul de identitate rezultă, pe de o parte, dintr-o tendință inconștientă a subiectului de a stabili o continuitate în experiența sa subiectivă și de a căuta un sentiment de unitate și coerență, pornind de la multitudinea de identificări din copilărie. Pe de altă parte,

sentimentul de identitate se sprijină pe identificările cu modelele propuse de grupurile sociale, cărora subiectul le aparține. Identificarea apare, astfel, a fi reciprocă: grupul recunoaște individul ca pe un membru al său, iar individul se recunoaște în modelele identificatorii propuse de grup¹⁰⁸. Din această perspectivă, conceptul de identitate pare să trimită concomitent la:

- un sentiment conștient al specificității individuale;
- un efort inconștient care tinde să realizeze continuitatea experiențelor trăite;
- participarea individului la idealurile și modelele culturale ale grupului, acestea fiind evaluate pozitiv.

E.Erikson subliniază faptul că identitatea nu este o sumă a acestor diferite forme de identificare, ci constituie o sinteză dinamică ce rezultă dintr-un proces de asimilare și acomodare a acestor identificări și din interacțiunea dintre dezvoltarea personală și influențele sociale. El postulează că dezvoltarea identității implică o sinteză a identificărilor mai importante care au loc în procesul socializării. Treptat, identitatea se îmbogățește prin intermediul identificării cu grupuri mai largi, cu noi angajamente culturale și poziții sociale.

Constituirea și formarea identității comportă o relație ce cuprinde două variabile sau componente care interrelaționează și se influențează reciproc (*a se vedea* Figura 6).

E.Erikson a arătat că perioada tinereții se construiește în jurul „crizei” (conflictelor) de identitate, care constă dintr-o serie de alegeri sociale și individuale, de identificare și apreciere individuală. Această criză apare, după E.Erikson, în adolescență și se manifestă până la vârsta de 18-20 de ani. În această perioadă are loc o intensificare a ciocnirilor sau confruntărilor cu mediul social, care

¹⁰⁸ A se vedea: Turliuc M.N. *Imaginar, identitate și reprezentări sociale*. - Iași: Universitatea „Alexandru Ioan Cuza”, 2004, p.94-95.

impune anumite schimbări la nivelul personalității umane. Identitatea semnifică pentru adolescent și tânăr cunoașterea pe sine însuși și evitarea confundării Eu-lui. Mai ales că în această perioadă tânărul își lărgește rețeaua socială de interacțiuni, face parte din multiple grupuri sociale, își alege grupurile din care va face ulterior parte, comparativ cu perioada copilăriei când numărul alegerilor este redus. Dacă tânărul nu reușește să confrunte aceste situații, la el se formează o identitate neadecvată, a cărei dezvoltare poate îngloba patru caracteristici:

- neacceptarea relațiilor sociale;
- imposibilitatea de a-și formula scopuri bine stabilite pentru viitor, teama de schimbare și de trecere a timpului;
- nedezvoltarea abilităților de creație, imposibilitatea de a-și mobiliza resursele interioare și de a se axa asupra unei activități;
- formarea unei „identități negative”, refuzul de a se autoaprecia și alegerea unor modele negative de comportament¹⁰⁹.

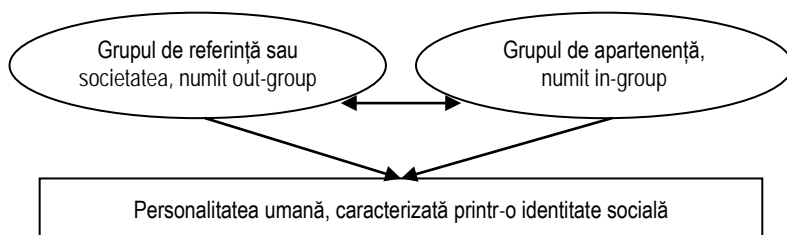


Fig.6. Formarea identității sociale

După vârsta de 20 de ani până la 30 de ani, perioada tânărului adult, principala sarcină este obținerea unui grad de intimitate, ca opus al rămânerii în izolare. În concepția lui E.Erikson, intimitatea reprezintă abilitatea de a fi aproape de cineva, ca iubit, prieten sau participant în societate. În această perioadă pot să apară două stări,

¹⁰⁹ A se vedea: Mishel W. *Introduction to personality*. - New York: Holt, Rinehart and Winston Inc., 1971, p.11-54.

pe care E.Erikson le consideră dăunătoare individului: *dezordonarea*, adică de a deveni intim prea liber, ușor, fără o implicare profundă, și *excluderea*, care se referă la tendința de a se autoizola de la dragoste, prietenie și comunitate¹¹⁰.

Analizând caracteristicile de mai sus, putem conchide că formarea identității sociale comportă o relație ce cuprinde două variabile sau componente care interrelaționează și se influențează reciproc: *grupul de apartenență*, numit in-group, și *grupul de referință* sau out-group-ul, în dependență de care sunt delimitate „identitatea personală” și „identitatea socială”. Prin Figura 7 vom reflecta structura identității sociale și delimitarea celor două concepte (identitate personală și identitate socială)¹¹¹:

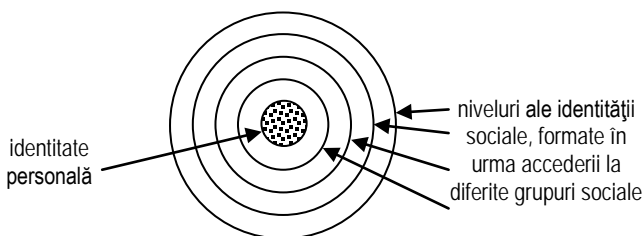


Fig.7. Reprezentarea schematică a structurii identității sociale

Potrivit acestei structurări, preluate de la cercetătorul M.B.Brewer, cercurile concentrice reprezintă Eu-l la diverse niveluri de inserție socială, în diferite domenii. Identitatea personală (cercul mic din centrul figurii) este acea parte individualizată a Eu-lui ce include calitățile unice ale persoanei, care o fac să fie diferită de

¹¹⁰ A se vedea: Stoica H., Cifor I. *Dezvoltarea personalității - Erik Erikson*. // [http://www.dppd.utcluj.ro/dppd/database/Dezvoltarea_personalitatii - erik erikson.pdf](http://www.dppd.utcluj.ro/dppd/database/Dezvoltarea_personalitatii_-_erik_erikson.pdf), p.2.

¹¹¹ A se vedea: Lungu O. *Identitate socială și grupuri de referință la studenți*. - În: Neculau A. (coord.) *Câmpul universitar și actorii săi*. - Iași: Polirom, 1997, p.291.

oricare alta în majoritatea contextelor sociale. Identitățile sociale (cercurile mai mari, concentrice) reprezintă acele categorizări ale Eu-lui în diferite contexte sau unități sociale, care conduc, într-un fel, la situațiile în care *Eu* devine *Noi*. Astfel, avem reprezentate mai multe niveluri ale identității sociale.

Faptul că cercurile sunt reprezentate concentric este extrem de important pentru modelul teoretic al identității sociale, sugerând ideea că aceasta este dependentă de contextul în care se găsește actorul social. Astfel, la oricare nivel de categorizare ne-am situa (mai aproape sau mai departe de identitatea personală), cercul imediat următor, mai mare, va reprezenta cadrul de referință pentru identitatea socială din acel context.

Exemplul analizat în continuare ilustrează modul în care identitatea socială și personală depind de contextul social. Vom supune analizei identitatea personală și nivelurile identității sociale ale unui student de la anul II, specialitatea Sociologie. La nivelul identității personale regăsim calitățile unice ale persoanei respective, astfel încât identitatea personală va include acele calități și informații despre individ care îl deosebesc de toți ceilalți. Identitatea socială cea mai apropiată de cea personală este cea a colegilor de grupă, studenți la anul II de la specialitatea Sociologie. Deci, identitatea personală este pusă în contrast cu identitatea socială cea mai apropiată, astfel încât una fără alta nu ar avea sens.

Următorul nivel al identității sociale a persoanei respective este reprezentat de categoria *student la Sociologie la Universitatea de Stat din Moldova, indiferent de anul de studii*. Deci, identitatea socială de referință este în acest caz totalitatea studenților de la celelalte specialități din cadrul USM. Astfel, persoana respectivă și colegii săi au devenit un tip de entități ale unei unități. În așa fel, putem continua cu menționarea identităților personale și a celor sociale corespunzătoare până vom ajunge la un nivel general: acela de *ființă umană* (ultimul cerc din Figura 7).

În urma acestei analize putem menționa că:

- identitatea socială și cea personală sunt puse în contrast una cu cealaltă în definirea unei personalități;
- identitatea personală și cea socială se extind sau se restrâng, în funcție de context.

Atunci când o persoană este pusă în situația de a se descrie pe sine însăși, ea nu face decât să își pună în evidență caracteristicile identității personale, iar atunci când se referă la descrierea unui grup din care face parte, ea face apel la trăsături ale identității sociale.

Concluzia ce se impune în urma analizei modelului lui M.B.Brewer este aceea că indivizii sunt supuși unor forțe antagoniste, în special cauzale sau motivaționale, atunci când aceștia încearcă să se formeze ca personalitate: *nevoia de a fi unici și trebuința de a fi asemănători cu ceilalți*.

După cum se poate observa, identitatea individuală și cea socială nu pot fi despărțite, căci identitatea personală este nu altceva decât o însușire subiectivă a identității sociale. Conștiința unui actor social despre el însuși este marcată de categoriile de apartenență și de situațiile de relație cu celălalt. În același timp, multiplele dimensiuni ale identității sociale sunt mai mult sau mai puțin investite cu sens conform personalității subiectului.

Principiul constitutiv al identității este sistemul de diferențiere și de opoziție binară între Eu și non-Eu, același și celălalt, pozitiv-negativ, bine sau rău. Prin intermediul incluziunilor și al excluziunilor, acest sistem ar permite constituirea identității sociale (opoziția noi/ei); prin intermediul asimilărilor și al diferențierilor este posibil să se stabilească identitatea personală (opoziția Eu/non-Eu).

Studierea identității sociale ne permite să elucidăm aspectele de dezvoltare și integrare a unui grup sau individ în sistemul social existent. Identitatea socială este circumscrisă din două dimensiuni contradictorii, *prima* fiind cea a stabilității, permanenței, totalității și singularității. Cineva este cine este și rămâne astfel măcar pentru o

perioadă determinată, pentru a nu se confunda cu alții și pentru a-și etala diferența și distincția. A doua dimensiune este a procesului devenirii și căutării identității sociale, a personalizării acelei identități mereu căutate și inventate.

Identitatea socială este concomitent expresie a coerenței sinelui și a sensului vieții, o construcție permanentă a sinelui confruntat cu evenimentele sociale și ale propriei vieți. Identitatea socială se relevă în contexte și situații concrete de viață, care cheamă identificarea proprie și în relație cu alții¹¹².

Astfel, formarea identității sociale reprezintă un proces complex ce este dependent de condițiile sociale și de poziția individului în comparație cu grupul de apartenență și cel de referință. În acest sens, de forma identității sociale va depinde evoluția grupurilor, iar ulterior – a societății.

Studiile asupra identității sociale sunt strâns legate de cercetările asupra rolurilor sociale, asupra pozițiilor ocupate de un individ într-o societate. Această concepție este foarte clar explicită la cercetătorii americani T.R.Sarbin și V.L.Allen, pentru care „identitatea socială ar fi o parte a procesului Eu-lui, reprezentând cognițiile ce decurg din plasarea în ecologia socială”¹¹³. Pentru acești autori, stabilirea unui rol trebuie considerată o variabilă independentă, exercitând o influență asupra altor aspecte ale conduitei, mai ales asupra identității sociale: *cele 3 dimensiuni ale identității sociale ar fi deci statutul, valoarea și implicarea.*

Statutul reprezintă poziția, locul ocupat în structura socială. Dacă rolul permite plasarea unei persoane pe o dimensiune de statut, el permite și evaluarea acestei persoane, plasarea ei pe o dimensiune evaluativă. Cu cât implicarea unui individ într-un rol va fi mai

¹¹² A se vedea: Vlăsceanu L. *Sociologie și modernitate. Tranziții spre modernitatea reflexivă.* - Iași: Polirom, 2007, p.149-152.

¹¹³ A se vedea: Turliuc M.N. *Imaginar, identitate și reprezentări sociale.* - Iași: Universitatea „Alexandru Ioan Cuza”, 2004, p.40.

importantă, cu atât acest rol va contribui la formarea identității sale, la constituirea unei identități sociale satisfăcătoare.

Într-o comunitate integrată cu un control social riguros, orice identitate socială este asociată cu un set de roluri. Ceea ce o persoană este, determină ceea ce ea trebuie să facă sau ceea ce alții așteaptă de la ea să facă. Identitatea și rolurile sunt cuprinse într-o matrice a determinărilor de la *a fi* spre *a face* și *a avea*. Însă, în viața socială pot fi întâlnite și situații inverse: de la *a avea* la *a face* și spre *a fi*, ceea ce reprezintă o patologie socială, care solicită corecții¹¹⁴.

Astfel, poziția socială și rolul exercitat reprezintă un factor în constituirea identității sociale, iar cu referire la studenți acestea pot fi studiate doar în contextul procesului de instruire în școala superioară. Anume aici are loc conturarea personalității viitorului intelectual, caracterizat printr-o poziție și identitate socială, la care vom reveni mai târziu.

Pe de altă parte, T.R.Sarbin și V.L.Allen indică faptul că valorile exercită un rol determinant în conturarea identității sociale, acestea ghidând comportamentul și acțiunile indivizilor. Astfel, în funcție de valorile împărtășite, orice persoană își formează propria identitate socială, după cum vom vedea – și compartimentul ulterior al lucrării.

În literatura din domeniu o atenție semnificativă este atribuită legăturii dintre identitatea socială și acțiunea socială. Spre exemplu, sociologul francez J.C.Kaufmann scoate în evidență că identitatea este una dintre cele mai importante condiții ale acțiunii sociale. Astfel, identitatea socială nu este doar o procedură reflexivă sau narativă, nu se limitează la domeniul reprezentării sau al poveștii. Rolul său cel mai important se manifestă altundeva, într-un domeniu

¹¹⁴ A se vedea: Vlăsceanu L. *Sociologie și modernitate. Tranziții spre modernitatea reflexivă*. - Iași: Polirom, 2007, p.133-137.

unde de obicei nu este situat: *condițiile de acțiune* în modernitate¹¹⁵. Cercetătorul menționează că Sinele nu poate conferi sens acțiunii sale dacă nu știe cine este, astfel că în prezent individul trebuie să-și definească propria identitate socială înainte de a acționa. În acest sens, descoperind cine este, individul va găsi o cale de a acționa. *Construirea identității sociale precede acțiunea, pentru ca apoi să derive din aceasta*. Ea apare ca o activitate cognitivă ce organizează informația necesară pentru sine în raport cu o direcție a acțiunii.

Din această perspectivă, unii autori explică eșecurile individuale în societățile în tranziție ca o consecință a eșecurilor în construcția identității sociale, care sunt cauzate de două „maladii”: cea a depresiei și cea a confuziei. *Prima maladie* este rezultatul unei explozii a libertății și a apariției unei diversități de perspective culturale, de consum, de acțiune etc. Ea se manifestă printr-o bulversare a aspirațiilor și opțiunilor, ceea ce poate conduce la o stare de inacțiune și la o continuă căutare. În această situație individul are o multitudine de scopuri, dar nici unul care să îl mobilizeze, prea multe posibilități de a acționa, dar fără nici un rezultat, ceea ce conduce individul într-o stare amorfă și depresivă. *Cealaltă maladie* are la bază confuzia valorică. Or, orice acțiune normală este condiționată de selecția în interiorul unor valori. Studiile desfășurate în rândul tinerilor scot în evidență o schimbare a valorilor: astăzi tinerii pun accentul pe valorile materiale, ca: bunăstarea materială, condiții de viață și odihnă mai bune, punând în umbră valorile spirituale. Acest fapt îi plasează pe tineri într-o poziție de agonie continuă în căutarea idealului mai mult material decât cel spiritual.

Teoria lui J.C. Kaufmann poate fi transpusă și în explicarea comportamentelor tinerilor de la 7 aprilie 2009 din Republica Moldova, care, pe de o parte, au dorit să aducă schimbarea în țară, iar, pe de altă parte, nu s-au putut organiza în a aduce această

¹¹⁵ A se vedea: Kaufmann J.C. *L'Invention de soi. Une theorie de l'identite*. - Paris: Hachette, 2004, p.173-175.

schimbare, în mare parte fiind manipulați de anumite forțe politice. Plasarea tinerilor în această poziție poate fi explicată, într-o oarecare măsură, prin faptul că ei nu au conturată o identitate socială certă sau sigură, cauzată, în opinia noastră, de sistemul social existent și de organizarea socială anterioară, în care oamenii erau ghidați în acțiunile lor, neavând multiple opțiuni în acțiune. Pe de altă parte, această identitate socială a tinerilor moldoveni este rezultatul unei slabe autoidentificări ca neam, ca națiune și ca slabă valorificare a acestora în prezent. Conform studiilor realizate de autori, patriotismul este o valoare de rang mediu atât pentru studenți, cât și pentru tinerii ce nu sunt implicați în procesul de pregătire superioară (rating – 1,81 pentru studenți și 1,16 – pentru tinerii nestudenți). De asemenea, studiile realizate stabilesc faptul că interesul pentru problemele țării și ale localității scade, în aceste condiții tinerii fiind preocupați mai mult de propria persoană, familie, prieteni decât de localitate și țară. Or, identitatea socială presupune o valorificare a grupului din care faci parte, o acțiune în vederea fortificării acestui grup, însă în rândul tinerilor există o cu totul altă situație atunci când ne referim la autoidentificarea ca moldoveni sau neam.

În concluzie menționăm că factorii care determină formarea identității sociale sunt de natură diversă – atât individuali, cât și sociali. Cu referire la tineretul studios, relevanți sunt așa factori precum: școala superioară și profesorii, grupurile de studenți, implicarea socială a studenților, orientarea valorică, interesele personale și însuși sistemul social.

Specificul construcției identității sociale este determinat de faptul că ea se face întotdeauna în termeni comparativi: prin comparație socială interpersonală sau comparație intergrupuri. În același timp, a construi o identitate înseamnă a stabili asemănări și deosebiri într-un univers conceptualizat superficial prin intervenția procesului de categorizare. Astfel, oamenii sunt impuși în a categoriza lumea prin comparație și diferențiere socială, prin aceste procese asigurându-se construcția identității.

3.2. Rolul învățământului superior în formarea personalității studentului

Învățământul, sub aspect conceptual, constituie un sistem unitar, realizat dintr-o diversitate de structuri, forme, conținuturi și tehnologii educaționale. Învățământul îndeplinește o serie de funcții generale, caracteristice oricărui proces educativ, având sarcina de formare a elevilor/studentilor în raport cu o cultură socială dată. În acest context, învățământul are semnificația unei sfere a culturii, care poate fi înțeles ca „proces de inițiere”, de către societate, a membrilor săi în modele de comportare acceptate de aceasta. Modelele de comportare sunt fixate în statuturile și rolurile sociale ale indivizilor.

Școala superioară, ca parte componentă a învățământului, este un sistem social și educativ orientat către asigurarea unui orizont de cultură profesională în domeniul ales de tânăr și către formarea deprinderilor pentru exercitarea unei ocupații intelectuale. Tradițional, învățământul universitar comportă funcția de transmitere a cunoștințelor profesionale care oferă tânărului posibilitatea de a ocupa o poziție în diviziunea muncii, de a se familiariza cu metodele științifice, utile pentru soluționarea problemelor sociale.

Școlii îi revine una dintre funcțiile de bază ce se referă la *transmiterea valorilor culturale*, de care orice societate are nevoie pentru a-și păstra și consolida identitatea.

Printre funcțiile învățământului și, în mod general, ale educației se regăsește și *funcția de integrare socială a membrilor societății*. În acest caz se poate vorbi despre două modalități pentru a asigura o bună integrare socială. Una dintre aceste concepții accentuează rolul educației pentru realizarea unei integrări reușite. Cealaltă concepție pune accentul pe rolul controlului social pentru obținerea aceluiași rezultat. În general, societățile care au un sistem educațional bine „articulat” în structurile sale reușesc să integreze social membrii săi încă în prima lor perioadă de viață.

Școlarizarea și piața muncii se află într-o strânsă relație, dar nu putem contura sensurile acestei determinări și interrelații. Un fapt însă este cert: poziția pe piața muncii și veniturile personale sunt determinate, dar nu unilateral, de nivelul de educație sau școlaritate. Studiile evidențiază faptul că riscul sărăciei scade odată cu creșterea nivelului de educație¹¹⁶.

Cercetătorul român C.Enăchescu menționează că universitatea este instituția care cultivă, descoperă, conservă și transmite adevărul; este instituția ce încarnează libertățile spirituale; este spațiul comunității intelectual-spirituale format din studenți și profesori. Ea transmite tradițiile intelectuale, spirituale și culturale, construind o mentalitate și o anumită conștiință.

Universitatea este o „familie spirituală”, în care profesorul reprezintă un model, iar studentul este discipolul ce aspiră să se identifice cu acest model. Ambii sunt interesați de a descoperi adevărul, existând între ei un dialog intelectual permanent.

Pe de altă parte, universitatea are un caracter militant, construind, formând mentalități și caractere. În ea se construiește un ideal moral, spiritual, cultural, fiind concentrat în umanism. De asemenea, universitatea este „laboratorul” în care se formează omul ca „intelectual” și ca „om de cultură”.

Cercetătorul V.Pârvan afirmă că datoria universității este de a da cultură specială în toate domeniile, de a forma caractere printr-o educație specială universitară.

Poziția școlii superioare în societatea contemporană este determinată de rolurile exercitate de aceasta și de influențele asupra studenților, reliefate în: garantarea unui nivel normal de socializare și integrare morală, asigurarea predării și însușirii moștenirii culturale,

¹¹⁶ A se vedea: Mocanu A. *Probleme sociale ale tinerilor privind procesul reformării sistemului de învățământ*. - În: *Intensificarea activității civice și autoafirmării tineretului – imperativul timpului*. - Chișinău: CE UASM, 2008, p.97.

realizarea pregătirii profesionale prin formarea abilităților și competențelor necesare îndeplinirii unor roluri și statusuri sociale, ierarhizarea membrilor din punct de vedere intelectual și social în elite și non-elite, cu alte cuvinte – în formarea unei personalități integre a tânărului.

Una dintre funcțiile sociale ale învățământului, importantă din punctul nostru de vedere, este socializarea și integrarea personalității în societate, cele mai evidente rezultate la acest capitol fiind atinse în cadrul pregătirii prin învățământul superior.

Câmpul universitar cuprinde, în mod necesar, studentul și profesorul, care sunt doi actori importanți ai procesului de instruire. Ca beneficiari ai investiției educative, studenții, pe de o parte, reprezintă componenta cea mai dinamică a parteneriatului educațional. Pe de altă parte, profesorul, ca actor al procesului instructiv-didactic, deține rolul de partener în procesul de identificare a resurselor identitare proprii fiecărui student¹¹⁷. Astfel, școala superioară contribuie prin profesori la formarea personalității studentului, conturate printr-o identitate socială.

Profesorul este cel care transmite prin mesajele sale nu doar cunoștințe studenților, dar și un model de conduită, de comunicare/limbaj, de vestimentație etc. Profesorul impulsionează studentul spre căutarea adevărului, spre acumularea de cunoștințe, fiind în același timp un model de relaționare cu cei din jur. În ochii studenților, profesorul este un model intelectual și moral pe care îl vor accepta sau îl vor respinge.

Potrivit rezultatelor studiilor empirice realizate de noi, pentru 73,3% dintre studenții intervievați profesorii reprezintă un model, dintre care 34% au doar un singur profesor-model (Studiul „*Particularități de formare a identității sociale a studenților*”,

¹¹⁷ A se vedea: Buzărnescu Ș. *Practica managerială în învățământul superior*. - București: Univers enciclopedic, 2004, p.114.

an.2007, N*700 studenți). Profesorul impulsionează studentul spre căutarea adevărului, spre acumularea de cunoștințe, fiind în același timp un model de relaționare cu cei din jur.

Înscriindu-se la un curs universitar, studenții se așteaptă la două aspecte principale: în primul rând, descoperirea și însușirea de cunoștințe științifice și de valori culturale, iar, în al doilea rând, întâlnirea cu profesorul care semnifică simbolul autorității și al prestigiului, purtătorul de cunoștințe științifice. De obicei, studenții asociază cunoștințele predate cu profesorul; ei se interesează și analizează imaginea și reputația acestuia. Opiniile studenților balansează între preferință și refuz, curiozitate și nepăsare, dorință și teamă etc. În majoritatea cazurilor, studenții vin la curs cu „impresiile” studenților precedenți. Acestea pot să se schimbe sau nu, sub influența a doi factori: *personalitatea și reputația profesorului și interesul pentru disciplina predată*.

Formarea personalității „intelectuale” a studenților pleacă de la un criteriu de referință deosebit de important: profesorul, care trebuie să fie un model pe care studenții să-l interiorizeze. Orice profesor trebuie să fie un „maestru”, care să prezinte un model academic de studiu, interes și respect pentru valorile umanității și ale științelor. El trebuie să dea răspunsuri la frământările și gândurile studenților săi. Cadrul didactic universitar trebuie să fie nucleul care atrage studenții, creând, astfel, în jurul său un grup în care să cultive dorința de a învăța, stilul de gândire și conduită intelectuală. El va fi un reper moral și intelectual, modelul valoric la care se raportează studentul¹¹⁸.

Relația pedagogică universitară este una complexă, bazată pe o atitudine intelectuală reciprocă dintre profesori și studenți. Ea își are rădăcinile în valorile intelectuale, culturale și morale, precum și în

¹¹⁸ A se vedea: Enăchescu C. *Tratat de teoria cercetării științifice*. - Iași: Polirom, 2007, p.212-213.

cele științifice. În cadrul acestei relații are loc „actul cunoașterii”. În mediul universitar studentului îi sunt indicate direcțiile de studiu al disciplinelor, i se oferă un model de gândire și acesta continuă studiul individual sub supravegherea profesorilor.

În procesul de predare universitară a disciplinelor, rolul profesorului este de a comenta informațiile științifice, trecându-le printr-un proces de selecție. Profesorul ajută studenții să înțeleagă și să interpreteze informațiile, transformând relația pedagogică în una spiritual-culturală și științifică în care se dezbate și se construiesc noi idei.

În relația academică important este dialogul dintre studenți și profesori. Studenții care nu frecventează cursurile nu sunt motivați intelectual. Cu aceeași situație se pot confrunta și profesorii care nu au audiență la cursurile predate, care nu sunt căutați și solicitați de către studenți. Dialogul universitar desemnează deschidere și dezvoltare, controverse sau acord, acceptări și respingeri, care ajută la formarea Supra-eului moral, a caracterului, stilului de a gândi și a-și organiza viața, de a-și exercita profesiunea în concordanță cu modelul profesorului, la formarea viitorului intelectual.

Relația dintre profesori și studenți este o treaptă superioară de formare a personalității, deschizând perspectiva unor posibilități de înțelegere a realității și de depășire a unor probleme. Însă, toate acestea depind de tipul de profesor.

În acest context, K.Jaspers distinge trei tipuri de profesori:

1) tipul de *profesori care învață* sau *predau principiile cunoscute*, stabilite în domeniul disciplinei lor, fără să schimbe nimic. Este o predare riguroasă didactică, însă seacă, școlărească;

2) tipul de *profesori care construiesc sisteme de gândire*, caută și descoperă sensul vieții și al omului, cei care își învață discipolii să gândească, să aibă un stil intelectual propriu;

3) tipul de *profesori creatori*, care construiesc sau imaginează domenii științifice noi, cultivă la studenți un stil de comunicare

pasională, de atragere și convingere, dar și de antrenare creatoare a acestora¹¹⁹.

G.G.Antonescu, în lucrarea „Educație și cultură”, menționează că relația dintre profesori și studenți constă din următoarele componente:

- oferă o orientare morală a studențimii către preocupări înalte, creatoare și păstrătoare de valori spirituale;
- dezvoltă, cultivă și intensifică interesele pentru activitatea științifică, dorința de cunoaștere, cercetare și descoperire;
- întărește sentimentele reciproce de stimă și afecțiune, menite să garanteze profesorilor autoritatea deplină asupra studenților, făcând din aceștia un model de referință¹²⁰.

Cercetătorul evidențiază lipsa unei legături sufletești între studenți și profesori, subliniind că „o apropiere sufletească între dascăl și elevi contribuie la orientarea morală a studențimii și la intensificarea pornirilor idealiste firești ale tineretului”. Însă, aceste relații sunt afectate de o diversitate de factori, printre care structura și valorile sociale, capacitatea de adaptare a tinerei generații la aceste condiții, lacunele educației morale și ale disciplinei în învățământul mediu, apariția universităților private și creșterea numărului de studenți, lipsa unei armonii și înțelegeri între profesorii aceleiași facultăți cu privire la modul de organizare a acesteia, programul de studii, nivelul de exigență etc.

Cu toate acestea, profesorii în sine reprezintă un factor important al procesului de formare a personalității studenților, influența profesorilor regăsindu-se la nivelul comportamentului, limbajului, vestimentației studenților, acțiunilor sociale etc.

¹¹⁹ A se vedea: Enăchescu C. *Tratat de teoria cercetării științifice*. - Iași: Polirom, 2007, p.216.

¹²⁰ A se vedea: Antonescu G.G. *Educație și cultură*. - București: Editura Didactică și Pedagogică, 1972.

O problemă importantă în anii de studenție ține de adaptarea la noile condiții. Procesul adaptării sociale a studentului cuprinde, pe de o parte, *adaptarea profesională*, prin care se subînțelege adaptarea la caracterul, condițiile și organizarea procesului de instruire, iar, pe de altă parte, *adaptarea sociopsihologică*, ceea ce semnifică procesul de adaptare a individului la grupul social nou format, alegerea noului mod de comunicare și comportament. Adaptarea cu succes a individului la condițiile noi este un factor al reușitei și preluării de noi roluri sociale.

Datele cercetării sociologice „*Forme de integrare a studentului anului I în viața facultății*” (an.2005) au scos în evidență faptul că personalitatea studentului anului 1 este bulversată de conflicte interne, generate, pe de o parte, de schimbarea mediului social, iar, pe de altă parte, de tendința de a se manifesta și de a se evidenția în cadrul grupului de studenți sau al facultății. Aproximativ 93% dintre studenții investigați de la anul 1 au menționat că sunt interesați de viața facultății, 65,2% se consideră ca parte integrată a facultății, iar ca parte importantă a grupului de studenți se văd 51,6%. Adaptarea și integrarea acestui grup de studenți este influențată de relațiile și încrederea acordată de către aceștia profesorilor, colegilor de grupă sau de facultate. Relațiile de durată și autentice creează studenților sentimentul de încredere și de autoîmplinire. În acest sens, menționăm că gradul cel mai înalt de încredere este acordat de către studenții anului 1 profesorilor (46,5%), fapt explicat prin aceea că anume profesorul este cel care ghidează la începutul anilor de studii tânărul, dându-i sfaturi și încurajându-l. Astfel, pentru studentul anului 1, rupt de familie și de localitatea sa, de grupul de prieteni, profesorul este persoana care ar trebui să suplinească locul acestora, în special în primele săptămâni.

Adaptarea studenților începători la specificul modului de viață și de studiu universitar depinde în mare măsură de felul în care au fost ei pregătiți la nivelul învățământului preuniversitar, de modul în

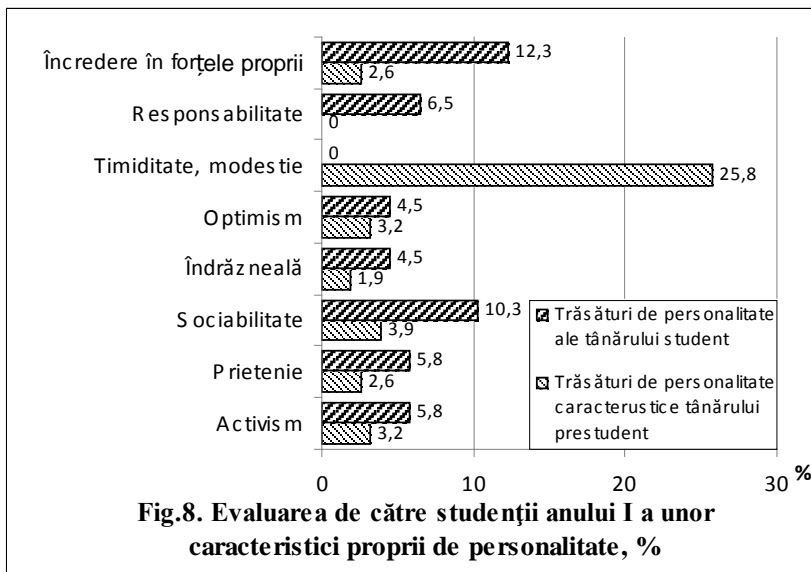
care a fost realizată orientarea lor profesională, de motivația alegerii facultății, deci a viitoarei profesii, de influența și sprijinul mediului de proveniență și de condițiile oferite de mediul universitar¹²¹.

În procesul de adaptare are loc constituirea trăsăturilor identitare ale studenților și a comportamentului social ulterior. Anume la acest nivel sunt soluționate problemele referitoare la „Cine sunt eu?”, „Cu ce mă voi ocupa pe viitor?” etc.

Studiile desfășurate de noi în rândul studenților anului 1 au evidențiat faptul că școala superioară are un impact pozitiv asupra personalității tânărului, aceștia mărturisind despre schimbările resimțite la nivel de cunoștințe, comportament și atitudine produse cu participarea și a profesorului. Astfel, dacă înainte de a veni la Universitate tinerii se caracterizau ca fiind timizi, modești, pasivi (25,8%), nesiguri în propriile forțe (8,4%), nehotărâți (1,3%), atunci numai după câteva luni de aflare într-un nou mediu aceștia se caracterizează ca fiind încrezuți în forțele proprii (12,3%), comunicabili (10,3%), activi (5,8%).

Școala superioară îi face pe tineri să fie mai responsabili, mai îndrăzneți și sociabili, trăsături dezvoltate în special de crearea unui nou spațiu social de relații, de dorința tinerilor de a reuși să se integreze în noile grupuri. Referindu-ne la spectrul relaționării studenților anului 1, observăm că acesta se lărgțește odată cu înscrierea la o instituție de învățământ superior: venind la studii și-au făcut prieteni noi. Tânărul student nu doar că își lărgțește orizontul de cunoștințe (98,1%), dar și învață noi forme de comportament (69%), noi forme de comunicare (74,8%) și preia limbajul specific studențimii (52,3%) (*a se vedea* Figura 8).

¹²¹ A se vedea: Constantinescu M.(coord.) *Integrarea socială a tineretului. Cercetări sociologice contemporane.* - București: Editura Științifică, 1969, p.244.



*Sursa: Studiul „Forme de integrare a studentului anului I în viața facultății”, an.2005, N*155 studenți*

În pofida problemelor sociale pe care le are învățământul superior, acesta prezintă un impact pozitiv în formarea personalității tânărului, în identificarea lui socială. Școala superioară este cea care determină opțiunile sociale ale tânărului, promovează valorile și normele intelectualității, în baza cărora studenții se asociază și interrelaționează. Prin cadrele didactice se formează noi abilități de comunicare, relaționare și acțiune a tânărului, în vederea unei bune integrări sociale.

Cu toate că s-a determinat efectul benefic al școlii superioare asupra tinerilor, numărul studenților este în descreștere, aceasta explicându-se prin mai mulți factori. *Reformele întreprinse de către autoritățile centrale* în vederea reglării balanței dintre numărul de absolvenți ai instituțiilor superioare și necesitățile reale ale

economiei naționale au insistat mai mult pe creșterea numărului tinerilor înmatriculați în instituțiile profesional-tehnice. *Scăderea natalității* se reflectă în mod negativ asupra contingentului de elevi și studenți, dar și asupra funcționalității instituțiilor de învățământ, care, în lipsa de elevi/studenți, vor fi nevoite să întreprindă măsuri de reorganizare.

Dacă în anii precedenți (până în anul 2006) se menținea tendința de majorare a numărului tinerilor înmatriculați în instituțiile de învățământ superior (majorarea anuală în perioada anilor 2001-2005 fiind de 10% anual), atunci începând cu anul 2006 numărul persoanelor înmatriculate este în scădere. Spre exemplu, în anul de studii 2007/2008 în instituțiile de învățământ superior au fost înmatriculate 23,8 mii persoane, cu 8,1% mai puțin decât în anul precedent. În anul de studii 2009/2010, la studii superioare au fost înscriși 109892 tineri, iar în anul 2010/2011 cu 2079 tineri mai puțin. Însă, interesul tinerilor pentru acest nivel educațional este mare, fapt demonstrat prin numărul de cereri depuse (în anul 2011 au fost depuse 34107 cereri pentru ocuparea a 28579 de locuri).

Un alt factor al scăderii numărului de studenți – *emigrarea tinerilor la studii peste hotare*. În anul 2011 în baza acordurilor între Ministerul Educației al Republicii Moldova și ministerele de profil din alte state au fost oferite în jur de 3350 de burse, cele mai multe fiind oferite de către România. În opinia elevilor intervievați în cadrul cercetării „*Tranziții ale copilăriei și tinereții într-o societate în transformare: cazul Republicii Moldova*” (an.2007-2008), studiile peste hotare oferă mai multe oportunități pentru tineri, în special atunci când se referă la posibilitățile de angajare în câmpul muncii: „*După ce voi termina liceul, mă voi duce să învăț în România...De ce în România? Pentru că acolo, după ce termini de învățat, mai ușor îți găsești de lucru. Aici, însă, unii după finalizarea studiilor, de obicei, lucrează nu după specialitatea pe care au terminat-o*” (elev

din mediul rural). În acest sens, tinerii menționează că lipsa locurilor de muncă este o problemă stringentă pentru Republica Moldova¹²².

Limitarea numărului de locuri disponibile în instituțiile de învățământ superior în favoarea instituțiilor profesional-tehnice, nemulțumește într-o oarecare măsură pe tineri. Această situație poate fi explicată prin faptul că limitarea dreptului oricărui tânăr la învățatură fixat în Constituție¹²³ este o încălcare a drepturilor omului, dar și o limitare a șanselor de a deveni o persoană inteligentă, cu alte viziuni față de viață, care să se poată orienta în complexitatea proceselor sociale. În aceleași context, studiile superioare vor contribui la formarea unei noi identități sociale, ce implică relații sociale noi, apartenență la noi grupuri sociale, valori și limbaj diferite de cele anterioare.

Alegerea instituției de învățământ superior este determinată de o serie de factori subiectivi și obiectivi, printre care prestigiul instituției. Acesta se conturează în jurul a câtorva aspecte, printre care enumerăm: cadre didactice profesioniste, experiență, proiecte implementate, număr de studenți, infrastructură, ralierea la standardele Procesului de la Bologna etc. În prezent, întreg învățământul superior din Republica Moldova este în proces de transformare în concordanță cu prevederile Procesului de la Bologna, țara noastră aderând la el oficial în anul 2005¹²⁴.

Implementarea obiectivelor Bologna permite ralierea la învățământul european, iar acest lucru se reflectă în mod pozitiv

¹²² A se vedea: Bulgaru M., Milicenco S. *Rolul studiilor în formarea personalității tânărului*. - În: Studia Universitatis. Seria „Științe Sociale”, 2009, nr.3 (23), p.60.

¹²³ A se vedea: *Constituția Republicii Moldova*. Cu modificări și completări la 25 mai 2005, p.17.

¹²⁴ A se vedea: Bulgaru M., Bulgaru O. *Aspecte ale impactului Procesului de la Bologna asupra învățământului superior din Republica Moldova (cazul USM)* // Studia Universitatis. Seria „Științe Sociale”, 2008, nr.4 (14), p.5.

asupra studenților și asupra societății în ansamblu. Întreaga reformă a învățământului superior prin prisma principiilor strategiei Procesului de la Bologna este axată pe formarea competențelor funcționale ale studenților, capacităților de integrare socială, de adaptare rapidă și participare la transformările ce se produc în societate, de îmbinare a valorilor naționale, europene și a celor general umane. Învățământul superior nu este centrat doar pe transmiterea de cunoștințe, dar și pe formarea unor abilități practice racordate la realitatea socială, ceea ce contribuie la integrarea mai ușoară a tânărului în câmpul muncii. În acest sens, sunt necesare eforturi atât din partea instituției de învățământ în vederea ajustării curriculumului universitar, dar și din partea administrațiilor publice și a societății civile, care să propună recomandări de îmbunătățire, direcții de dezvoltare a instruirii și cercetării în învățământul superior.

De menționat că existența unor standarde comune în învățământ fac din sistemul european de învățământ unul unitar, astfel încât studentul are posibilitatea să-și continue studiile în orice țară parteneră la acest proces.

3.3. Influența grupurilor de apartenență asupra constituirii identității sociale a studentului

Studiile desfășurate în rândul studenților confirmă faptul că instruirea în cadrul unei instituții de învățământ superior conferă caracteristici și viziuni diferite tinerilor. Aceștia relaționează cu persoane din diverse grupuri și categorii sociale, își formează un sistem de relații cu grupa academică, cu colegii de facultate, dar în același timp se preocupă de propria persoană. În acest context, în primul rând se dezvoltă identitatea personală și, mai apoi, identitatea socială, care se formează în funcție de grupurile sociale cărora aparțin studenții.

La caracterizarea grupului social al studenților ca mediu important de formare a personalității punctul de referință îl constituie

comunitatea de interese educațional-intelectuale ale membrilor săi. În pofida diferențelor determinate de mediul de proveniență, de vârstă, sex etc., există totuși un numitor comun între toți studenții: dorința de a se exprima cultural și de a fi înțeleși în sens cultural. Problema identității social-culturale conduce tinerii la autodefinirea prin raportarea la ceilalți.

Statutul de student certifică apartenența la elita intelectuală a generației și reprezintă o confirmare oficială, în sensul recunoașterii sociale a propriei valori. Consecințele în viața individuală țin de ameliorarea generală a reprezentării de sine, de creșterea încrederii în posibilitățile proprii, dar și de creșterea nivelului de aspirație.

Integrarea în câmpul universitar, considerat ca spațiu cultural prin excelență, contactul cu alți actori sociali (studenți, profesori etc.) conferă studenților un anumit capital cultural și social. Îmbogățirea cu acest capital, dobândirea statutului de adult, obținerea unei libertăți față de părinți, posibilitatea de a-și dezvolta propriile resurse, de a se exprima cultural și de a-și aprofunda cunoștințele în domeniile de interes, corelate cu lipsa unor responsabilități prea stricte, privilegiază statutul de student. Acesta este unul dintre motivele pentru care unii tineri pun în valoare mai mult plăcerile vieții de student decât obținerea unor calificative profesionale.

Un loc aparte în constituirea identității sociale îl dețin grupurile cărora aparțin indivizii, acestea trasând vectorul pozitiv sau negativ al identificării sociale. Indivizii organizează realitatea socială incluzându-se pe sine și pe ceilalți în categorii semnificative. Astfel, formarea identității sociale devine o consecință a percepției categoriale de sine, a conștiinței de apartenență. Un individ *va încerca să își mențină apartenența la un grup și va căuta să adere la alte grupuri dacă acestea pot să consolideze aspectele pozitive ale identității sale sociale*. Cercetătorul englez H.Tajfel insistă asupra faptului că aceste aspecte pozitive nu dobândesc semnificație decât în raport cu diferențele față de celelalte grupuri. Dacă individul are

nevoie să se compare cu ceilalți pentru a se evalua, atunci apartenența sa la un grup joacă un rol important în această evaluare. Conotația pozitivă sau negativă a apartenenței la un grup este legată de comparația socială: simpla nevoie a unei evaluări pozitive a Sinelui devine pentru H.Tajfel nevoia de apartenență la grupuri evaluate pozitiv în raport cu alte grupuri.

Datele studiului „*Modele de autoidentificare a studenților*” (an.2007, N*93 de studenți) denotă că identificarea cu *statutul de student* și cu *instituția de învățământ* este una des utilizată în autoidentificare de către studenți, astfel că acest lucru a fost întâlnit în 7 din 10 cazuri: „*Primul lucru pe care l-aș putea menționa e că deja sunt student la Universitatea Cooperatist-Comercială din Moldova*” (student, an.II, UCCM), „*Sunt studentă la USM, an.IV*” (studentă, an.IV, USM), date care susțin concluziile aduse de C.Gordon cu privire la identificarea cu grupul profesional. În același context, studenții se autoidentifică cu *persoanele de o anumită vârstă*: „*am 20 de ani*” (studentă, an.II, USM), acest fapt fiind întâlnit în 2 din 10 cazuri, mai des la fete decât la băieți.

Atunci când se plasează pe ei înșiși în grupul studenților, ei își exteriorizează gândurile cu privire la unicitatea vieții de student, la posibilitățile pe care le oferă această poziție socială: „*Aș vrea să afirm că viața de student este ceva de nedescris, ceva ce nu poate fi uitat nici pentru o clipă. Viața de student este ceva deosebit, ceva remarcabil. Însă, în mare parte, depinde cum știi să o prețuiești, să te porți cu cei de seama ta*” (studentă, an.IV, USM), „*Dacă comparăm statutul de student cu alte statusuri sociale, atunci remarcăm că este unul destul de avantajos: are destule privilegii, iar viața de student este unică*” (student, an.II, USM). În general, studenții sunt mulțumiți de statutul lor: „*Sunt satisfăcut de statutul meu în societate*” (student, an.III, US „Al.Russo”, or.Bălți). Astfel, un prim grup cu care ei se autoidentifică este grupul studenților, fiind unul valorizat.

Analiza răspunsurilor oferite de către studenți în cadrul studiului vine să susțină ideea enunțată anterior, potrivit căreia studiile superioare schimbă atitudinea tinerilor față de viață, aceștia devenind mai realiști și încrezători în schimbările pozitive care pot avea loc în viața lor odată cu absolvirea instituției de învățământ: *„Îmi place specialitatea pe care mi-am ales-o și sper că în viitor voi deveni un bun specialist în domeniul turismului”* (studentă, an.II, UTM). Cu toate acestea, studenții percep societatea în care trăiesc ca fiind una bulversată de schimbări, fapt susținut și de datele studiului cantitativ: *„Noi trăim într-o societate zbuciumată”* (student, an.III, USM), *„Lupt cu viața crudă ce-mi mistuie existența”* (studentă, an.III, US „B.P.Hașdeu”, or.Cahul), care se răsfrâng negativ asupra autoidentificării cu societatea și împiedică găsirea unei poziții prielnice în sistemul social.

Pe de altă parte, însă, studenții se percep pe ei ca parte a intelectualității, caracterizându-se ca persoane cu o educație deosebită: *„În primul rând, eu sunt un om inteligent, bine educat”* (student, an.I, USM). În acest sens, *grupul intelectualilor* reprezintă un alt grup cu care se identifică studenții.

Nu mai puțină importanță pentru formarea lor studenții acordă și familiei, care, după E.Erikson, este unul dintre grupurile ce contribuie esențial la formarea personalității. Relația student-familie este bine conturată în expunerile din esee, care denotă o legătură strânsă dintre studenți și părinții lor: *„Îmi iubesc foarte mult familia... Doresc mult ca pe viitor părinții să se mândrească cu mine”* (studentă, an.II, UTM). Autoidentificarea cu microgrupul familial a fost întâlnită în 4 din 10 cazuri. Realizările lor studenții le datorează părinților, în acest sens părinții fiind un imbold pentru formarea tânărului ca personalitate de succes: *„Învăț pentru părinți, pentru că ei sunt cei care mi-au dat viață, m-au educat, m-au sprijinit și cred că este momentul să-i răsplătesc pentru tot ceea ce au făcut pentru mine”* (studentă, an.III, USM). Datele studiului *„Tranziții ale*

copilăriei și tinereții într-o societate în transformare: cazul Republicii Moldova” (an.2007-2008) vin să confirme cele menționate anterior cu referire la familie: „*Mămica cu tătutul ne-au învățat... să facem singuri alegerea corectă, adică uite acolo unde-i bine, uite acolo unde-i rău și decide singură ce e mai bine pentru tine*” (studentă, mediul urban), „*Părinții ne ajutau să facem orele, întotdeauna ne sfătuiau cum să depășim o problemă sau alta, ne învățau cum să luăm decizia corectă*” (studentă, mediul urban). Astfel, studenții conștientizează rolul părinților în devenirea lor și în formarea identității lor atât personale, cât și sociale.

În același context, studenții fac referire și la rolurile îndeplinite în familie de soț, de frate sau soră, ceea ce denotă faptul că familia este un punct de reper în autodefinirea propriei identități: „*sunt și frate, și fiu*” (student, an.I, US „Al.Russo”, or.Bălți).

Un grup de reper pentru identificarea studenților este *grupul de prieteni*, doar că aceștia sunt selectați în conformitate cu nivelul de cultură propriu studenților: „*Am talentul de a sesiza rațiunea umană și prin aceasta îmi aleg prietenii adevărați ... Am puțini prieteni, dar buni*” (studentă, an.II, US „B.P.Hașdeu”, or.Cahul). Identificarea cu prietenii a fost întâlnită în 6 din 10 cazuri.

Un alt grup cu care se identifică studenții, în mod special cei care sunt angajați sau activează ca voluntari în diverse organizații, sunt *colectivele de muncă*, care, în opinia studenților, exercită o influență pozitivă în formarea lor ca specialiști și personalități: „*Activez din primul an de studii în calitate de voluntar în multe ONG-uri. Astfel, pe lângă studii, acestea sunt activitățile mele de bază, care mă fac să devin mai bună, mai indulgentă, să privesc lucrurile cu mai mult optimism. Lucrul în ONG-uri m-a făcut să renunț la ideea că banii hotărăsc totul în viață, că banii ne dictează viitorul*” (studentă, an.III, USM). Implicarea studenților în activități de voluntariat în cadrul sectorului non-guvernamental îi face pe ei

mai receptivi, mai deschiși la problemele sociale, având în același timp și o implicație valorică.

Un alt grup cu care se identifică studenții este cel al *cetățenilor*. Cu toate că nu este o percepție relevantă, acest tip de identificare fiind întâlnit în doar 5 cazuri: „*sunt cetățeană a Republicii Moldova, care are dreptul la studii*” (studentă, an. I, UCCM), „*sunt cetățean al Republicii Moldova*” (student, an.II, US „Al.Russo”, or.Bălți). Analiza comparativă a studenților din diverse instituții a permis să conturăm concluzia că studenții care își făceau studiile la Universitatea din or.Comrat mai des s-au identificat ca locuitori ai UTA Găgăuzia, fapt explicat prin atașamentul mai puternic resimțit de către studenții găgăuzi față de poporul lor decât de către ceilalți studenți.

Identificarea cu *societatea* în ansamblu este un fapt mai puțin caracteristic studenților, ceea ce și conduce la limitarea viziunilor asupra viitorului lor, accentul fiind pus mai mult pe probleme decât pe soluții. Doar într-un singur caz a fost întâlnită identificarea cu societatea: „*Eu sunt o parte a întregului, deci șansele mele sunt condiționate de șansele de succes ale întregii societăți*” (studentă, an.I, UCCM) – caz în care se conturează o identitate socială pozitivă a acestei persoane, cu strategii de viață pozitive. Un fapt mai puțin exprimat de către studenți este conștientizarea responsabilităților acestora față de stat, doar într-un caz fiind menționat: „*am unele obligații față de stat*” (studentă, an.I, UTM), situație ce atestă o slabă identificare cu statul și o lipsă de educație patriotică în rândul studenților. Lipsa educației patriotice este întrevăzută și în tendința de a părăsi Republica Moldova: peste 11% dintre studenți ar pleca pentru totdeauna, în timp ce doar 8% nu ar pleca din țară.

Slaba identificare a tinerilor studenți cu societatea este determinată de starea actuală a societății moldave, care este una de tranziție; or, deși în societatea în tranziție se creează noi condiții de

viață pentru oameni, apar un șir de probleme sociale noi generate de reformele confuze promovate. Situația dată afectează procesul de formare a personalității tinerilor, care, pe de o parte, au de soluționat anumite probleme social-economice, iar, pe de altă parte, nu au deplina posibilitate de a le realiza. În acest context, o societate dezintegrată, în care lipsesc modelele și idealurile necesare construcției personalității, unele strategii de viață clare, îngreunează procesul autoidentificării tinerilor¹²⁵.

Studiile desfășurate stabilesc că identificarea tinerilor are loc prin prisma problemelor cu care aceștia se confruntă: sărăcie, lipsa unei locuințe, teama de a nu fi angajat, instabilitatea în societate, îngrădirea drepturilor etc., fapt ce relevă starea de anomie socială, care se reflectă asupra tinerilor. Această lipsă de siguranță îi determină pe tineri să devină pasivi și centrați mai mult pe rezolvarea propriilor probleme decât de interes general. Unul dintre cei mai remarcabili viitorologi americani ai sec. al XX-lea, Al.Toffler, menționa: „În momentul în care lipsa unui simț al identității devine conștientă, aceasta este percepută adeseori – poate întotdeauna – sub forma senzației că, în comparație cu ceilalți, individul nu mai este o persoană completă”¹²⁶. În acest sens, considerăm că identitatea sau simțul de identitate (apartenență) exercită o influență considerabilă asupra stării morale și a satisfacției individului, încadrarea în respectivul grup social.

Analiza rezultatelor obținute stabilește o puternică identificare a studentului cu grupul studenților, grupul familial și al prietenilor, o identificare medie cu grupul de muncă și cu cel al intelectualilor și

¹²⁵ A se vedea: Блажко В. *Транзитивное общество – особая среда социализации молодежи*. // *Analele Științifice ale USM. Seria „Științe socioumanistice”*, 2006, vol.3, p.29-32.

¹²⁶ A se vedea: Toffler Al. *Consumatorii de cultură*. - București: Antet. 1997, p.45-47.

o identificare slabă cu grupul cetățenilor. Intensitatea identificărilor date este condiționată de frecvența relaționării studenților cu aceste grupuri, de comunitatea de interese și aspirații comune etc.

Pe parcursul vieții, individul își dezvoltă propria identitate socială raportându-se la diverse grupuri sociale și la diverși indivizi. În cazul grupurilor reale, identitatea socială reprezintă cunoașterea și acceptarea normelor și valorilor de care aceste grupuri se conduc, a statutului grupului de apartenență și a grupurilor de referință, percepția împărtășită a schimbărilor sociale curente și a cauzelor lor. Identitatea socială transformă individul în subiect social și istoric și face posibilă existența grupurilor.

Datele studiilor cantitative realizate de noi relevă o tendință de identificare a tinerilor nestudenți și a studenților cu un anumit număr de grupuri sociale, în cadrul cărora aceștia se simt în siguranță și îi pot numi „de-ai noștri”. În cazul dat, numărul grupurilor, cu care s-au identificat studenții, a fost unul mai mare decât în cazul testului. Astfel, studenții se identifică prioritar cu prietenii (27,5%), familia (22,5%), colegii de facultate și grupă (13,2%), persoanele cu care au ceva în comun (13,0%). Și în cazul aplicării testului „Cine sunt eu?” s-a observat tendința slabă de identificare cu astfel de grupuri precum cel al moldovenilor, al consătenilor, persoanelor de aceeași religie etc. Or, venirea la studii a tinerilor reprezintă pentru ei, în mare parte, o rupere de localitate, de vecini, creându-și un alt spațiu de relații în care aceste grupuri sunt implicate mai puțin. Cu toate acestea, datele prezentate în Tabelul 11 stabilesc o diversitate de grupuri cu care se identifică studenții, situație ce poate fi explicată prin natura activității studenților, care presupune relaționare cu mai multe persoane.

Alarmanță este, însă, cota celor care nu s-au identificat cu nici un grup – 30,3%; în opinia noastră, aceștia întâmpină dificultăți de autoidentificare.

**Repartizarea studenților în funcție de grupurile
cu care se identifică**

| Grupul | % din răspun- suri | Grupul | % din răspun- suri |
|--|-----------------------------------|----------------------------------|-----------------------------------|
| Prietenii | 27,5 | Persoanele responsabile | 0,6 |
| Familia | 22,5 | Moldovenii | 0,6 |
| Colegii de facultate/grupă | 13,2 | Omenirea | 0,4 |
| Persoanele cu care avem ceva în comun | 13,0 | Veteranii, invalizii | 0,3 |
| Persoanele sincere, de încredere | 11,9 | Persoanele ce țin la mine | 0,3 |
| Persoanele înțeleghătoare și receptive | 5,2 | Persoanele de aceeași religie | 0,3 |
| Tinerii | 3,9 | Consătenii mei | 0,1 |
| Studenții | 2,9 | Nu pot răspunde | 30,3 |
| Persoanele care îmi împărtășesc ideile | 2,1 | Nu știu | 3,9 |
| Vecinii | 1,1 | Nu poți avea încredere în nimeni | 1,3 |
| Persoanele educate | 1,1 | | |
| Profesorii | 1,0 | | |

*Sursa: Studiul „Particularități de formare a identității sociale a studentului”, an.2007, N*700 studenți*

Datele studiului relevă faptul că studenții își aleg grupurile cu care se identifică în funcție de anumite trăsături, cum ar fi: sinceritatea, încrederea, responsabilitatea etc. Pornind de la faptul că studenții respondenți nu au fost limitați în numărul grupurilor pe care le puteau menționa, constatăm că ponderea răspunsurilor obținute a fost de 143,5%, ceea ce denotă că fiecare student a numit în medie 1,4 grupe, fapt ce indică prezența unor multiple relații și o diversitate de grupuri sociale, implicând participare.

Analiza calitativă a răspunsurilor oferite de către respondenți în cadrul studiilor „Particularități de formare a identității sociale a studentului” (an.2007) și „Particularități de formare a identității

sociale a tinerilor” (an.2007) a stabilit că grupurile sociale cu care se autoidentifică studenții sunt mult mai diverse decât cele cu care se identifică tinerii nestudenți. Astfel, în răspunsurile studenților au fost regăsite așa grupuri, precum: grupul celor de o vârstă, al moldovenilor, al localnicilor, al celor de un anume sex, al ființelor umane, al concetățenilor, al celor căsătoriți etc. În același timp, tinerii nestudenți s-au autoidentificat cu asemenea grupuri, precum: grupul casnicilor, al celor fără studii superioare. În acest sens, *putem afirma că nivelurile identității sociale a studenților sunt multiple, datorate unei participări și integrări sociale mult mai diverse, comparativ cu tinerii nestudenți care sunt limitați în interacțiune socială cu alte grupuri și categorii.*

Analiza modelelor de identificare a tinerilor care nu sunt încadrați în procesul de instruire denotă faptul că numărul grupurilor de apartenență este unul mai restrâns decât în cazul studenților, ceea ce evidențiază o lipsă de comunicabilitate și relaționare cu alte grupuri. Analizând datele, observăm că grupul cu o puternică influență asupra tinerilor nestudenți și a studenților este *grupul prietenilor*, ceea ce evidențiază o centrare a tinerilor în general pe oamenii de aceeași vârstă, cărora pot să le împărtășească gândurile, sentimentele, opiniile, în unele cazuri familia neîntrunind aceste caracteristici. Studiile au stabilit, de asemenea, o slabă identificare cu *grupul tinerilor*, astfel că doar 4,8% dintre tinerii nestudenți s-au identificat cu acest grup, deși 50,8% dintre tinerii nestudenți se consideră membri importanți ai grupurilor de tineri din care fac parte.

O categorie de grup omisă de studenți, dar menționată de către tinerii nestudenți, este grupul *persoanelor sărace*, cu acesta identificându-se 6,3% dintre tineri, ceea ce denotă o apreciere și identificare negativă a lor. Identificarea cu grupul persoanelor sărace poate fi explicată prin faptul că tinerii nestudenți își apreciază veniturile proprii ca fiind îndeajuns doar să le acopere cheltuielile pentru strictul necesar (37,1%) sau nici măcar pentru acesta (37,1%). În același timp, doar 1,6% dintre tinerii nestudenți au menționat că

pot să aibă tot ce își doresc fără mari eforturi. Rezultatele studiului sunt confirmate și de venitul mediu lunar al tinerilor nestudenți: pentru mai mult de jumătate dintre tinerii intervievați (55,6%) mărimea venitului mediu lunar este sub 700 de lei, 19% au un venit până la 1000 lei și doar 25,4% au indicat un venit de peste 1000 lei lunar. În această situație, desigur, tinerii nestudenți se autoapreciază ca fiind o categorie defavorizată, care încearcă diverse posibilități de a se afirma.

Arealul de grupuri cu care se identifică tinerii nestudenți se limitează la grupul persoanelor sincere și de încredere (9,5%), persoanele cu care au ceva în comun (3,2%), persoanele care împărtășesc aceleași idei (3,2%). În consecință, putem menționa că tinerii neîncadrați în procesul de instruire superioară denotă o lipsă sau o limitare vădită a grupurilor cu care să se identifice comparativ cu grupul studenților, ceea ce evidențiază o slabă integrare socială și comunicare a tinerilor nestudenți cu alte grupuri. Dar, pe de altă parte, faptul poate fi explicat și prin prisma arealului geografic și social în care se află studenții: orașul care presupune o gamă largă de relații interumane, noi și diverse grupuri sociale cu care pot interacționa, instituția de învățământ care le dezvoltă noi abilități și cunoștințe etc., de care sunt limitați sau lipsiți tinerii nestudenți, în mod special cei din mediul rural.

Datele studiilor realizate atestă faptul că în rândul tinerilor nestudenți persistă tendința de caracterizare prin individualizare, în timp ce studenții pun accentul pe caracterizarea lor ca membri ai unor grupuri sociale, fapt datorat în mare parte de oportunitățile pe care aceștia le au odată cu înscrierea într-o instituție de învățământ superior.

În urma analizei studiilor în domeniul identității sociale am stabilit existența a două niveluri în procesul de autoidentificare: unul *general*, în care individul este parte a unui grup, și altul *particular*, în caracterizare individul accentuând trăsăturile individuale. Astfel, la primul nivel al autoidentificării studenții s-au referit la studențime ca grup, iar la nivelul al doilea studenții s-au centrat pe individualitate.

Astfel, cu referire la *nivelul general* al autoidentificării, studenții supuși investigației au conturat următoarele trăsături ale studențimii:

– *activismul* (64,1%), trăsătură în special menționată de fete (57,9%) și de studenții de la USM (32,1%);

– *atașamentul față de colegi* (59,6%), menționat într-o proporție mai mare de către studenții de la anul II de studii (32,9%);

– *apartenența la grupul de studenți*, adică participarea ca membru deplin al grupului (57,4%), caracteristică menționată de către studenții anului III de studii (31,3%);

– *dragostea față de carte* este o trăsătură caracteristică studentului în proporție de 34,7%, cu toate că 34,9% dintre studenții intervievați au negat acest fapt.

Printre alte trăsături ale studenților, menționate de respondenți, care au înregistrat cote mai scăzute, sunt altruismul (27,1%), egoismul (32,6%), pasivitatea (24%), patriotismul (26,9%) și dăruirea de sine (28,1%).

Ponderea ridicată a primelor trăsături denotă faptul că studenții se percep ca un grup social distinct, anume prin activismul sporit și relațiile sociale strânse între membrii grupului, ceea ce le asigură o coeziune puternică; pe de altă parte, la ei apar unele trăsături (cum ar fi egoismul) ce determină tendința de individualizare a fiecărui membru al grupului, în pofida apartenenței la acesta. Tendința de individualizare se accentuează în perioadele de criză, în condițiile unei inegalități sociale, menționează sociologul român L.Vlăsceanu¹²⁷. Autorul citat atenționează că în cazul destructurării/restructurării sociale și individualizării, persoana este nevoită să-și asume o identitate pentru a da sens vieții personale într-un mediu social schimbător. În cazul unei individualizări accentuate au loc

¹²⁷ A se vedea: Vlăsceanu L. *Sociologie și modernitate. Tranziții spre modernitatea reflexivă*. - Iași: Polirom, 2007, p.130-131.

tensiuni și conflicte interpersonale, apare competiția și incertitudinea în ziua de mâine. Astfel, individualizarea persoanelor este un proces de construcție personală a propriei identități și de asumare tot mai independentă a unei diversități de roluri sociale.

Studiile sociologice privind tineretul stabilesc faptul că trăsăturile caracteristice tineretului contemporan însumează: *autonomia*, prin care tinerii se percep ca fiind destul de maturi pentru a lua hotărâri independente, *hedonismul*, explicat prin prezența sentimentului de plăcere instantanee și *relativismul*, care îmbină pragmatismul și indiferența tinerilor.

3.4. Cultura grupului studențesc

Cultura este un fenomen complex, dependent de tipul societăților din care face parte. Această dependență are două aspecte esențiale:

– cei care produc și cei care consumă bunurile culturale sunt membri ai societății, fac parte din diferite comunități (urbane sau rurale, națiuni etc.) și grupuri sociale și participarea lor la cultură atât în calitate de producători, cât și în calitate de consumatori de bunuri culturale este determinată de legile sociale;

– sistemul culturii este încorporat unei rețele largi de relații cu alte sisteme sociale, cum ar fi: sistemul conducerii sociale (politic), familia, sistemul economic etc.¹²⁸

Numărul sensurilor atribuite culturii este, desigur, mult mai mare, sociologii vorbind de asemenea despre cultură civică și cultură politică, cultură ecologică și cultură juridică etc.

Deși sunt atât de numeroase, definițiile date culturii gravitează în jurul a trei aspecte: *relația omului cu natura*, *relația omului cu semenii săi* și *relația omului cu valoarea*.

¹²⁸ A se vedea: Bondrea A. *Sociologia culturii*. - București: Editura Fundației „România de Mâine”, 2006, p.19-20.

În accepțiune sociologică, cultura este definită ca fiind *ansamblul modelelor de gândire, atitudine și acțiune care caracterizează o populație sau o societate, inclusiv materializarea acestor modele în lucruri*. Cultura cuprinde deci **componente ideale**: credințe, norme, valori, simboluri, modele de acțiune, precum și **componente materiale**: unelte, locuințe, îmbrăcăminte, mijloace de transport etc. Cultura conține un set de răspunsuri standardizate pentru a interacționa cu ceilalți membri ai societății. Ea prescrie cum trebuie să se comporte un om cu membrii familiei, cu vecinii, cu necunoscuții, ce atitudine trebuie să se adopte la o înmormântare sau la celebrarea unei căsătorii etc.¹²⁹

Cultura reprezintă pentru membrii unei societăți ceva firesc, de care nu își dau seama decât atunci când intră în contact cu culturi deosebite. Nici un om nu poate fi considerat ca fiind socială, ca membru al societății, dacă nu aparține unei culturi. Cultura se dobândește prin conviețuire socială, transferurile ereditare având un rol minor. Ea oferă oamenilor posibilități multiple de adaptare la medii naturale și sociale foarte diferite; ne apare ca un domeniu special al acțiunii sociale, domeniu care urmărește scopul educativ al formării oamenilor ca personalități și al dezvoltării capacității creatoare a acestora.

Acțiunea socială în serviciul culturii cuprinde toate palierele sociale – individul și familia, satul și orașul, națiunea. Prin cultură, omul se dezvoltă în întregul lui, nu doar în vederea exercitării unei anumite profesii, pentru care îl pregătesc instituțiile specializate. Grație culturii, omul devine apt să dezvolte o activitate care să-l înalțe și să fie utilă societății.

Scopurile acțiunii devin cunoscute omului tot prin cultură, iar scopul culturii este formarea unui om capabil nu doar să trăiască în societate, dar și să participe la construirea ei.

¹²⁹ A se vedea: Mihăilescu I. *Sociologie generală*. - București: Universitatea din București, p.55.

Multitudinea de definiții date conceptului de cultură întrunesc în mare măsură și funcțiile exercitate de aceasta în viața socială, cele mai importante din ele fiind:

a) *funcția de reproducere* a comunității prin transmiterea din generație în generație a patrimoniului cultural al comunității date;

b) *funcția adaptativă* – cultura are rolul de a asigura supraviețuirea și adaptarea întregului program genetic al omului conform solicitărilor condițiilor de mediu. Ea contribuie la diferențierea omului de lumea animală și, totodată, la autodefinirea omului prin raportare la propria natură și la cea exterioară;

c) *funcția de acumulare a informației* – constă în preluarea și producerea de cunoștințe tehnice sau științifice, economice, morale sau de altă natură, necesare oricărei societăți. Cultura este depozitarul descoperirilor și inovațiilor tehnice, sociale etc.;

d) *funcția de coeziune socială* – menită a solidariza membrii colectivității, a-i aduna în jurul unor obiective comune, dar și a unor simboluri sau imagini pe care le împărtășesc;

e) *funcția identitară* – orientată spre a-i face pe indivizi să-și recunoască co-apartenența la grupul social, să stabilească convenții și coduri sociale prin care să poată stabili relații unii cu alții etc.;

f) *funcția de distincție socială* – urmărește realizarea diferențierii indivizilor care aparțin unor medii, grupuri sau clase, unor etnii, minorități sau comunități culturale;

g) *funcția de socializare* – presupune transformarea fiecărui individ născut sau adoptat de colectivitate într-un membru al acesteia, prin însușirea și interiorizarea normelor, convențiilor, codurilor, a sistemelor ei de valori specifice¹³⁰.

Prin cultură omul devine o ființă socială, depășind stadiul de dezvoltare pur biologică și încadrându-se într-o nouă formă de

¹³⁰ A se vedea: Bulgaru M. (coord.) *Sociologie*. Vol.III. - Chișinău: CE USM, 2003, p.32-33.

organizare, și anume – în cea socială. Cultura ne eliberează de nevoia de a reinventa mereu componentele vieții sociale. Nu trebuie, spre exemplu, să creăm neîntrerupt o limbă cu care să comunicăm sau să redescoperim în mod continuu unele lucruri. Nenumăratele fapte obișnuite pe care le facem în fiecare zi și articolele materiale de care avem nevoie sunt asigurate prin cultură, astfel eliberându-ne timp pentru creație și explorare.

Analiza trăsăturilor și complexelor pune în evidență o mare diversitate de la o cultură la alta, încât ne putem întreba dacă există trăsături culturale comune tuturor societăților cunoscute până acum. Antropologii au identificat numeroase trăsături și complexe culturale, comune majorității sau totalității culturilor, denumite ***universalii culturale***.

Diversitatea trăsăturilor culturale nu se manifestă doar între societăți, ci chiar în interiorul aceleiași societăți. Unele grupuri de oameni practică anumite complexe culturale care nu sunt acceptate de restul societății: adolescenții, spre exemplu, se îmbracă altfel decât adulții și folosesc un vocabular care uneori nu este înțeles decât de ei. *În cadrul unei culturi generale a unei societăți apar ansambluri specifice de trăsături și complexe culturale caracteristice unor anumite grupuri care sunt denumite subculturi.*

Existența și diversitatea subculturilor sunt determinate de gradul de omogenitate socială și de gradul de toleranță a fiecărei societăți. Subculturile se pot constitui pe criterii naționale, religioase, profesionale, de vârstă, de sex etc.: subcultura muncitorilor, a bătrânilor, a tinerilor etc. Deseori, o subcultură are o limbă distinctă, ceea ce conferă un sentiment de identitate, oferă posibilitatea unei comunicări mai precise între membrii subgrupului și protejează această comunicare de persoanele din afara acestuia.

Creșterea rolului tinerilor în societatea contemporană și influența lor asupra proceselor economice, politice, sociale, intensificarea concurenței între generații comportă, în contextul

culturii tradiționale, consecințe asupra formării subculturii tinerilor, caracterizată de către С.И.Левикова ca fiind *ezoterică* (ascunsă, destinată în exclusivitate pentru cei cunoscători), *evazivă* (fantezistă, neputincioasă). Cercetătorul rus menționează că subcultura a fost creată de tineri pentru sine. Este o „cultură de elită”, în sensul că nu toți tinerii au posibilitatea de a o împărtăși (mai ales, dacă ne referim la subcultura studentească), având rolul de a integra tinerii în societate. Subcultura tinerilor este o parte importantă a culturii generale, determinând stilul de viață, orientările valorice și mentalitatea purtătorilor ei.

Una dintre tipologiile care reflectă starea subculturilor contemporane este cea oferită de către sociologul și filosoful rus С.С.Фролов, care le-a clasificat ținând cont de următoarele criterii:

– după **apartenență**: *in-group* (adică, cele în care tânărul se identifică cu ceilalți și consideră că membrii grupului sunt „noi”. Caracteristic acestor tineri este că ei împărtășesc anumite sentimente și idei comune, având o atitudine unică față de scopul pus în viață și sferile de activitate) și *out-group* (adică, cele din care tânărul nu face parte, considerându-i ca fiind „ei”);

– după **interacțiune**: *primare* (în care fiecare membru vede în altul o individualitate; tinerii din astfel de subculturi apreciază personalitatea colegului, având sentimente și speranțe comune, comunicarea fiind pe primul plan) și *secundare* (în care relaționarea are un caracter unilateral, indiferent și utilitarist; în astfel de subculturi relațiile de prietenie nu sunt obligatorii, grupul fiind mereu orientat spre atingerea scopului). Este de menționat că în subculturile primare se formează personalitatea tânărului, regăsind în ele o atmosferă intimă, simpatie și posibilitățile de a se autorealiza. În același timp, membrii subculturii secundare au posibilitatea de a găsi mecanismul eficient în atingerea unui anumit scop, cu riscul pierderii intimității și a relațiilor amicale;

– după **nivelul comunicării**: subculturi mici (în care tinerii au contact direct unii cu alții) și subculturi mari (în care tinerii nu pot comunica cu toți membrii)¹³¹.

Cercetătoarea Г.А.Нигматулина în studiile sale a propus clasificarea subculturilor în dependență de manifestarea lor socială: *subculturi tolerante* (care sunt îndepărtate de lumea externă și nedemonstrând apartenența la ea: rapperii, baikerii etc.), *subculturi nihiliste* (care demonstrează propriile valori și stil nu ca protest, dar ca alternativă), *subculturi orientate negativ* (care au un caracter contra culturii dominante, dar nu au scopul de a o distruge), *subculturi agresive* (contraculturile).

Reieșind din tipologiile prezentate și analizând gradul de participare a tinerilor în una sau altă subcultură, С.И.Левикова împarte subculturile de tineret în: „*tipice*” („regulate”, „omogene”), care reprezintă scopul în sine al tinerilor; de obicei, astfel de subculturi sunt închise; și „*amestecate*” („eterogene”, „necomplete”, „iregulate”), participarea la care este una complementară și compensatorie¹³².

Un tip distinct de subcultură o constituie subcultura studentească, care este împărtășită de un număr limitat de tineri. Studenții se confruntă cu o serie de probleme specifice lor, starea studenților vizează probleme ce țin de activitatea universitară, analizată, însă, prin comportamentele și viziunile lor. Pentru student, viitorul imediat este dependent de succesele sale universitare, de efortul depus pentru a face față cerințelor înaintate în cadrul facultății. Problematika lui este legată de ceea ce se întâmplă în

¹³¹ A se vedea: Фролов С.С. *Основы социологии*. - Москва: Юрист, 1997.

¹³² A se vedea: Глебова Е.М. *Типология молодежной субкультуры*. - În: Материалы международной заочной научно-практической конференции «Теория и практика современной педагогики» // <http://sibac.info>

câmpul universitar. Cu alte cuvinte, el trăiește o viață studențească care, pe o perioadă de timp, solicită să se comporte adecvat normelor impuse de statutul său. Această situație particulară a studentului ne determină să susținem ideea existenței unei culturi specifice tineretului universitar. Or, universitatea are mereu misiunea de a transmite o substanțială cultură generală.

Această cultură exprimă un mod propriu de a fi al studentului, atât datorită vârstei, cât și contextului social în care el trăiește. Este o cultură de grup care tinde să creeze simboluri, comportamente și concepții diferite de cele ale societății și de cele ale altor grupuri. Ea include moduri specifice de comunicare, stiluri speciale de viață, care ar fi caracterizate printr-un interes pentru anumite genuri culturale, o anumită structură a consumului, anumite valori dispuse într-o ierarhie proprie.

Un rol important în dezvoltarea culturală a studentului aparține timpului liber, care mai îndeplinește funcția de odihnă și de divertisment. Acestea se află în strânsă legătură unele cu altele, chiar și atunci când s-ar afla, cel puțin aparent, în opoziție. Prin odihnă omul se eliberează de oboseală, prin divertisment se eliberează de plictiseală, iar dezvoltarea personalității vine să contrabalanseze efectele automatismelor de gândire folosite în acțiunile cotidiene și, în special, în muncă¹³³.

Cercetătoarea română L.Urse (1996) consideră că activitățile de timp liber nu pot fi analizate doar în funcție de considerentele spațio-temporale sau privind frecvența practicării lor, menționând că este necesar a include funcțiile acestor activități, nevoile pe care le satisfac, acestea fiind: de destindere, de distracție, de informare și dezvoltare a personalității, culturale sau nonculturale.

¹³³ A se vedea: Zamfir C., Vlăsceanu L. (coord.) *Dicționar de sociologie*. - București: Babel, 1998, p.634.

Cercetătorul J.Dumazedier prezintă istoric modul de grupare a activităților de timp liber, pe care le-a desprins din cercetările efectuate. O primă clasificare este cea realizată de soții R.și H.Lynd în anul 1925 în monografia „Middletown”, care distingeau între activități *de timp liber tradiționale* (cititul, muzica, arta), *activități moderne*, derivate din descoperiri (autovehiculul, telecomunicațiile, cinematograful) și *de timp liber organizat* (cluburi, grupuri de discuție).

În anul 1955, V.Athik a realizat, în Iugoslavia, o clasificare ce cuprindea efectele apariției culturii de masă în societatea sa în funcție de sursa din care erau considerate a deriva activitățile de timp liber: din *cultura tradițională* (viața de familie, ieșiri în oraș, în pub-uri), din *cultura umanistă* (centre de educație, prelegeri) sau din *cultura de masă* (radio, cinematograful, reviste).

Cercetătorul american R.Havighurst (1959) a delimitat 11 categorii de timp liber: participare în grupuri organizate; participare în grupuri neorganizate; călătorii de plăcere; participare la activități sportive; vizionarea evenimentelor sportive (în direct, nu la televizor); televiziune și telecomunicații; pescuit și vânatoare; grădinărit (flori, legume și plimbări la țară); meșteșuguri (cusut, tâmplărie, bricolaj); activități creative (lectură, muzică, artă); vizite la prieteni și rude.

N.N. Foote și L.S. Cottrell (1955) în clasificarea activităților de timp liber includ 5 categorii, în mare parte bazate pe joc: joaca/jocul fizic având menirea de a explora și exersa facultățile și aptitudinile corpului (formare, funcționare, senzații); meșteșugurile, care vin după joaca/jocul fizic; visatul; joaca/jocul intelectual, cunoașterea de dragul cercetării; joaca/jocul artistic.

Cercetătorul M.Kaplan (1960), în urma studiilor realizate, identifică 6 tipuri de activități de timp liber, puse în relație cu șase puncte centrale de interes (*a se vedea* Tabelul 12).

Clasificarea activităților de timp liber după M.Kaplan¹³⁴

| Tipuri de timp liber | Centre de interes |
|-----------------------------|--------------------------|
| Sociabilitate | Persoane |
| Asociere | Interese |
| Joacă | Reguli |
| Arte | Tradiții |
| Explorare | A ieși în lume |
| Imobilitate | A recepta lumea |

Această clasificare, chiar dacă este sistematizată comparativ cu celelalte, este una limitată, deoarece nu este operațională, utilă în cercetare. Pe de altă parte, structura activităților de timp liber este condiționată de preferințe, posibilități și de oferta de servicii corespunzătoare sau de perioada și mediul social analizat.

Dacă e să analizăm activitățile desfășurate în timpul liber de studenții instituțiilor de învățământ superior din Republica Moldova, vom observa că acestea sunt centrate în mare parte pe informare. 95,9% dintre studenți vizionează emisiunile televizate, cel mai des (zilnic) privind:

- știri din actualitatea internă și internațională (38,4%);
- varietăți, muzică, umor (21,5%);
- filme artistice (19,8%).

Mai puțin interesați s-au dovedit a fi studenții cu privire la teatrul televizat (41,1% nu au privit niciodată un astfel de gen de emisiune), emisiunile de învățare a limbilor străine (31,4% nu au privit niciodată așa emisiuni, fapt explicat prin difuzarea rară a acestor emisiuni), emisiunile economice (22% nu au privit niciodată) și cele științifice, literar-artistice (21,8% nu au privit niciodată).

¹³⁴ A se vedea: Caramalău R. *Modele de consum cultural ale tinerilor* // <http://cluj2010.files.wordpress.com>, p.11-14

Considerăm că slaba vizionare a acestor tipuri de emisiuni televizate are drept cauză atât interesul scăzut al studenților pentru așa gen de emisiuni, cât și faptul că acestea sunt plasate în program la ore în care studenții sunt implicați în procesul de pregătire și instruire.

Radioul reprezintă un canal important de informații și o activitate de timp liber preferată de 9 din 10 studenți intervievați. Cel mai des ascultate emisiuni radio sunt: emisiunile muzicale (70,6% zilnic le ascultă), știrile (41,3% – zilnic), emisiunile pentru studenți și tineret (13,4% – zilnic). Mai puțin interesante și atractive pentru studenți sunt așa emisiuni, ca: teatrul radio (49,4% nu au audiat niciodată așa gen de emisiuni), emisiunile științifice și literar-artistică (37,6% nu le-au audiat niciodată). Cu toate că studenții sunt acea categorie care ar trebui să fie mai mult interesată de inovațiile științifice, în ultimul timp se observă un dezinteres al acestora față de emisiunile științifice: în cazul televiziunii, 21,8% nu au privit niciodată așa gen de emisiuni, iar în cazul radioului procentul crește cu 15,8%. Această situație este cauzată de o multitudine de factori, printre care menționăm lipsa de atractivitate a acestor emisiuni, difuzarea acestor emisiuni în ore de minimă audiență și în perioade de timp când tinerii sunt ocupați fie cu studiile, fie sunt la serviciu.

Modul de viață al studentului este unul deosebit, în special atunci când ne referim la modalitățile de petrecere a timpului liber. Activitățile de timp liber conturează preferințele de odihnă ale tinerilor, contribuind și la dezvoltarea unor rețele sociale noi sau la consolidarea celor existente. În acest sens, relaționarea tinerilor cu diverse grupuri în timpul liber influențează formele de identificare a acestora.

Analiza rezultatelor studiului „*Particularitățile de formare a identității sociale a studentului*” (an.2007, N*700 respondenți) la capitolul petrecerea timpului liber scoate în evidență faptul că studentul contemporan este unul care se întâlnește cu prietenii (73,6%) mult mai des decât citește o carte (42,3%), preferă să se

plimbe și să călătorească (58,9%) decât să frecventeze cercurile științifice (13,8%), preferă distracțiile prin discoteci și baruri (33,0%) și mai puțin organizarea unor seri culturale (11,7%).

Dacă e să analizăm tipurile de lecturi preferate de studenți, vom observa că este o tendință de orientare spre genurile de lectură ușoară: presa (60,9%), umorul (60,6%), revistele culturale (43,8%). Cu toate acestea, studenții, în proporție de 38,5%, preferă să citească lucrări de specialitate, ceea ce denotă faptul că acumularea de cunoștințe cu referire la profesia pe care o vor exercita rămâne o prioritate pentru ei. Însă, se observă o descreștere a interesului față de literatura filosofică: 41,3% nu preferă un așa gen de lucrări, 45,4% nu au citit niciodată romane științifico-fantastice, 31,4% nu sunt interesați să citească literatură științifică ce nu ține de specialitatea lor, iar 36,1% nu sunt interesați de literatura social-politică. În acest sens, se impune promovarea în rândul studenților și al tinerilor, în general, a cultului cititului, literatura influențând modul de gândire și acțiune, simțul civic. În consecință, tinerii vor putea să decidă asupra viitorului lor, vor putea să aleagă decizia corectă în acțiunile lor, existând mai puține șanse ca ei să fie manipulați.

3.5. Rolul valorilor împărtășite de către studenți în cristalizarea identității sociale

Valorile au un rol determinant în structurarea stilului de viață al oricărei categorii sociale. Dinamica valorilor tinerilor reflectă specificul etapei din ciclul de viață pe care ei o parcurg și schimbările produse de transformările sociale.

Procesul de socializare și de integrare socioculturală a indivizilor poate fi înțeles în termeni de însușire, interiorizare a valorilor și normelor general umane sau specifice unei culturi ori grup. Totuși, întrucât individul are concomitent sau succesiv mai

multe grupuri de apartenență și de referință, determinarea contextului sociocultural este una multidirecțională.

Orientarea axiologică individuală constituie un dat subiectiv, ceva interior, care acționează ca un vector motivațional, determinând comportamentul uman. Această idee este întâlnită la G.Allport și J.Nuttin, pentru care valorile sunt cele care dau unitate și consistență persoanei¹³⁵.

Valorile, fiind de natură social-istorică, reprezintă mijlocul principal prin intermediul căruia individul se familiarizează cu faptele sociale, făcând posibilă depășirea finalității existenței umane. Ele depind de reprezentările despre sensul vieții, care concomitent prezintă și fundamentul dezvoltării personalității, și rezultatul ei. Împărtășirea valorilor consolidează unitatea și identitatea personalității¹³⁶.

Sistemul de valori este un determinant subiectiv, conștient al personalității, dar activarea sa se produce doar în anumite situații specifice. M.Rokeach consideră că sistemul de valori este un plan general, care poate fi asemănat cu harta sau cu schița de proiect a arhitectului. Numai partea relevantă a hărții sau a schiței este consultată, restul fiind ignorat pentru moment. Însă, diferitele subiecte ale hărții sau schiței sunt activate în diverse situații sociale¹³⁷. Astfel, valorile constituite într-un subsistem ocupă un loc privilegiat în sistemul integrat al personalității.

Conceptele de *valoare* și *sistem de valori* au suscitat multiple analize în diverse domenii ale cunoașterii, astfel că există numeroase definiții, care totuși nu reușesc să ajungă la un numitor comun,

¹³⁵ A se vedea: Iluț P. *Valori, atitudini și comportamente sociale. Teme actuale de psihosociologie*. - Iași: Polirom, 2004, p.37.

¹³⁶ A se vedea: Loșii E. *Autodeterminarea – nucleul adaptării psihosociale a tinerilor*. În: *Intensificarea activității civice și autoafirmării tineretului – imperativul timpului*. - Chișinău: CE UASM, 2008, p.103.

¹³⁷ A se vedea: Iluț P. *Valori, atitudini și comportamente sociale. Teme actuale de psihosociologie*. - Iași: Polirom, 2004, p.38.

datorită sensurilor multiple pe care le împrumută termenul „valoare” din disciplinele științelor socioumanistice. Din perspectiva acestora, *valoarea* semnifică principii generale și abstracte despre ceea ce este important și de prețuit în viață și în comportament. Valorile sunt prescrieri generale ale modului de comportament și, în același timp, scopuri ale existenței umane, de cele mai multe ori ultime ca realizare, dar prime ca importanță. Conform teoriei lui A.Maslow, scara valorică a fiecărui individ este determinată de gradul de satisfacere a trebuințelor sale¹³⁸. Astfel, fiind satisfăcute nevoile de hrană și securitate, se intensifică valorile nonmateriale, care determină formarea unei personalități integre.

Una dintre definițiile importante date valorii în cadrul sociologiei este cea a lui Cl.Kluckhohn, după care valoarea este o concepție, explicită sau implicită, distinctivă pentru un individ sau caracteristică pentru un grup, cu privire la ceea ce este dezirabil, care influențează selecția modurilor, mijloacelor și scopurilor disponibile ale acțiunii.¹³⁹ Este o definiție ce surprinde latura acțională a conceptului de valoare. În analizele conceptului de valoare se specifică faptul că ea nu este un mod de acțiune, ci un principiu care stă în spatele acesteia.

În concepția lui L.Grunberg, valoarea este relația socială, în care se exprimă prețuirea acordată unor obiecte sau fapte, în virtutea unei corespondențe – istoricește determinate de mediul sociocultural – a însușirilor lor cu trebuințele unei comunități umane și cu idealurile generate de acestea. Prezintă interes faptul că în această definiție autorul privește valoarea ca pe o relație socială, ca pe un raport între două entități, considerând ca punct de reper comunitatea umană, conștient fiind de faptul că nu atât individul este cel care impune valoarea, cât grupul de indivizi, comunitatea.

¹³⁸ A se vedea: Ionescu I., Stan D. *Elemente de sociologie*. Vol.1. - Iași: Universitatea „Alexandru Ioan Cuza”, 1999, p.153-154.

¹³⁹ A se vedea: Vlăsceanu L. (coord.) *Sociologie*. - Iași: Polirom, 2011, p.253.

În concepția lui A.Kroeber, valorile reprezintă ceea ce este semnificativ „atât în culturile particulare, cât și în cultura umană privită ca întreg”, fiind evident că valoarea constituie unul dintre criteriile fundamentale în cercetarea și analiza culturii, inclusiv din punct de vedere sociologic. T.Parsons a oferit un sens mai larg conceptului de valoare, considerând cultura drept „sistem de valori (simboluri)”. Diferitele interpretări date conceptului de valoare au fost sistematizate în **trei mari direcții**:

a) **Diracția subiectivă**, care reduce valoarea la o simplă proprietate, o simplă funcție a psihicului. În raportul dintre obiect și subiect, elementul determinant în definirea valorii îl constituie cel de ordin subiectiv. Determinarea obiectivă a valorii este ignorată.

b) O a doua direcție de interpretare a valorii o reprezintă **obiectivismul axiologic**, care identifică valoarea cu obiectul și neagă rolul subiectului în constituirea valorii. Pentru reprezentanții acestei orientări, valoarea este egală cu obiectul, este obiectul ca atare. Ea există dincolo de orice apreciere subiectivă.

c) O a treia direcție este cea **autonomistă**, care concepe valoarea independentă de realitate, ca o esență autonomă ce nu poate fi discutată decât dincolo de orice relație subiect-obiect. Valoarea reprezintă, deci, un principiu absolut, etern, imuabil¹⁴⁰.

În toate cazurile valorile sunt elemente ce țin de contextul sociocultural, sunt însoțite de varianta lor interiorizată la nivelul personalității. Adeseori, valorile devin standarde în funcție de care se desfășoară procesul decizional ce rezolvă conflictele exterioare, dar mai ales pe cele interne¹⁴¹.

Cercetătorii P.Smith și S.Schwartz elucidează cinci aspecte importante ale valorilor:

¹⁴⁰ A se vedea: Bondrea A. *Sociologia culturii*. – București: Editura Fundației „România de Măine”, 2006, p.64-65.

¹⁴¹ A se vedea: Ilin C. *Sistemul de valori și sistemul dinamic-motivațional al studenților*. - În: *Tineretul și dimensiunea sa valorică*. - Timișoara: Helicon, 1996, p.164.

– valorile sunt idei (credițe), dar nu unele reci, ci infuzate (pline) de simțuri;

– ele se referă la scopuri dezirabile și la moduri de conduite prin care se promovează respectivele scopuri;

– valorile transcend acțiuni și situații speciale;

– valorile servesc drept standarde de selecție și evaluare a comportamentelor persoanelor și evenimentelor;

– ele se ordonează atât la nivel societal, cât și individual, după importanța uneia față de alta, formând sisteme de valori¹⁴².

Sociologii români P.Iluț și T.Rotariu propun să fie făcute următoarele precizări referitoare la noțiunea de valoare, dezvoltând concepțiile cercetătorilor P.Smith și S.Schwartz:

– valorile funcționează la nivel societal, la nivel de grup și la nivel individual, dar ele devin operante numai dacă sunt interiorizate de către indivizi;

– valorile au un statut de motive acționale;

– valorile nu trebuie considerate doar ca date universale, ci și în funcție de context; există o raționalitate axiologică, dar nu una general valabilă;

– constanța comportamentală a indivizilor și grupurilor nu poate fi explicată fără aportul valorilor, dar o viziune a valorilor veșnice nu este productivă, pentru că și valorile sunt supuse presiunilor situaționale, interpretărilor și schimbărilor;

– valorile trebuie asociate cu normele, deoarece ele reprezintă baza pentru acceptarea sau respingerea unor norme specifice.

Preocupat de clasificarea valorilor, P.Andrei stabilește o sistematizare a multiplelor taxonomii în funcție de șapte criterii:

• *valabilitatea* – conform căreia putem avea valori absolute și relative, obiective și subiective;

¹⁴² A se vedea: Iluț P. *Valori, atitudini și comportamente sociale. Teme actuale de psihosociologie*. - Iași: Polirom, 2004, p.12.

- *calitatea* – valori pozitive și negative, valori-scop și valori-efect;
- *subiectul valorilor* – valori proprii și valori străine etc.;
- *motivul aderării la valori* – accidentale, tranzitorii și valori propriu-zise ale persoanei;
- *obiectul valorilor* – economice, etice, juridice, politice etc.;
- *facultățile psihice vizate* – valori sensibile, sentimentale, cognitive;
- *sfera de întindere a valorilor* – individuale, sociale, cosmice¹⁴³.

Din cele menționate mai sus putem desprinde *caracteristicile fundamentale* ale conceptului de valoare, printre care: generalitate și centralitate în universul spiritual-simbolic al societății și în structura personalității umane, standarde (criterii evaluative) ale acțiunilor umane, vectori motivaționali care determină și orientează acțiunea, accentuatul lor caracter conștient, deliberat, în sensul de adeziune „la ceea ce este de dorit”.

La fiecare nivel (societal, grupal sau la nivel de individ) există o ierarhie a valorilor, o ordonare a acestora în sisteme sau scări de valori. Ierarhia valorilor diferă adesea de la un grup social la alt grup și de la individ la individ. În lucrările sociologului P. Iluț sistemul de valori este raportat la normă, ideal, atitudine și motivație¹⁴⁴.

În cazul raportării valorii la *normă*, cercetătorul menționează că normele sociale apar exterioare și impersonale individului, în timp ce valorile sunt interiorizate de Eu. Aceeași valoare este punct de referință pentru mai multe norme particulare. Pe de altă parte,

¹⁴³ A se vedea: Ionescu I., Stan D. *Elemente de sociologie*. Vol.1. - Iași: Universitatea „Alexandru Ioan Cuza”, 1999, p.153-155.

¹⁴⁴ A se vedea: Iluț P. *Valori, atitudini și comportamente sociale. Teme actuale de psihosociologie*. - Iași: Polirom, 2004, p.163.

normele sociale, comparativ cu valorile, chiar însușite și practicate de către individ, îi apar acestuia mult mai exterioare și impersonale.

În legătură cu raportul *valoare-ideal* sociologul relevă faptul că idealul este o valoare cu putere de criteriu în aprecierea tuturor celorlalte valori. La concret, idealurile de viață sunt aspirații individuale, în funcție de care are loc estimarea posibilităților proprii și a tendințelor. Pentru sociologul P.Andrei idealul ar fi o valoare generală, pe care individul o formează sub influența societății și spre a cărei realizare tinde. Sociologul se referă în acest caz la idealuri înalt umaniste, asumate de personalități de excepție și care depășesc viața cotidiană. În mod obișnuit însă, idealurile de viață ni se înfățișează ca o țesătură a năzuințelor și aspirațiilor indivizilor cu aprecierea posibilităților proprii și a tendințelor dezvoltării sociale. Idealurile apar mai concrete decât valorile și nu au funcții de criterii în evaluarea acțiunilor umane.

Un alt aspect dezvoltat de către P.Iluț se referă la raportul *valoare-atitudine*. Sociologul indică faptul că valoarea este obiectul atitudinii, iar atitudinile sunt instrumente. Atât valoarea, cât și atitudinea sunt latente. Perechea atitudine-valoare ține de nucleul persoanei. Personalitatea umană, așa cum este descrisă de G.Allport, ca individualitate structurată, „devine” și se edifică prin realizarea motivelor, scopurilor și aspirațiilor, prin evidențierea valorilor. Personalitatea nu include numai ceea ce este personal, caracteristic individului, dar și ceea ce este important pentru el, ceea ce este luat în moștenirea persoanei. Patrimoniul are ca deziderat suprem impunerea sistemului axiologic personal.

Un ultim raport analizat de P.Iluț este raportul *valoare-motivație (interes)*. Conform sociologului, valorile pot fi plasate în centrul sistemului motivațional, fiind motorul ce pune în funcțiune mecanismele Eu-lui, fie pe cele de manifestare, fie pe cele de apărare. M.Rokeach evidențiază distincția dintre valoare și interes prin faptul că un interes este doar una dintre manifestările valorii și,

prin urmare, are doar câteva dintre atributele acesteia. Un interes poate ghida acțiuni, poate servi funcțiilor de adaptare, apărare, cunoaștere și actualizare a Eu-lui. Interesul, însă, nu poate fi considerat drept un mod ideal de comportament sau stare ultimă a existenței. Prin analiza acestor raporturi au fost evidențiate caracteristicile definatorii ale valorii și rolul lor în formarea personalității și a comportamentului acesteia.

În lucrările dedicate valorilor sunt concretizate și dezvoltate diverse tipologii ale valorilor. Un interes deosebit suscită tipologia elaborată de către cercetătorii ruși A.Соколова și И.Щербакова, care au creat o tipologizare a valorilor studenților, ținând cont de faptul că orientarea valorică este dependentă de nevoile umane. Autorii au făcut diferență între *nevoile biogene*, care reprezintă primele nevoi apărute la om ca consecință a naturii biologice a acestuia, *nevoile sociogene*, care apar ca rezultat al evoluției socioculturale a omenirii și *nevoile instrumentale*, numite secundare, care se dezvoltă odată cu satisfacerea nevoilor principale (biogene și sociogene). În legătură cu aceste nevoi, este necesar a delimita orientarea valorică în: valori care apar sub influența nevoilor principale și a celor sociogene, formând orientarea spre scopuri; valori, care sunt determinate de nevoile secundare ce influențează orientarea spre resurse¹⁴⁵. În funcție de aceste nevoi, valorile pot fi grupate în valori materiale și valori spirituale. Această tipologie a fost dezvoltată de noi, în vederea determinării valorilor studenților și ale tinerilor nestudenți.

În rândul *valorilor spirituale* pot fi incluse un șir de valori, care se deosebesc radical de cele materiale, fiind grupate în câteva categorii: valori ce țin de socializare, valori estetice, valori ale comunicării, valori ale autorealizării sau împlinirii personale, valori

¹⁴⁵ А се vedeа: Соколова А., Щербакова И. *Ценностные ориентации постсоветского гуманитарного студенчества* // Социологические исследования, 2003, №1, p.115-116.

etice. Analizând scara valorică propusă spre evaluare în rândul studenților și al tinerilor nestudenți, putem să dezvoltăm tipologia dată de A.Соколова și И.Щербакoва, completând-o în categoria *valorilor ce țin de socializare* cu asemenea valori, precum religia și prietenia de încredere.

Tabelul 13

Aprecieri ale studenților cu privire la propriile valori, %

| Valori | <i>Foarte importantă</i> | <i>Importantă</i> | <i>Puțin importantă</i> | <i>Nu este importantă</i> | <i>Nu știu</i> |
|--|--------------------------|-------------------|-------------------------|---------------------------|----------------|
| Sănătatea | 93,4 | 4,9 | 1,0 | 0 | 0,7 |
| Banii, bunurile materiale | 36,6 | 54,7 | 5,9 | 0,9 | 2,0 |
| Dragostea | 66,3 | 26,2 | 4,7 | 0,3 | 2,4 |
| Studiile superioare | 54,3 | 41,1 | 1,6 | 0,7 | 2,3 |
| Curățenia | 64,4 | 30,6 | 1,4 | 0,3 | 3,3 |
| Onestitatea | 51,4 | 40,3 | 2,9 | 0,7 | 4,7 |
| Prestigiul social (cariera profesională) | 49,8 | 39,2 | 6,3 | 0,6 | 4,1 |
| Fericirea | 76,5 | 17,7 | 1,7 | 0,4 | 3,6 |
| Religia | 31,1 | 39,7 | 17,2 | 8,3 | 3,7 |
| Prietenia de încredere | 59,8 | 31,0 | 5,2 | 0,9 | 3,1 |
| Libertatea | 61,8 | 30,8 | 3,0 | 0,6 | 3,9 |
| Familie armonioasă | 76,8 | 17,6 | 1,7 | 0,1 | 3,7 |
| Norocul | 61,9 | 28,0 | 6,2 | 0,6 | 3,3 |
| Curajul și capacitatea de a depăși crizele din viață | 65,3 | 26,6 | 2,7 | 0,9 | 4,4 |
| Patriotismul | 23,4 | 44,6 | 21,3 | 5,6 | 5,1 |
| Respectul de sine | 69,4 | 23,6 | 2,4 | 0,1 | 4,4 |
| Înțelepciunea | 63,5 | 30,7 | 1,9 | 0,1 | 3,9 |
| Independența | 58,1 | 33,5 | 3,3 | 1,1 | 4,0 |
| Grupul de colegi de la universitate | 17,9 | 51,9 | 22,3 | 3,0 | 4,9 |
| Locuința | 67,7 | 25,6 | 2,1 | 0,7 | 3,9 |

*Sursa: Studiul „Particularitățile de formare a identității sociale a studentului”, an.2007, N*700 studenți*

Valorizarea *religiei* este caracteristică pentru 70,8% dintre studenți și pentru 63,5% dintre tinerii nestudenți (*a se vedea* Tabelul 13). Datele studiului „*Cultura viitorului absolvent al USM – un component al calității educației universitare*” (an.2006, N*200 respondenți) evidențiază faptul că în rândul tinerilor studioși există tendința frecventării lăcașelor de cult doar cu ocazia unor sărbători religioase de importanță majoră (38%) și cu ocazia unor ceremonii speciale (20%). Doar 6% dintre studenți au menționat că merg regulat (o dată în săptămână) la biserică. Datele studiului relevă că între studenți și biserică nu este dezvoltată o relație strânsă, fapt ce determină ierarhizarea superioară a valorilor materiale, în comparație cu cele spirituale, pe scara valorică a individului.

La categoria valorilor spirituale raportăm și *valoarea prieteniei autentice*, deoarece grupul de prieteni reprezintă un agent socializator ce exercită o coerciție puternică asupra formării viitoarei personalități. Astfel, 90,8% dintre studenți și 92,1% dintre tinerii nestudenți valorizează prietenia. Constatăm că în rândul tinerilor nestudenți prietenul de încredere contează într-o măsură mai mare decât în cazul studenților, ceea ce scoate în evidență existența unui număr restrâns de grupuri de apartenență în cazul tinerilor nestudenți și a unor relații mai strânse. Acest fapt este susținut de următoarele date: 36,5% dintre tinerii nestudenți în cazul unei probleme personale se adresează la prieteni, iar în rândul studenților acest indice este de 5,6%. În același context, nivelul valorizării colegilor de universitate în cazul studenților este unul mai mic comparativ cu cel al prietenilor: 69,8%, fapt explicat prin distanța socială mai mare dintre studenți decât în cazul prietenilor, deși nu excludem faptul că în rândul colegilor de universitate există și prieteni. Acest lucru este explicabil și prin aceea că 41,4% dintre studenții intervievați au relevat că, în cazul unei probleme ce ține de studii, primii la care ar apela după ajutor ar fi colegii de grupă.

Valorile estetice se referă prioritar la valorile dezvoltate de asemenea instituții precum teatrele, muzeele, expozițiile de artă, cinematografele. Acestea nu se numără printre instituțiile ce sunt vizitate de către tineri atât de frecvent, precum discotecile sau alte localuri cu caracter distractiv. Astfel, 74,6% dintre tinerii nestudenți și 24,5% dintre studenți nu au vizitat niciodată vreun muzeu sau sală de expoziții; 90,3% dintre tinerii nestudenți și 36,2% dintre studenți nu au vizionat nici un spectacol de teatru; 95,2% dintre tinerii nestudenți și 69,3% dintre studenți nu au audiat niciodată vreun spectacol de muzică simfonică sau operă. În schimb, doar 12,7% dintre tinerii nestudenți și 17,0% dintre studenți nu au frecventat niciodată barurile și discotecile. În aceste condiții, valorile estetice ale tinerilor suferă schimbări, care nu știm dacă îi mulțumește pe tineri.

În cadrul *valorilor comunicării* putem include onestitatea și înțelepciunea, acestea fiind specifice mai mult studenților decât tinerilor nestudenți. Dacă în cazul primilor *înțelepciunea* este o valoare pentru 94,1% și *onestitatea* pentru 91,7%, atunci în cazul al doilea pentru valorizarea înțelepciunii și onestității au optat doar 77,8%. Studenții reprezintă acea categorie care este încadrată zilnic în procesele și activitățile de comunicare; or, studiile sunt un proces de comunicare socială.

Rezultatele studiului sociologic empiric scot în evidență că relațiile interpersonale sunt considerate de studenți ca fiind de nelipsit din modul lor de viață: 73,6% dintre studenții intervievați se întâlnesc deseori și frecvent cu prietenii lor. Totodată, surselor de informare în masă nu le este acordată o atât de mare importanță: vizionarea emisiunilor televizate este practică deseori și frecvent de 63,9%, audierea emisiunilor radiofonice – de 53,9%, a celor de muzică ușoară și populară – de 12,8%, audierea spectacolelor de muzică simfonică – de 7,5%. Din spectrul de emisiuni radiofonice audiate de studenți se evidențiază, mai degrabă, caracterul distractiv

al acestora decât unul de cunoaștere și dezvoltare: 70,6% audiază zilnic emisiuni muzicale și doar 3,2% sunt preocupați zilnic de audierea emisiunilor științifice. De asemenea, interesul față de emisiunile pentru tineri este unul scăzut: doar 13,4% dintre studenți audiază astfel de emisiuni. Vizionarea emisiunilor și programelor televizate este practică frecvent de peste 66% dintre studenți, cele mai vizionate emisiuni fiind știrile privind actualitatea națională și internațională (38,9% dintre studenți le privesc zilnic), emisiunile de muzică și divertisment (21,7% dintre studenți le privesc zilnic). Din analiza distribuției liniare a răspunsurilor privind spectrul de emisiuni cu caracter științific și literar-artistic constatăm că acestea sunt vizionate mai rar de către studenți: 4,3% dintre respondenți vizionează zilnic emisiuni științifice, iar 14,6% – de câteva ori pe săptămână. Lectura reprezintă pentru 42,3% dintre studenți o activitate frecvent practică, în timp ce doar 17,7% dintre tinerii nestudenți preferă și practică această activitate.

O influență considerabilă asupra tinerilor exercită noile tehnologii informaționale. Studiile realizate de noi scot în evidență o dependență a studenților de computere: 93,9% dintre studenți au utilizat vreodată computerul și 91,6% au utilizat Internetul. Rata tinerilor nestudenți care au acces la computer și Internet este mai mică: 68,3% dintre ei au utilizat vreodată computerul și 47,6% – Internetul. Pe lângă aspectul, incontestabil, pozitiv al noilor tehnologii informaționale, constatăm și reversul: tinerii devin sedentari și dependenți de computer, frecventarea bibliotecilor fiind o activitate mai puțin practică de aceștia.

Datele expuse în Tabelul 14 indică faptul că activitățile pentru care este utilizat Internetul diferă de la un grup de tineri la altul, deși atât studenții, cât și tinerii nestudenți mai des preferă să transmită mesaje electronice. Însă, dacă studenții plasează pe al doilea loc activitățile de căutare și descărcare a programelor și fișierelor, atunci tinerii nestudioși preferă a utiliza Internetul pentru a se distra și

asculta muzică. Desigur, acest gen de activități influențează orientarea comunicațională a tinerilor.

Tabelul 14

**Activitățile pentru care este utilizat Internetul
de către studenți și tinerii nestudenți, %**

| Activități | Da | | Nu | | Nu știu/nu pot răspunde | |
|---|---------------|-----------------|---------------|-----------------|-------------------------|-----------------|
| | stu- denți | nestu- denți | stu- denți | nestu- denți | stu- denți | nestu- denți |
| Pentru a transmite sau a primi un email | 78,7 | 73,3 | 13,2 | 26,7 | 8,1 | 0 |
| Pentru a încărca programe sau fișiere de pe Internet | 70,1 | 36,7 | 19,1 | 60,0 | 10,8 | 3,3 |
| Pentru a afla cele mai recente știri | 67,6 | 40,0 | 20,9 | 56,7 | 11,5 | 3,3 |
| Pentru a asculta muzică | 56,3 | 70,0 | 33,5 | 30,0 | 10,2 | 0 |
| Pentru distracție, jocuri | 47,3 | 70,0 | 42,3 | 26,7 | 10,4 | 3,3 |
| Pentru a participa la grupuri de discuții de tipul forum on-line, chat room | 47,6 | 26,7 | 40,4 | 66,7 | 12,0 | 6,7 |
| Pentru a afla despre oportunități de afaceri | 42,9 | 36,7 | 45,0 | 56,7 | 12,1 | 6,7 |
| Pentru a cumpăra produse sau servicii | 28,5 | 10,0 | 60,3 | 83,3 | 11,2 | 6,7 |
| Pentru a asculta un program de radio | 29,8 | 16,7 | 58,7 | 76,7 | 11,5 | 6,7 |

*Sursa: Studiile „Particularități de formare a identității sociale a studentului”, an.2007, N*700 studenți, „Particularități de formare a identității sociale a tinerilor”, an.2007, N*300 tineri*

Un alt set de valori, importante în dezvoltarea personalității civice, sunt *valorile etice*, care se regăsesc în valori, precum: patriotismul, libertatea, independența și curajul de a depăși crizele din viață. Valoarea cu cea mai mare rezonanță în cadrul ambelor grupuri analizate este *libertatea*: 92,6% dintre studenți și 92,1% dintre tinerii nestudenți au plasat această valoare în scara lor valorică. *Independența* este resimțită mai puternic în rândul

studenților (91,6%) decât în cel al tinerilor nestudenți (81,0%), fapt explicat prin viața independentă de părinți pe care o duc studenții în timpul anilor de studii. Cea mai puțin relevantă valoare din grupul valorilor etice este *patriotismul*, care s-a regăsit ca valoare în rândul a 68% dintre studenți și doar a 33,3% dintre tinerii nestudenți, fapt explicat printr-o slabă pregătire civică a tinerilor în familie și în alte instituții sociale. Datele studiului „*Cetățenia – componentă inalienabilă a identității studentului*” (an.2005, N*799) denotă faptul că patriotismul este considerat de către studenți drept o caracteristică a cetățeanului în proporție de 74,9%, fiind a cincia caracteristică după importanță în șirul caracteristicilor unui cetățean.

Valorile împlinirii personale întrunesc valori precum studiile superioare, prestigiul social, fericirea, norocul, respectul de sine, acestea evidențiind orientarea pozitivă sau negativă a persoanei și formarea sa ca personalitate integră. Referindu-ne la valorizarea *studiilor superioare*, observăm că această tendință este mai pronunțată în rândul studenților decât în rândul celor care nu sunt implicați în procesul de învățământ. Doar 30,2% dintre tinerii nestudenți au plasat studiile superioare în scara lor valorică, pe când în rândul studenților acest indice este de 95,4%. Aceste date sunt susținute și de faptul că doar 36,5% dintre tinerii nestudenți își doresc să devină studenți și doar 12,7% dintre ei își doresc să meargă la studii în loc de a pleca peste hotare la muncă, toate acestea în situația în care 44,4% dintre ei sunt mulțumiți de ceea ce fac la moment. Totuși, putem menționa că studiile schimbă orizontul de cunoștințe, idealurile de viață și atitudinile față de sine și ceilalți.

O altă valoare la care se referă tinerii este *prestigiul social*, care deține o pondere mai mare în rândul studenților (89,0%) decât în rândul tinerilor nestudenți (66,7%). Tinerii, în general, sunt orientați spre o carieră de succes care să fie în același timp prestigioasă și bine plătită. Rata crescută a orientării studenților spre prestigiu social se datorează faptului că integrarea într-un nou mediu, superior celui

anterior, îi face mai mândri de sine și de forțele proprii. Astfel, 86,7% dintre studenții investigați se mândresc cu statutul de student, pe când în rândul tinerilor nestudenți persistă mai degrabă o stare de nemulțumire față de poziția ocupată în prezent (55,6%).

Fericirea reprezintă un ideal și o valoare, pentru care optează majoritatea tinerilor. Datele studiului „*Tranziții ale copilăriei și tinereții într-o societate în schimbare: cazul Republicii Moldova*” (an.2007-2008) evidențiază faptul că tinerii nu se simt pe deplin fericiți, valoarea medie acordată stării de fericire a tinerilor fiind de 6,62, pe scală de la 0 la 10. Deși valoarea medie atribuită de tineri gradului de mulțumire față de viață este de 6,07, totuși tinerii tind spre obținerea unei stări de fericire. În rândul studenților cota celor care consideră că fericirea ocupă un loc important în scara valorică proprie este de 94,3%, iar în rândul tinerilor nestudenți de 90,5% (Studiile: „*Particularități de formare a identității sociale a studentului*”, an.2007, N*700 studenți, „*Particularități de formare a identității sociale a tinerilor*” N*300 tineri).

Referindu-ne la *valorile materiale*, vom menționa că în această categorie includem: *sănătatea proprie și preocuparea pentru menținerea unui mod sănătos de viață, familia, asigurarea materială, munca*. În studiile desfășurate în rândul studenților și al tinerilor nestudenți s-a evidențiat faptul că prima și cea mai importantă valoare a fost considerată *asigurarea materială*, evaluată în cercetările noastre prin orientarea spre bunăstarea materială și locuință proprie. Astfel, 98,4% dintre tinerii nestudenți și 91,3% dintre studenți sunt orientați spre asigurarea financiară, iar spre locuință proprie 95,2% dintre tinerii nestudenți și 93,3% dintre studenți. Observăm că problema locuinței este una importantă atât pentru tinerii nestudenți, cât și pentru studenți, situație datorată faptului că aceste segmente sociale au nevoie pentru întemeierea familiei de un loc de trai, aceasta fiind o condiție primordială pentru împlinirea fericirii. Aceeași problemă s-a relevat și în cazul aplicării

testului „Cine sunt eu?”. Studenții, în contextul unor speranțe privind îmbunătățirea condițiilor de trai, susțin: „*Sunt studentă și-mi doresc o îmbunătățire a condițiilor de muncă și de trai, deoarece după anii de studii este problematic a-ți găsi un loc de muncă, care să-ți aducă plăcere și să-ți satisfacă necesitățile materiale*” (studentă an.I, UCCM).

Aceeași tendință spre condiții de viață mai bune și asigurare materială este evidențiată și de datele studiului „*Tranziții ale copilăriei și tinereții într-o societate în schimbare: cazul Republicii Moldova*” (an.2007-2008). Majoritatea tinerilor intervievați au accentuat valoarea banilor, datorită cărora își pot asigura o locuință și condiții de trai mai bune. Datele sondajului de opinie realizat în cadrul acestui studiu scot în evidență și faptul că 45,8% dintre tineri au indicat că problema primordială a tinerilor o reprezintă insuficiența banilor, fapt ce explică orientarea preponderent materială a tinerilor¹⁴⁶.

În interdependență directă cu asigurarea material-financiară este și *valoarea familiei*, fiindcă tinerii nu dispersează aceste două valori; or, necesitățile financiare sunt anume pentru asigurarea confortului familiei. Ea rămâne pentru tineri locul de refugiu, de regăsire. Atunci când tinerii nu reușesc să-și ajute familia, ei se simt frustrați; or, legăturile familiale pentru moldoveni, în general, sunt de o importanță majoră. Această relație se întrevede atunci când tinerii sunt puși în situația de a pleca peste hotare. În acest caz familia este acel liant și motivul tinerilor de a rămâne alături de cei dragi. Important este faptul că din cauza situației materiale precare tinerii nici nu se căsătoresc, ceea ce, ca urmare, duce la degradarea demografică a societății moldave.

¹⁴⁶ A se vedea: Cheianu D., Oceretnii A. *Impactul transformărilor sociale asupra orientării valorice a tinerilor din Republica Moldova // Studia Universitatis*, 2009, nr.3(23), p.64-68.

Rezultatele studiilor comparative realizate de noi scot în evidență faptul că familia este plasată pe locul doi în topul lucrurilor care contează în rândul acestei categorii de tineri: dacă în rândul studenților familiei i-a fost acordată o importanță maximă în proporție de 86,3%, atunci în rândul tinerilor nestudenți acest indice este de 77,4%. Pe de altă parte, analizând scara valorică a eșantioanelor de tineri, menționăm că familia este o valoare prioritară pentru 94,4% dintre studenții intervievați și pentru 90,5% dintre tinerii nestudenți, în special atunci când ne referim la orientarea tinerilor de a avea o familie armonioasă.

Sănătatea este una dintre valorile prioritare ale tinerilor, fiind de importanță mare și medie atât în rândul tinerilor nestudenți (96,8%), cât și al studenților (98,3%). Cu toate acestea, sportul, ca activitate de menținere a sănătății, nu este o activitate des practică de tinerii nestudenți și de studenți. În mod special, tinerii nestudenți practică sportul doar cu unele ocazii (55,6%) sau deloc (31,7%), în timp ce în rândul studenților numărul celor pasivi sportului este mai mic (13,3%), iar 45% practică deseori și frecvent sportul. Analiza datelor testului „Cine sunt eu?” a evidențiat faptul că doar 2 studenți s-au referit la pasiunea lor față de sport și la impactul pozitiv pe care îl are acesta asupra dezvoltării armonioase a personalității: „*Iubesc la nebunie sportul. Sportul pentru mine este o pasiune... pe mine sportul mă face o persoană severă și stăpână pe sine, permanent calmă, deoarece știu ceea ce sunt în stare să fac*” (student, an.II, US „Al.Russo”, or.Bălți).

Analiza datelor studiului „*Evaluarea cunoștințelor, atitudinilor și practicilor tinerilor privind modul sănătos de viață*” (UNICEF, an.2004) elucidează că majoritatea tinerilor și-au apreciat starea sănătății drept bună (55,7%) și satisfăcătoare (18,9%)¹⁴⁷. Tinerii cu vârsta de 19-24 ani își apreciază starea de sănătate ca

¹⁴⁷ A se vedea: *Sănătatea și dezvoltarea tinerilor. Studiu de evaluare a cunoștințelor, atitudinilor și practicilor tinerilor*. - Chișinău: Trigraf-Tipar, 2005, p.23-25.

fiind mai degrabă una bună (50,9%), doar 4,9% și-au apreciat-o ca fiind una excelentă. Analizând datele cercetării, observăm că tinerii de o vârstă mai mare, comparativ cu cei de o vârstă mai mică (10-18 ani), au înregistrat o pondere mai mică la variantele de răspuns „excelentă” și „bună” în aprecierea stării de sănătate, acest fapt fiind explicabil prin capacitatea de a-și evalua starea de sănătate mai realist la vârste mai mari. În general, tinerii intervievați în cadrul studiului (62,2%) consideră că ei sunt responsabili pentru propria sănătate, după care indică familia (44,2%) și lucrătorii medicali (36,2%). Responsabilitatea personală în ceea ce privește sănătatea a fost mai sporită în cadrul grupului de tineri cu vârsta cuprinsă între 19 și 24 ani (78,2%), comparativ cu celelalte categorii de vârstă.

Munca este valorificată în proporție de 91,6% dintre studenți și de 88,9% dintre tinerii nestudenți, ceea ce denotă faptul că tinerii sunt interesați să muncească pentru a-și asigura viitorul. De asemenea, datele studiilor desfășurate evidențiază că pentru 11,1% dintre tinerii nestudenți munca nu reprezintă un lucru important, în această categorie incluzându-se în mod special femeile casnice (57,1%), persoanele care au un venit modest, de cel mult 700 de lei lunar (71,4%), și persoanele care sunt nici nemulțumite, nici mulțumite de viața lor (42,9%). Tineretul studios percepe munca mai curând ca un mijloc de atingere a succesului în viață, de a accede la un statut mai înalt, pe când tineretul nestudios o percepe preponderent ca mijloc de asigurare materială. Desigur, munca ca activitate în sine este valorificată, tinerii conștientizând importanța acesteia, doar că ei preferă munci mai bine plătite și mai confortabile.

În rezultatul aplicării aceleiași scale de evaluare a propriilor valori, atât în rândul studenților, cât și al tinerilor nestudenți, a fost calculat ratingul valorilor ce reflectă cu o siguranță mai mare valorile supreme. Ratingul valorilor a fost calculat după formula $R=(a1+a2+a3)/A$, unde R – rating; $a1$ – numărul respondenților care au indicat valoarea dată ca fiind supremă, număr înmulțit cu 3;

a_2 – numărul respondenților care au indicat valoarea dată ca fiind importantă, înmulțit cu 2; a_3 – numărul respondenților care au indicat valoarea dată ca fiind mai puțin importantă; A – numărul total de respondenți. Valorile maxime ale rating-ului pot fi 3,0.

Valorile cu un coeficient de rang de la 2,76 la 3,0 se consideră a fi de rang foarte înalt, cele cu un coeficient de rang de la 2,01 la 2,75 – de un rang înalt; cele de la 1,01 la 2,0 – de rang mediu; cele de la 0,26 la 1,0 – de rang mic; cele de la 0,0 la 0,25 – de rang foarte mic.

În urma calculării ratingului valorilor putem delimita câteva nuclee valorice. Astfel, primul nucleu valoric, ce întrunește valorile de cel mai înalt rang, este constituit din „sănătate”, tendință prezentă la ambele categorii de tineri. Nucleul valoric cel mai numeros este cel ce întrunește valori de rang înalt, în rândul studenților acesta fiind compus din 16 valori, iar în rândul tinerilor nestudenți – din 13 valori.

Analiza datelor din Tabelul 15 atestă că nucleul valorilor de rang mediu este mai puțin numeros în cazul studenților (3 valori de acest gen) comparativ cu tinerii nestudenți (4 valori de rang mediu). În același timp, observăm că valori precum *studiile superioare*, *prestigiul social*, *independența* sunt plasate pe o treaptă mai înaltă în scara valorică a studenților în comparație cu tinerii nestudenți, ceea ce este explicat prin schimbarea de atitudini, valori și idealuri a tinerilor care își fac studiile în instituțiile de învățământ superior.

Nucleul valorilor de rang mic a fost înregistrat doar în rândul nestudenților, nucleul dat întrunind doar valoarea *grupul de colegi*, situație explicată prin faptul că 20% din eșantionul tinerilor nestudenți erau șomeri la momentul cercetării.

Analiza ratingurilor valorilor evidențiază o percepție diferită a lucrurilor ce ar trebui să fie importante în viața oricărei persoane, astfel că studiile superioare determină schimbări de valori, acestea fiind în mare parte pozitive.

Tabelul 15

Ratingul valorilor studenților și ale tinerilor nestudenți

| STUDENȚI | | | | TINERI NESTUDENȚI | | | | |
|--|-------------------|------------|------------|---------------------------|-------------------|------------|------------|----------|
| Valorile | Rang foarte înalt | Rang înalt | Rang mediu | Valorile | Rang foarte înalt | Rang înalt | Rang mediu | Rang mic |
| Sănătatea | 2,91 | | | Sănătatea | 2,83 | | | |
| Familie armonioasă | | 2,67 | | Banii, bunurile materiale | | 2,75 | | |
| Fericirea | | 2,66 | | Familie armonioasă | | 2,54 | | |
| Respectul de sine | | 2,57 | | Fericirea | | 2,41 | | |
| Locuința | | 2,56 | | Dragostea | | 2,40 | | |
| Dragostea | | 2,55 | | Locuința | | 2,40 | | |
| Curățenia | | 2,55 | | Prietenia de încredere | | 2,35 | | |
| Înțelepciunea | | 2,53 | | Respectul de sine | | 2,35 | | |
| Curajul și capacitatea de a depăși crizele din viață | | 2,51 | | Libertatea | | 2,33 | | |

Tabelul 15 (continuare)

| | | | | | | | | |
|--|--|------|------|--|--|------|------|------|
| Libertatea | | 2,50 | | Norocul | | 2,32 | | |
| Norocul | | 2,48 | | Curajul și capacitatea de a depăși crizele din viață | | 2,19 | | |
| Studiile superioare | | 2,47 | | Curățenia | | 2,16 | | |
| Prietenia de încredere | | 2,46 | | Onestitatea | | 2,14 | | |
| Independența | | 2,44 | | Înțelepciunea | | 2,05 | | |
| Onestitatea | | 2,37 | | Independența | | | 2,00 | |
| Prestigiul social (cariera profesională) | | 2,34 | | Prestigiul social (cariera profesională) | | | 1,73 | |
| Banii, bunurile materiale | | 2,25 | | Religia | | | 1,70 | |
| Religia | | | 1,89 | Studiile superioare | | | 1,19 | |
| Patriotismul | | | 1,81 | Patriotismul | | | 1,16 | |
| Grupul de colegi | | | 1,80 | Grupul de colegi | | | | 0,83 |

*Sursa: Studiile „Particularități de formare a identității sociale a studentului”, an.2007, N*700 studenți; „Particularități de formare a identității sociale a tinerilor” N*300 tineri*

Studiile de sociologie privind tineretul scot în evidență faptul că, începând cu anii '80 ai sec.XX-lea, are loc o scădere a valorilor de importanță socială (de a aduce folos societății, patriotismul, îndeplinirea datoriei față de patrie, de a fi util comunității etc.), în contextul în care are loc o creștere a individualismului¹⁴⁸. Cercetările sociologice desfășurate în Republica Moldova evidențiază că principalele valori ale tineretului sunt obținerea venitului printr-un salariu pe măsură, obținerea profesiei dorite, a locuinței, precum și întemeierea unei familii sănătoase. În comparație cu anii '90 (sec. al XX-lea), actualmente se observă schimbări esențiale în sistemul valoric al tinerilor, astfel încât pe primele locuri se plasează banii, venitul, salariul, pe când cu 20 de ani în urmă acest loc îl ocupa obținerea profesiei dorite. Totuși, valori ca obținerea profesiei, crearea unei familii sănătoase, obținerea locuinței au fost și rămân a fi valori de bază ale tinerilor¹⁴⁹. În prezent, sistemul de valori își extinde spectrul său, modificându-se prin formarea unui sistem comportamental ce denotă preluarea valorilor din lumea occidentală.

Nu putem afirma, deci, că valorile tinerilor neimplicați în studii și ale studenților vor rămâne neschimbate pe parcursul vieții. Experiența proprie, schimbările sociale vor face corectările de rigoare, care sunt imposibil de prevăzut. Dar, orientarea valorică din anii de tinerețe nu poate să dispară fără a lăsa careva urme în personalitatea tânărului, influențând semnificativ identificarea sa ca membru al societății.

¹⁴⁸ A se vedea: *Молодежь: тенденции социальных изменений*. - Санкт-Петербург: СПбГУ, 2000, p.43-49.

¹⁴⁹ A se vedea: Timuș A. *Aspirațiile, orientările tineretului spre cunoștințe, dreptate și progres – imperativul timpului*. - În: *Intensificarea activității civice și autoafirmării tineretului – imperativul timpului*. - Chișinău: CE UASM, 2008, p.21-22.

BIBLIOGRAFIE SELECTIVĂ

1. Abrams D., Hogg M.A. *Social identity and social cognition*. - Oxford: Blackwell Publishers Ltd, 1999.
2. Andrei P. *Sociologie generală*. -Iași: Polirom, 1997.
3. Ashmore R.D., Jussim L.J. *Self and identity: fundamental issues*. - Oxford: University Press, 1997.
4. Augoustinos M., Walker I. *Social cognition: an integrated introduction*. - London: The Bath Press, 2002.
5. Barnard A., Spencer J. *Encyclopedia of social and cultural anthropology*. - London: Routledge, 2002.
6. Bondrea A. *Sociologia culturii*. -București: Fundația „România de Măine”, 2006.
7. Bourhis R.Y., Leyens J-Ph. *Stereotipuri, discriminare și relații intergrupuri*. - Iași: Polirom, 1997.
8. Bulgaru M. (coord.) *Sociologie*. Vol. 2. - Chișinău: CE USM, 2003.
9. Bulgaru M. ș.a. *Barometrul de opinie USM – 2008*. -Chișinău: CEP USM, 2008.
10. Bulgaru M. ș.a. *Studentul USM – 2009 (barometru de opinie)*. - Chișinău: CEP USM, 2009.
11. Buzărnescu Ș. *Practica managerială în învățământul superior*. - București: Univers enciclopedic, 2004.
12. Calhoun C.J. *Social theory and politics of identity*. - Oxford: Blackwell Publishers Inc., 1994.
13. Chelcea S. *Personalitate și societate în tranziție*. - București: Știință și tehnică SA, 1994.
14. Chelcea S. (coord.) *Memorie socială și identitate națională*. - București: INI, 1998.

15. Constantinescu M. (coord.) *Integrarea socială a tineretului. Cercetări sociologice contemporane.* - București: Editura Științifică, 1969.
16. Dubar Cl. *Criza identităților. Interpretarea unei mutații.* - Chișinău: Știința, 2003.
17. Golu M. *Psihologie socială.* - București: Editura Didactică și Pedagogică, 1974.
18. Hatos A. *Sociologia educației.* - Iași: Polirom, 2006.
19. Iluț P. *Valori, atitudini și comportamente sociale. Teme actuale de psihosociologie.* - Iași: Polirom, 2004.
20. Ionescu I., Stan D. *Elemente de sociologie.* Vol.1. - Iași: Universitatea „Alexandru Ioan Cuza”, 1999.
21. Jeleu J. *Omul și ipostazele personalității sale.* - București: Editura Didactică și Pedagogică, 1995.
22. Linton R. *Fundamentul cultural al personalității.* - București: Editura Științifică, 1968.
23. Mahler F. *Tinerețea în timp și spațiu.* - București: Albatros, 1986.
24. Mărginean I. (coord.) *Tineretul deceniului unu. Provocările anilor 90.* - București: Expert, 1996.
25. Mihăilescu I. *Sociologie generală.* - București: Universitatea din București, 2000.
26. Mihaș L. *Tineretul. Omogenitate și diferențiere.* - Cluj Napoca: Dacia, 1985.
27. Mishel W. *Introduction to personality.* - New York: Holt, Rinehart and Winston Inc., 1971.
28. Nastas D. *Dinamica identității sociale în contextul relațiilor între grupuri.* - Iași: Universitatea „Alexandru Ioan Cuza”, 2005.
29. Neculau A. *A trăi printre oameni.* - Iași: Junimea, 1989.
30. Neculau A. (coord.) *Câmpul universitar și actorii săi.* - Iași: Polirom, 1997.

31. Neculau A., Ferreol G. *Psihosociologia schimbării*. - Iași: Polirom, 1998.
32. Rezsöházy R. *Sociologia valorilor*. - Iași: Institutul european, 2008.
33. Rudică T. *Maturizarea personalității*. - Iași: Junimea, 1990.
34. Șchiopu U., Verza E. *Psihologia vârstelor. Ciclurile vieții*. - București: Editura Didactică și Pedagogică, 1997.
35. *Tineretul și dimensiunea sa valorică*. - Timișoara: Helicon, 1996.
36. Turliuc M.N. *Imaginar, identitate și reprezentări sociale*. - Iași: Universitatea „Alexandru Ioan Cuza”, 2004.
37. Vlăsceanu L. *Sociologie și modernitate. Tranziții spre modernitatea reflexivă*. - Iași: Polirom, 2007.
38. Zlate M. *Eul și personalitatea*. - Iași: Trei, 1999.
39. Вишнеvский Ю.Р., Шапко В.Т. *Социология молодежи: Учебное пособие*. - Екатеринбург-Нижний Тагил: ИПШЦ „Маска”, 1995.
40. Власенко А.С. *Некоторые вопросы воспитания студенчества на современном этапе*. - Москва: Наука, 1987.
41. Зборовский Г.Е., Шуклина Е.А. *Социология образования*. - Москва: Гардарики, 2005.
42. Кон И. *Социология личности*. - Москва: Политиздат, 1967.
43. Кузнецова В.Н. *Социология молодежи*. - Москва: Гардарики, 2007.
44. Леонтьев А.Н. *Деятельность. Сознание. Личность*. - Москва: Политиздат, 1977.
45. Лисовский В.Т., Дмитриев А. В. *Личность студента*. - Ленинград: ЛГУ, 1974.
46. Микляева А.В., Румянцева П.В. *Социальная идентичность личности: содержание, структура, механизмы*

- формирования: Монография.* - Санкт-Петербург: РГПУ им. А.И.Герцина, 2008.
47. Платонов К.К. *Структура и развитие личности.* - Москва: Наука, 1986.
48. Попов М.Ю. *Социология молодежи.* - Москва: Гардарики, 2007.
49. Рубин Б., Колесников Ю. *Студент глазами социолога.* - Ростов: Изд-во Ростовского Университета, 1968.
50. Фролов С.С. *Основы социологии.* - Москва: Юрист, 1997.
51. Штарке К. *Студенты. Становление личности.* - Москва: Прогресс, 1982.

Maria BULGARU
Anastasia OCERETNÎ

Tineretul studios:
dimensiuni ale identității sociale

Semnat pentru tipar 15.12.2011
Formatul 60x84¹/₁₆. Ofset.
Coli de tipar 13,25. Coli editoriale 12,0.
Comanda 199/11. Tirajul 320.

Centrul Editorial-Poligrafic al USM
str. Al. Mateevici, 60, Chișinău, MD-2009.